

3BUNA

Zapis v razvidu medijev Ministrstva za kulturo:
Zaporedna številka 1492

ISSN (International Standard Serial Number):
0041-2724

Datum izida prve številke sploh:
8. december 1951

Uredništvo:

Kersnikova 4, 1000 Ljubljana
3. nadstropje, prostor 306
Telefon: +38614380263
Faks: +38614380264
Elektronski naslov: urednistvo@tribuna.si
Spletni naslov: www.tribuna.si
Twitter: www.twitter.com/trobilo
FB: www.facebook.com/casopis.tribuna

Člani uredništva:

Robert Bobnič, *neodgovorni urednik*
Jurij Smrke, *Član*
Jasmina Šepetavc, *Članica*
Aljaž Košir – Fejzo, *urednik ilustracije*
Nejc Prah, *likovni uradnik*

Programski svet:

Tomaž Gerdina, *direktor Študentske založbe*
Tomaž Zaniuk, *odgovorni urednik Radia Študent*
Miha Lobnik, *višji svetovalec na ŠOU v Ljubljani*
Luka Djekić, *svetovalec predsedstva ŠOU v Ljubljani*
Robert Bobnič, *neodgovorni urednik Tribune*

Lektura:

Anita Jurič

Tisk:

Tiskarna Hren, 5000 izvodov

Distribucija Tribune:

Distribucijsko mrežo smo vzpostavili z DPG (www.dpg.si). Njen obseg lahko spremljaš na zemljevidu na naši spletni strani. Za elektronsko različico smo vzpostavili elektronsko distribucijsko mrežo z Digitalno knjižnico Slovenije (www.dlib.si). Elektronsko Tribuno si lahko preneseš z naše spletne strani ali z uporabo QR kode. Nanjo se lahko naročiš s svojim elektronskim naslovom. Tako ti bo vsak mesec ob izidu samodejno posredovana.

Časopis je stavljen v črkovni družini Tribunal, ki jo je za potrebe Tribune zasnoval Aljaž Vindiš. Izhaja pod licenco Creative Commons, ki nas avtorsko zaščiti, hkrati pa omogoča, da določimo pogoje, pod katerimi dovolimo uporabo naših del. Uporabo del tako dovoljujemo ob priznanju avtorstva po principu Ime Priimek / Tribuna za nekomercialno rabo in v nespremenjeni obliki. Iz Creative Commons licence so izključene črkovna družina Tribunal in gostujoče črkovne vrste.

www.creativecommons.org

V tokratni številki je uporabljena gostujoča črkovna vrsta Elektrotech, avtor: Typonine
www.typonine.com

Izdajatelj:

ŠOU v Ljubljani
Kersnikova 4, 1000 Ljubljana
Telefon: +38614380200
Faks: +38614380202
Spletni naslov: www.sou-lj.si
Matična številka: 5133734
ID za DDV: SI55049745
TRR: SI56 02010-0018933202

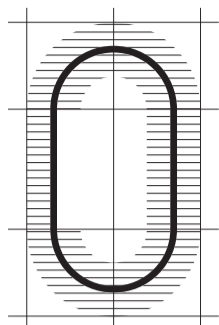
Za izdajatelja:

Rok Sotlar, *direktor*
Ana Pleško, *predsednica*

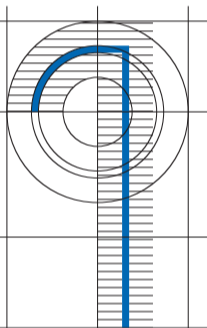
Članki, objavljeni v Tribuni, se v raziskovalne name-
ne beležijo v Korpusu slovenskega jezika.

Tribuna: Navodila za uporabo. Januar 2012

Časopisa ne moremo uporabljati, če ne vemo, kako ga uporabljati. Da bi lahko ta potiskan papir pravilno uporabljali, moramo potemtakem vedeti, kako ga uporabljati – vprašanje, kako časopis uporabljati (brati), pa je vprašanje tehnologije (branja). Ko govorimo o tehnologiji, potemtakem govorimo o načinih, s katerimi uporabljamo stvari. Načini, s katerimi uporabljamo stvari, pa so zapisani v navodilih za uporabo – bodisi v tistih, ki jih prejmemo skupaj z napravami, bodisi v tistih, ki jih prejmemo skupaj s kulturo. Morda se zato branje, pa tudi ustvarjanje časopisa, zdi znano. Pa vendar ni. Branje časopisa, gledanje televizije, poslušanje radia, surfanje po netu – to so tehnologije, ki ustrezajo posamičnemu mediju. Šele znotraj teh in takšnih tehnologij se producira vsebina ali vednost. To pa ne pomeni, da je vsebina vselej ujeta v tehnologijo, ampak da ene od druge ne moremo ločiti. Drugačna tehnologija pomeni drugačno vsebino, velja pa tudi obratno, drugačna vsebina zahteva drugačno tehnologijo – drugačna navodila za uporabo. Drugačna navodila za uporabo pa zahtevajo drugačno kazalo in drugačen uvodnik. Pravzaprav kazala, ki favorizira eno smer, in uvodnika, ki favorizira en pomen, ne zahtevajo več. Tribuno lahko uporabljate (berete) na več načinov ali modusov, vsak modus pa vsebino premešča in sestavlja na novo. Na ta način se časopis pomnogoteri – iz enega časopisa v drugega, iz drugega časopisa v tretjega, iz tretjega časopisa v četrtega ...

Prvi modus se orientira po tematiki oziroma problematiki, ki jo določeni teksti načenjajo.

1.1 Prva tematika:

Telo nikoli ni zunaj tehnologije. Telo ni fiksen koncept, ki bi obstajal per se, torej telesa kot naravnega ni, če zunan družbenega konteksta ne obstaja. V kontekstu kiborgov, ki presegajo svojo naravo in omejitve biološkega ter družbenega spola kot stvori postspolnega sveta, ni smiselno govoriti o nezaznamovanih telesih, v katere s silo iz neke oddaljenosti posegata tehnologija in medicina, saj kiborg je utelešenje družbeno-kulturnega in kot tak protetičen. Sicer je tehnologija zavezana k proizvajanju heteronormativnosti in normalnih teles, vendar je pomemben premik od tehnofobije in videnja tehnologije kot nujno represivne k perspektivi, v kateri vzniknejo priložnosti za subverziranje navideznih stalnic pojmovanj spola in seksualnosti. Več?

04 Skupinski članek
pišejo Bobnič, Šepetavc, Smrke

08 Dildotektonika
piše Zala Razpotnik
ilustracija Ana Baraga

12 Vse deziluzije kibernetičnih otrok
piše Lana Durjava
ilustracija Istvan David

20 Erotična zgodba, 5. del
piše Jurij Smrke
riše Ana Baraga

24 Tuja telesa
piše Kaja Kraner
riše Eva Mlinar

25 Odpiranje perspektiv
piše Simona Jerala

1.2 Druga tematika

Kje se konča emancipatorni potencial tehnologije? Do kod je vsemočna? Za vse, ki ste gledali Zeitgeist in se vam je zdel neumen, a ne veste najbolje, zakaj ...

06 Kaj se v času interneta dogaja s tekstom
piše tvAnon

14 Tehnologija osvobaja?
piše Luka Mesec

26 Čefurji z atomskimi bombami v žepu
piše Barbara Smajla

19 Anorganska ekonomija
piše Anže Dolinar

1.3 Tretja tematika

Kako sta zvezana tehnologija in politika? Z internetom je namreč virtualni računalniški videz, za katerim se skriva realnost programskih jezikov, kode, postal središče realnih razmerij moči, v katere s staromodnimi fizičnimi demonstracijami ne moremo več poseči, ne da bi znali ravnati z internetom in jezikovno programsko resnico njegovega videza. Več?

22 Zvok tekhne
piše Andrej Tomažin
riše Jana Božič

08 Dildotektonika
piše Zala Razpotnik
ilustracija Ana Baraga

06 Kaj se v času interneta dogaja s tekstom
piše HelloAnon

11 Znanstvena revolucija v imenu besede
piše Sami Al Daghistani

1.4 Četrta tematika

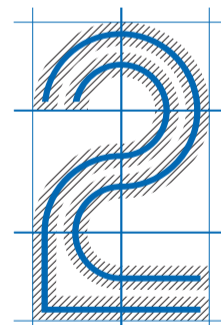
Okupacija

15 Ustvarjanje skupnosti FSD
piše Asja Hrvatina

16 Panova optika
piše Pia Brezavšček, Jernej Kaluža
grafike Aljaž Košir - Fejzo & Prah

17 150 na FDV
piše Domen Dovgan

18 Dokapitalizacija univerze?
piše Anej Korsika

Drugi modus poskuša iz več tekstov skolažirati nove.

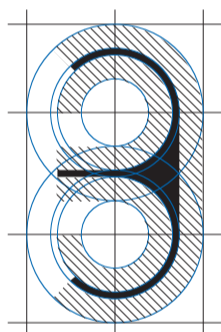
Družba tehnologije in tehnologija družbe: vČe se včasih zdi, da je tehnologija avtonomna cona, v katero družba ne posega, potem je skrajni čas, da pokažemo, da gre vsaj za dialektičen, sooblikujoč, vzajemno konstitutiven odnos. Tehnologija je tako orodje, ki oblikuje družbeno polje kot polje, ki ga oblikujejo družbena orodja. To gre večinoma tako daleč, da lahko rečemo, da se družbene razmere vpisujejo v način, s katerim je tehnologija narejena.

Nekaj časa je bilo na filmski trak/film praktično nemogoče skupaj posneti bel in črn obraz, ne da bi vsaj enemu od njiju storili estetsko krivico. Vsak namreč zahteva popolnoma različen pristop k make-upu, osvetlitvi in razvijanju. Tehnologija je bila namreč zgrajena na predpostavki, da mora na filmu dobro izgledati bela, zato je vse temnejše zbledelo. Toda to se le redko poudarja, bolj zljajana je druga stran plošče, ki nosi številne primere revolucij, ki naj bi jih avtonomno sprožile in izpeljale »tehnične« inovacije. Pa ne da tehnologija ne bi spreminjala družbe ...

Modus, ki daje primere ali elab orira misli, ki se nanašajo na to zagodentko, je sestavljen iz odstavkov posamičnih tekstov. Prepoznamo jih po tem, da so podčrtani.

Sledi podčrtani odstavek v člankih po spodnjem vrstnem redu:

- 04 Skupinski članek
pišejo Bobnič, Šepetavc, Smrke
- 06 Kaj se v času www dogaja s tekstem
piše Anon
- 08 Dildotektonika
piše Zala Razpotnik
ilustracija Ana Baraga
- 10 Dr. Jože Trontelj
piše Borut Trpin
- 12 Vse deziluzije kibernetičnih otrok
piše Lana Durjava
ilustracija Istvan David
- 14 Tehnologija osvobaja?
piše Luka Mesec
- 15 Ustvarjanje skupnosti FSD
piše Asja Hrvatina
- 18 Dokapitalizacija univerze?
piše Anej Korsika
- 19 Anorganska ekonomija
piše Anže Dolinar
- 22 Zvok --
piše Andrej Tomažin
riše Jana Božič
- 24 Tuja telesa
piše Kaja Kraner
riše Eva Mlinar
- 26 Čefurji z atomskimi bombami v žepu
piše Barbara Smajila
- 25 Odpiranje perspektiv
piše Simona Jerala

Tretji modus se orientira po formi branega.

3.1 Klasične forme

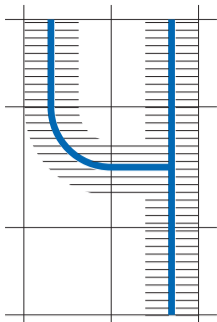
Če ste bolj konservativne narave in se želite zabavati z dobrimi starimi urejenimi zapečarskimi žanri, berite:

- 24 Tuja telesa
piše Kaja Kraner, riše Eva Mlinar
- 30 Kam so feministke šle?
piše Simona Jerala
grafika Martyna Maryna Rzepecka
- 28 Neoliberalizem v tranziciji
sprašuje Rok Kogej
ilustracija Aljaž Košir - Fejzo

3.2 Eksperimentalne forme

Če imate dovolj impotentnih form, prikovanih na konvencije, pa si privoščite:

- 04 Skupinski članek
pišejo Bobnič, Šepetavc, Smrke
- 06 Kaj se v času neta dogaja s tekstem
piše Anon
- 16 Panova optika
piše Pia Brezavšček, Jernej Kaluža
grafika Aljaž Košir - Fejzo
- 20 Erotična zgodba, 5. del
piše Jurij Smrke riše Ana Baraga
- 27 Novičke
piše Tribuna

Četrti modus se obrača po angažiranosti bralca, bralke, berila ali queer osebe.

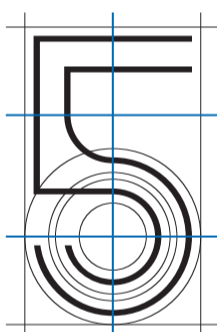
Prvi kriterij

hitro branje/scanning: Teksti so natisnjeni s tremi nivoji poudarkov, glede na pomembnost posameznih besed za razumevanje. To omogoča, da jih učinkoviteje preletimo in odnesemo površinsko sporočilo. Fiksirajte oči na vrstico in skačite med poudarjenimi besedami.

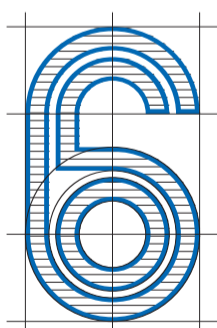
- 06 Kaj se v času neta dogaja s tekstem
piše HelloAnon
- 14 Tehnologija osvobaja?
piše Luka Mesec
- 26 Čefurji z atomskimi bombami v žepu
piše Barbara Smajila

Drugi kriterij beri dvakrat

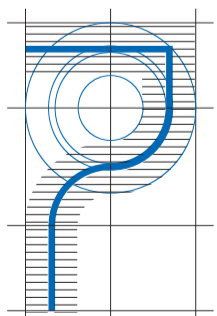
- Tuja telesa
24 piše Kaja Kraner
riše Eva Mlinar
- Panova optika
16 piše Pia Brezavšček, Jernej Kaluža
grafika Aljaž Košir - Fejzo & Prah
- Zvok - tehne - ?
22 piše Andrej Tomažin
riše Jana Božič

Peti modus spodbuja, da vsak izumi svoj način raziskovanja vrstic in ilustracij.
Deli na f*cebook.com/casopis.tribuna

Šesti modus dopušča dobro staro linearno branje, prelet ali vonjanje od prve do zadnje ali od zadnje do prve strani.

Sedmi modus je namenjen tehnološkim navdušencem, beri Odo Stevu Jobsu na strani 5.

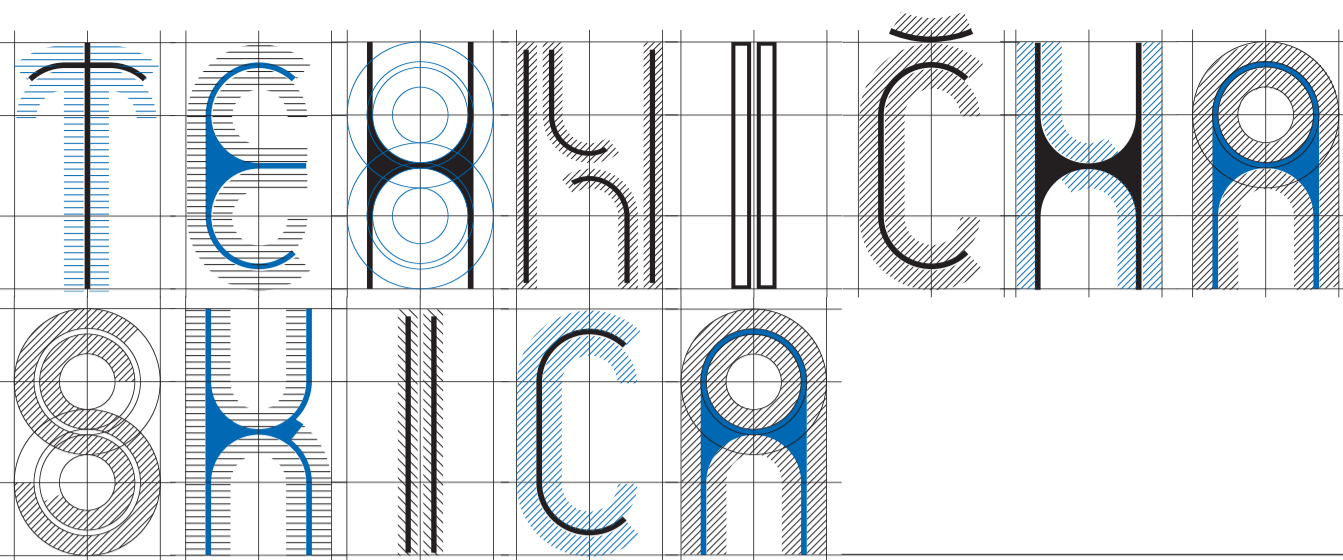
Tribunal Ustavno sodišče

Ljudsko sodišče Tribunal izraža sodbo v imenu ljudstva! Obtožujemo Ustavno sodišče Republike Slovenije. Spoznavamo ga za krivega v naslednjih točkah obtožnice:

1. Vašo odločitev, da z odložitvijo uveljavitve ali zaradi zavrnitve Družinskega zakonika na referendumu ne bodo nastale protiustavne posledice, zavračamo. Odločitev je protiustavna in sproža protiustavne posledice, v enaki meri krši tudi vse temeljne konvencije o človekovih pravicah.
2. Ni protiustavna le morebitna zavrnitev zakona, marveč že sama pobuda za referendum, ki temelji na očitnem sovražnem govoru in fašistoidni retoriki Civilne iniciative za družine in pravice otrok. S tem ko ste takšno pobudo za referendum spoznali za legitimno, ste postavili konstitutivne temelje že tako vseprisotnim pojavom družbenega sovraštva in izključevanja drugih in drugačnih družbenih skupin in/ali posameznikov. Ustavno sodišče mora takšne pojave omejevati, ne pa spodbujati.
3. Pravico do referenduma ste postavili pred človekove pravice, primat večine in vključenih nad primat manjšine in izključenih. Referendum pa ne more in ne sme prevladati nad človekovimi pravicami, prav tako tudi večina ne sme prevladati nad manjšino. Ustavno sodišče mora takšen protokol varovati, ne pa izdati.

Ustavno sodišče, vaša sodba je protiustavna! Obsojeni ste na udarec s sodniškim kladivom!

Naj se izvrši kazen! Izreži drog in ga prilepi na steno!

Sledi vezju

risali **Bobnič, Smrke & Šepetavc**

Na začetku ni bila beseda, ampak tehnologija. Tehnologija je način, s katerim uporabljamo stvari. Načini, s katerim uporabljamo stvari, pa so zapisani v navodilih za uporabo – bodisi v tistih, ki jih prejmemo skupaj z napravami, bodisi v tistih, ki jih prejmemo skupaj s kulturo.

Noža na primer ne moremo uporabljati, če ne vemo, kako ga uporabljati, pa čeprav vsi vemo, kako ga uporabljati. Z nožem si ne moremo umivati zob, lahko pa ga uporabljamo kot orožje, kot kuharski pripomoček ali kot medicinski instrument. Vprašanje, kaj lahko z nožem počnemo, je vprašanje tehnologije – v tem primeru očitno neke primordiale tehnologije.

Potem pa se sprašujemo, zakaj govorimo o tehnologiji. Pa saj nikoli nismo počeli nič drugega – govorimo s tehnologijo, govorimo v tehnologiji, govorimo o tehnologiji. *Morda pa mi nismo nič drugega kakor tehnologija, vgrajena v našo zgodovino?* (Foucault)

Lahko rečemo, da ima na začetku, ko neka tehnologija postaja, v sebi možnost različnih rab, vendar se potem mainstreamizira samo ena. »[K]o uporabljamo tehnologije, ki so v našem času nove, razvijamo rabe, ki bodo postale prevladujoče, v navodilih za uporabo pa na posled tudi dominantne,« pravi Melita Zajc.

Zaprto ni večna. Vedno znova iz različnih razlogov vznikajo nove prakse. Dva primera tovrstnega zapiranja rabe:
 1. Ko družbene skupine opazijo, da je določen tehnološki prijem rešil diagnosticiran problem, potreba po alternativah usahne. Primer: Avtomobili so bili sprva sprejeti kot čistejša, okolju prijaznejša tehnologija kot konjski prevoz.
 2. Določena tehnološka izvedba je lahko stabilizirana s tem, ko se izumi nov problem, ki ga ta rešuje. Primer: Kolesna industrija se je prenehala ukvarjati z alternativami za gume na estetskem področju (bile naj bi izjemno grde), ko so kolesa začela zmagovati na dirkah – ko so rešila problem hitrosti.

Ločimo lahko, podobno kakor Melita Zajc, med tehniko, tehnologijo in medijem.

tehnika: kulturni in zgodovinski avtonomni postopki in mehanizmi

tehnologija: postopki in mehanizmi, ki so predmet različnih družbenih rab

medij: nastane, ko prevlada ena sama raba, to pa tako, da se popolnoma integrira med ustaljene načine delovanje družb in kultur

Tri podobe tehnologije

1. tehnologija kot sestavi fizičnih predmetov oziroma artefaktov, naprave, gadgeti (Računalniki, avtomobili, volilne naprave, vibratorji, hodulje, maske, oblačila, sekret papir ...)

2. tehnologija kot človeška aktivnost (Oblikovanje, izdelava in uporaba naprav)

3. znanje (Kaj ljudje vedo in kaj počnejo z napravami in z njimi povezanimi produkcijskimi procesi)

Ta razčlenba nam omogoča, da smo pri govoru o tehnologiji natančnejši.

Ponovimo: Branje časopisa, gledanje televizije, poslušanje radia, surfanje po netu – to so tehnologije, ki ustrezajo posamičnemu mediju. Šele znotraj teh in takšnih tehnologij se producira vsebina ali

vednost. To pa ne pomeni, da je vsebina vselej ujeta v tehnologijo, ampak da ene od druge ne moremo ločiti. Drugačna tehnologija pomeni drugačno vsebino, velja pa tudi obratno, drugačna vsebina zahteva drugačno tehnologijo – drugačna navodila za uporabo.

Izvor objektivnosti v novinarstvu lahko, prej kot v ropotarnici razsvetljenskih idej, iščemo med materialnimi pogoji produkcije. Časopisi so se na prelomu 20. stoletja iz strankarskega ali izrazito mnenjskega tiska začeli (po načelih konkurenčnosti) spreminjati v objektivistične zbornice novic, ker je bilo to donosnejše. Nevtralne novice pač lahko berejo vsi. Na nevtralnih straneh pač lahko oglašuje vsakdo. Nevtralne novice dajo denar.

Tehnologija postane politična že tam in takrat, ko se neka raba ustali. Skratka, tam in takrat, ko se mnogovrstni potencial, ki ga nova tehnologija vsebuje, skrči in ustali.

Orlan, umetnica iz Francije, je tehnologijo plastičnih teles, ukalupljanju le-teh po heteronormativnih korzarjih za vlaganje, subvertirala. Silikonski vložek, ponavadi namenjen fašističnemu discipliniranju ženskega seska, si je vsadila na čelo. Podobno Starlarc – glej strani 24–25.

Tehnologija je in ni politična. Je politična v tem smislu, da so odločitve, ki vplivajo na končno manifestacijo nekega kosa tehnologije ali tehnološke prakse, družbeno-politične in ne nujno notranje mehanske narave. Po drugi strani tehnologija ni politična sama po sebi, pač pa jo za tako naredijo šele odločitve o načinu njene uporabe. Z drugimi besedami – ne gre za to, da bi tehnologija že sama nujno predrugala neke procese, pač pa to stori šele uporaba le-te na specifičen način.

Za politično lahko jemljemo vsako polje, kjer se sprejemajo odločitve z implikacijami za družbeno. Če oblast razumemo diskurzivno, se ta polja seveda zelo razširijo. Vsako mesto, v katerem prihaja do jukstapozicije družbenih sil in odločitev, je politično.

Prva podjetja, ki so proizvajala snemalne zvočne naprave, so jih ponujala kot pripomočke, s katerimi lahko ljudje snemajo svoje domače aktivnosti ... Toda ti so jih kmalu začeli uporabljati za snemanje drugačnih zvokov drugod, kar je vodilo k rojstvu snemalne industrije. Zgodil se je ključni premik od proizvajalcev artefaktov k proizvajalcem vsebin. Je pa vprašanje, če je to transformiralo sam način igranja glasbe, tako kot od tehnologije pričakujemo, da bo denimo spremenila proces ustvarjanja politične volje = Če volilni proces prenesemo na internet, morda ne dosežemo toliko, kolikor smo si obetali. Proces odločanja sicer postane "cenejši" in omogoči večjo frekvenco, a je po svojem bistvu še vedno enak – gre za konstitucijo skupne volje in kastracijo konstituirajočega.

Praviš, da tehnologija ni politična že sama po sebi, pač pa to postane šele z uporabo. Vendar tehnologija ni ločena od svoje uporabe. Ali ni to dokaz, da je tehnologija politična že v sami sebi?

Večkrat je produktivno zadeve misliti tudi tako ... Prve knjige po izumu tiskalnega stroja so ohranjale narativne in postavitvene značilnosti oralne tradicije in manuskriptov. Šele čez čas so stiskani artefakti postali nekaj unikatnega v smislu načina tvorjenja

sporočil. Podobno je telegraf določil enega najbolj razširjenih načinov tvorjenja besedil v novinarstvu – obrnjeno piramido. Zaradi pogostih prekinitev telegrafske zveze so začeli pisci in piske pomembnejše informacije bolj konsistentno postavljati na začetek sporočil. Kasneje se je to izkazalo tudi kot komunikacijsko učinkovito.

Nekaj časa je bilo na filmski trak/film praktično nemogoče skupaj posneti bel in črn obraz, ne da bi vsaj enemu od njiju storili estetsko krivico. Vsak namreč zahteva popolnoma različen pristop k make-upu, osvetlitvi in razvijanju. Tehnologija je bila namreč zgrajena na predpostavki, da mora na filmu dobro izgledati bela, zato je vse temnejše zbledelo. Toda to se le redko poudarja, bolj zljajana je druga stran plošče, ki nosi številne primere revolucij, ki naj bi jih avtonomno sprožile in izpeljale »tehnične« inovacije. Pa ne da tehnologija ne bi spreminjala družbe ...

Obstajata dve napačni tezi:

1. tehnologija je vzrok družbenim, političnim ali ekonomskim razmerjem,
2. tehnologija je učinek družbenih, političnih in ekonomskih razmerij.

Nasprotno, tehnologija ima vselej družbene, politične pa tudi ekonomske razsežnosti.

Potrebujemo koncept, ki bo omogočal, da tehnologije obravnavamo, ne da bi jih ločevali od družbe, pravi Zajc. Tak koncept poznamo - to je dispozitiv.

Dispozitiv je 'stroj', ki 'drži' skupaj družbo, 'stroj', ki proizvaja družbeno, podobno kakor elektrarna proizvaja elektriko. Vsak dispozitiv pa predpisuje neko tehnologijo, nek način uporabe.

Dispozitiv ni stvar izbire, v dispozitivu se že rodimo, dispozitiv je tisto, kar nam podeli neko obliko subjekta, ki jo moramo privzeti.

Giorgio Agamben pravi, da subjekt nastane med dispozitivom in živim bitjem človek. Subjekt vznikne - mi vzniknemo - ko se ujame v dispozitiv. In morda je jezik nek prvi dispozitiv in neka prva tehnologija, v katero se je ujelo živo bitje človek.

Ali moderna znanost in tehnologija pomenita triumf skopofilije? Foucaultovska branja vidnosti in preiskovanja dominacije in nadzora dobijo nove razsežnosti v kulturi, kjer je sodobni panoptikon satelit in mikročip, vstavljen v telo, da nadzira osnovne funkcije, tehnologija, ki razgali telo navzven in navznoter. Ali pa tehnologija pomeni nove možnosti emancipacije, alternativnih uporab, povezovalj globalne kritične mase?

Podobno kakor si oblast in upor nista zunanja, temveč v nenehnem razmerju, si tudi tehnologija in politika nista zunanji, temveč konstitutivni. Zato se vsaka politična sprememba zgodi znotraj tehnologije in s tehnologijo. (Bolj ali manj) pravilen odgovor na vprašanje se potemtakem glasi: eno in drugo, dominacija in emancipacija. Najhuje, kar lahko na svoji poti zagrešimo, je natanko to, da tehnologijo mislimo kot nekaj zunanjega, s tem pa tudi nevtralnega. Kakor leta 1954 povsem jasno pravi Heidegger: »Najhuje pa smo

izrečeni tehniki, če jo obravnavamo kot nekaj nevtralnega; ta predstava, ki je danes na moč priljubljena, nas do kraja oslepi za bistvo tehnike.« Čeprav se komu zdi obratno, pa je ta predstava danes, več kot petdeset let kasneje, še kako priljubljena in razširjena.

Ali lahko misel osvobodi človeka? Se lahko več piscev izgubi v enem tekstu? Ali lahko izklopimo kategorijo izjavljalca, na katero se lepijo naše oznake, naši tvorjeni pomeni? Je to mogoče storiti brez večjih posledic? Nenazadnje s pomočjo kategorizacije tako tvorimo osvobajajoče singularitete, kategorije kot konsolidiramo tiste, že dodobra prežete z oblastnimi razmerji. Ukročene. Še enkrat – eno in drugo, dominacija in emancipacija.

Če tehnologija ni nevtralna, če ni preprosto instrumentalna, če ni nekaj, nad kar se lahko postavimo in po mili volji "uporabimo" ali še huje "ne uporabimo", potem sledi, da človek in tehnologija nikoli in nikdar nista ločena. V tem smislu je tehnologija naš način eksistence - naša ontologija, ki pa ima, tako kakor tehnologija, svojo zgodovino.

Bojan Anđelković to pojasni z začetkom Kubrickove Odiseje 2001: človek nastane, ko začne kost uporabljati kot orožje.

Potem pa se sprašujemo, zakaj govorimo o tehnologiji. Pa saj nikoli nismo počeli nič drugega – govorimo s tehnologijo, govorimo v tehnologiji, govorimo o tehnologiji.

Morda pa mi nismo nič drugega kakor tehnologija, vgrajena v našo zgodovino? Foucault

Možnosti drugačne politike, ki se danes znova zdi možna – če že ne možna, pa vsaj zgodovinsko nujna – ne moremo iskati zunaj tehnologije. In če jo iščemo znotraj in s tehnologijo, nam za zgled ne bodo protestniki s Tahrirja, ki komunicirajo prek Facebooka in Twitterja, pač pa se bomo znova vprašali, kaj smo mi danes – kakšna je tehnologija, vgrajena v našo zgodovino?

In potem se ne bomo čudili, zakaj nas ne zanima reševanje krize in gradnja narodne enotnosti – zakaj ne pišemo o notranji politiki, partizanskih proslavah, evropskih banketih in Gregorju Virantu.

Kaj smo mi, kakšen subjekt smo, ko uporabljamo tehnologijo?

Od tehnologije se ne moremo ločiti, nobenega povratka k organskemu, k prvinskemu, k naravi ni - tehnologija, to je naša narava. Vprašanje pa je, kakšen subjekt smo, ko uporabljamo današnjo informacijsko in komunikacijsko tehnologijo, ko živimo in se gibljemo v mediatiziranem svetu, kulturi vmesnikov, kakor pravi Janez Strehovec, ali kulturi remiksa, kakor pravi Lev Manovich?

Kakšne potencialnosti odpira nova tehnologija in v kakšne prevladujoče rabe se izteka?

Če nas količkaj zanima (skupna) politična ali - po želji - nepolitična prihodnost se seveda moramo zazreti v tehnologijo, ki nas oblikuje in tehnologijo, ki jo oblikujemo.

Metafora kiborgov 21. stoletja, hibridnih križancev organizma in stroja, pripoveduje zgodbo o mejnih pozicijah in njihovem potencialu zamišljanja subjektov, ki niso ujeti v logiko, ki bi jo Rosi Braidotti poimenovala dialektična kletka razmišljanja, zamišljanja razlik v dialektiki Jaza in Drugega. Kiborg je destabilizirajoč faktor, v nomadskem pomikanju po liminalnem prostoru med človeškim in živalskim, organskim in umetnim.

Pozabimo človeka, postajamo kiborg.

Nemara se lahko iz stapljanja z živalmi in stroji naučimo, kako ne biti moški – utelešenje zahodnjaškega logosa.

Kiborg, trdi Donna Haraway, je stvar postspolnega sveta, ni zvezan z velikimi mitologijami o nastanku sveta, človeka in družbe, ne pripada ne Genezi ne Ojdipu, Velike zgodbe Teorije nimajo nobenega opravka z njegovo

metafiziko. Trdno je zvezan parcialnosti, ironiji, intimnosti in sprevrženosti, je opozicijski, utopičen in povsem brez nedolžnosti, briše meje med naravnim/družbenim, živalskim/človeškim, organizmom/strojem, grozeče/potencialno osvobajajoče nas nagovarja iz pozicij, za katere ni jasno, ali so znotraj/zunaj meja norme.

Na tej točki je treba narediti povezavo, ki zadeva strukturo zahodnjaške vednosti, načinov razmišljanja in prakse ter jezika. Če lahko kiborške entitete mislimo kot destabilizirajoč faktor, jih moramo misliti zvezano z drugimi bitji obrobja, monstrumi in ženskami. Zahodnjaški miselni/diskurzivni aparat, ki pripada logiki binarnih opozicij in Drugost/Razliko obravnava v odnosu do norme, poveže triado mostromov – žensk – kiborgov na način pozicioniranja v strukturi; so negativni pol, pejorativna kategorija, drugost od norme človeka (moškega)/narave/moralnega, tisto, kar je treba izločiti, da se ohranjajo meje Istosti. Če imamo na eni strani princip reda, imamo na drugi strani princip kaosa, na eni strani zamejenost, na drugi eksces, transcendenco. Grški ekvivalent besede za monstrum, teras, nakazuje dvojnost, s katero so obeležena telesa (?) pošasti, žensk in kiborgov, so vir strahu in fascinacije, so odvrtna in hkrati privlačijo. Če razmišljamo z Braidotti, je ženska monstrozna – prvič, skozi eksces transcendirane zarisane meje normativnega okvirja, drugič, skozi manko ne poseduje substantivne enotnosti maskulinnega subjekta in tretjič, skozi (ne)pozicioniranje »vmes«, »v nedoločenem«, dvoumnem, mešanem. Ta večna pozicija opozicije, negativnega, drugosti zariše kontinuiteto med teorijami kiborških entitet in nomadskih subjektov v obliki vprašanj: Kako razmišljati o različnosti zunaj dialektike jaza/drugega ter medsebojnega kanibalizma, ki se dogaja znotraj njiju, in kako reformulirati teorijo želje, da ta ni povezana z mankom in negativnostjo, ampak polnostjo in ekscesom?

Time out za popularno kulturo:
Reproduktivne tehnologije in kulturne anksioznosti: filmski prikazi znanstvenofantastičnih scenarijev nove reprodukcije, ki razkrivajo in razrešujejo moške strahove glede dvojnosti ženskega telesa. 1. scenarij: fantazije moškega rojstva: prvi med primeri je gotovo Frankenstein, kjer žensko v (re)produkciji zamenja tehnološki/znanstveni postopek, nad katerim bedi Frenkijev oče. 2. scenarij: monstroznost ženskosti/mater: glavni računalnik, ki obvladuje vesoljsko ladjo v filmu Alien, nosi ime Mati. To ni dobrohotna in ljubeča mati, temveč predojdipska pošastna oplojevalka, ki penetrira skozi usta, da pusti svoja jajčeca v trebuhih ljudi na ladji.

Haraway kot najpomembnejšo tehnologijo kiborgov izpostavi pisanje. Politika kiborgov predstavlja boj za jezik, boj proti popolni komunikaciji, proti poslednji dogmi falogocentrizma – »znamenitemu edinemu trudu, ki bi perfektno prevedel vsak pomen.« Jezik ima svoj materialni rob, jezik ni ločen od moči, to je tista foucaultovska materialnost diskurza, ki se riše na telesih. Modus operandi kiborških načel so nasprotno motnje, kiborške strategije podpirajo sprevrženost in proslavljajo križanja med živaljo in strojem, s tem pa destabilizirajo ustaljene pomene in odnose v strukturi. Kako torej splesti alternativne in mnogovrstne izraze erotike, kozmologije in politike drugače kot iz metaforike telesa, te poslednje meje ženskih subjektov?

Telo – kjer oblast zagrabi. Telo – kamor se vpisuje izid družbenih bojev.

Erotika brez jošk, kurcev, pizd, bradavičk, anusov.
Erotika brez mišic, kože, oči, las, oblin.
Jezik ima spol. Ona pravi. On pravi. Ono pravi. Ona je lepa. On je lep. Ono je lepo.

Ni telesa brez tehnologije. Brez proteze. Telo ni statično in fiksno, telo nima forme, marveč je amorfnost, vseskozi se spreminja in prehaja – telo se redi in hujša; hrana je njegova prva tehnologija.

Marcel Mauss govori o telesnih tehnikah, o načinih, s katerimi družba oblikuje telesa svojih pripadnikov – način, s katerim uporabljamo telo, ni nič posamičnega, temveč povsem družbeno in zgodovinsko.

Primer možne (protokiborške) strategije predora iz logike falogocentričnega jezika pripada sedemdesetim letom prejšnjega stoletja in kaže na kontinuiteto

iskanja drugačnih izrazov/narativov, ki bi zarezali v dialektično misel ali mislili onkraj nje. Monique Wittig v knjigi *Le corps lesbien* (katere naslov že namiguje na lingvistične zareze in večplastnost pomenov) uporablja metaforike fragmentacije teles, da destabilizira ženski subjekt, podvržen falogocentrizmu, in rekonstituira telesa in subjekte, ki niso zamejeni z maskulinimi diskurzi. Wittig v svojih teoretskih esejih kontinuirano izpostavlja političen pomen jezika in zvezanost jezika z mrežami moči. Za njo je lingvistični spol zvezan z materialnimi učinki, ki se rišejo v zavestih in telesih (Nihče se ne rodi kot ženska), najbolj neusmiljeno pa zareže v simbolni jezik psihoanalize, strukture nezavednega kot falogocentrične: »Lacan [je] v nezavednem nedvomno našel strukture, za katere je trdil, da jih je našel, saj jih je pred tem sam postavil tja« (Zdrava pamet, str. 55). V *Le corps lesbien* so veliki miti lezbizirani, Sapfo je boginja novega sveta, Odiseja nova metafora potovanja in iskanja, Krista mučeništva. Razcepljeni zaimek j/e (jaz, m/y v angleškem prevodu, ki ga uporabljamo), t/u (ti) nakazujejo nasilje dekonstruiranja in ponovne rekonstrukcije ženskega subjekta v jeziku. Subjekti so nasilno raztrgani in vzpostavljeni le za kratek čas, so v stalnem kroženju med fragmentacijo in celostjo, nič in oboje hkrati. Metaforika ekstremnega nasilja in nežnosti zaznamuje seksualnost, ki je ni mogoče kategorizirati:

Having absorbed the external part of your ear I burst the tympanum, I feel the rounded hammer-bone rolling between m/y lips, m/y teeth crush it, I find the anvil and the stirrup-bone, I crunch them, I forage with my fingers, I wrench away a bone, I fall on the superb cochlea bone and membrane all wrapped round together, I devour them, I burst the semicircular canals ...(24)

Wittig destabilizira linearnost pripovedi, zamaje binarne kategorije in razkriva oblastne diskurze v ozadju konstituiranja žensk, njihovih teles in želje. Red v ozadju konstrukcij subjektov je tisto, kar mora bralec preizpraševati, motnja je strategija razkrivanja nasilja konstitucije subjekta, vrnitev h korporalnosti način povezovanja jezika in materialnosti.

Nomadске subjekte prehajanja, entitete obrobij v obliki monstrumov, kiborgov ali žensk, subjekte, ki se vzpostavljajo/razstavljajo, majo strukture, v katerih živimo in se jih oklepamo, zaznamuje ambivalentnost. Na eni strani jih dojemamo kot grožnjo, strašno vizijo sveta, kjer si stroji podredijo človeka ali pošasti, te spodletelosti narave vdrejo v polje družbenega ter sprevrčajo hierarhije življenja in smrti. Anksioznost, ki odmeva v in se razrešuje v popularni kulturi, se kaže v podobah človeka (moškega), ki triumfira nad strojem, pošastjo pa tudi, še vedno, nad žensko. Večji pomen je v drugem delu zgodbe o M-Ž-K, o njihovem potencialu nove ontologije in politike, ki odpira možnosti drugače (ne)strukturiranih razmerij. Ali potemtakem obstaja upanje, da novo tisočletje ni več tisočletje falogocentrizma in njegove (!) dominacije?

Oda Stevu Jobsu

Druže Stiv, mi ti se kunemo,

mi s kompjutera tvog ne skrenemo.

Vrati se.

Kaj se v času interneta dogaja s tekstom (in nekaterimi z njim povezanimi zadevami)?

piše: HelloAnon

Navodila za branje

Tekst se lahko bere na več nivojih:

tekst: celotni stavek

tekst: poudarjene besede za hitro branje

tekst: ekstra poudarki

Opombe v belih okvirjih so opombe avtorja, opombe v črnih pa komentarji Ku-Ku-ja

Slovarček

Kantov sublimni objekt

Objekt, ki ga ne moremo zajeti v enem zoru - ki se ga ne da čutno zaobjeti brez postopnosti in ki je hkrati velikih razsežnosti. Tako kot, recimo, če stojimo pod piramido, le-te ne moremo naenkrat videti v celoti, hkrati pa nas prevzema občutek njene velikosti.

Counter gaming

Kiberumetniško gibanje, pri katerem avtorji s spreminjanjem programskega zapisa videoigrice (proizvodi so tako imenovani »modi« oziroma modifikacije) spreminjajo običajno naracijo in dogajanje znotraj virtualnega sveta igrice. Nekateri kolektivi in ustvarjalci kritične »gejmerske avantgarde«: Jodi, Anne-Marie Schleiner, Brody Condon, retro-You, Cori Arcangel, Tom Betts ...

Luiz

Internetni izraz, pri katerem ne gre za enačico ali popačenje *lol-a* (krajšava za *laugh out loud*). Kot je zapisano na eni od internetnih enciklopedij *luiz-ov*, <http://ohinternet.com/>, gre za smeh na račun drugega, ob nesreči drugega. Uporabo izraza in zivljenjsko držo, ki se skriva za njim, naj bi sprožili uporabniki interneta, ki so izkusili vsaj eno veliko ekonomsko, okoljsko ali politično katastrofo preveč in se potem predali stanju prostovoljne in radostne sociopatije ob apokaliptičnem stanju sveta. Držo se da preprosto povzeti z referenco na »Ha ha!« Nelsona Muntza, smeh šolskega pretepača iz risane serije *The Simpsons*, ali pa z GIF-om (*Graphics Interchange Format*, kratka grafična sekvenca v loopy), ki je nekoč zakrožil po 4chanovem Random forumu in na katerem vidimo obraze treh oseb, ki gledajo nekaj v zunanosti polja fotografije – v naslednjem trenutku se obraza dveh popačita

Kaj pomeni internet? To nedoločeno vprašanje postavimo na začetek in se za trenutek ustavimo ob njegovi odprtosti. Torej kaj pomeni internet? V odprtosti nedoločenega si zatem čudno odgovorimo: »Neskončnost, ki smo mi.« Ko je moderna fizika potrdila **hipotezo raztezanja vesolja**, smo se vanj postavili kot v **kantovski sublimni objekt** in pred njega, ki mu v postopnosti čutne zaznave ne moremo najti meje in ki je hkrati nenavaden prav kot tak objekt, saj se ob nedoločljivosti meje hkrati še širi. In kaj nismo v nekem smislu v prav takem odnosu tudi do interneta kot fluidne, raztezajoče se čutne neskončnosti, ki je hkrati neskončnost naše popredmetene notranjosti? Če se od kološkega tona obrnemo k političnemu, lahko v tej nastajajoči mrežni neskončnosti delcev teksta, podob in zvokov na delu prepoznamo **antagonizem**, ki ga v tekstu **A Hacker Manifesto** začrta medijski teoretik McKenzie Wark. V njem kot dve **protisili novega razrednega boja** nastopajo **hekerji** (ki so zgradili internet) in **vektoralisti**. Po analogiji z vektorji znotraj epistemologije, kjer pomenijo medij, znotraj kategega potujejo patogeni (kot voda za kolero in telesne tekočine za HIV), ima vektoralistični razred v lasti informacijsko infrastrukturo in si v procesu komodifikacije prilagaja tudi tokove informacij ter informacije same. Na drugi strani so hekerji, **ustvarjalci abstrakcij**, ki prek vektoralistov stopajo v tržni obtok lastnine. Njihova **razredna etika in interes** temeljita na **ekonomiji daru**, saj je **informacija** (v nasprotju z vsemi prejšnjimi oblikami lastnine) **neizčrpen in neekskluziven vir**, ki se z rabo večjega številca ljudi ne kirči, ampak, nasprotno, množi. Osrednji politični antagonizem, ki je pri internetu na delu in ki ga tako oblikuje, izražen v figurah hekerjev in vektoralistov, je torej v **konfliktu privatizacije in komodifikacije informacij in znanja nasproti njihovi odprtosti** in prosti dostopnosti. Kako se spopasti z intelektualno verzijo lastnine in abstraktno informacijo osvoboditi abstrakcije lastnine?

Ker vprašanja nismo postavili zato, da bi nanj odgovorili, se obrnimo drugam, k transformacijam, ki jim lahko z izgradnjo interneta sledimo. Kaj v hekerski odprtosti informacij in znanja, ne prihaja do niza zelo pomembnih transformacij? Na sled jim pridemo, če si zastavimo Warkovo vprašanje: **»Kaj bi popolna odprtost informacij in znanja prinesla svetu?«** Kaj ne naletimo tu na **transformacije** pomena **politичnega delovanja**, transformacije teksta oziroma samega načina obstoja teksta in nenazadnje **univerze, znanja, procesa izobraževanja?**

Z internetom se, kot napisano, spreminja tekst, s tem pa tudi sam način branja in pisanja. **Digitalizacija** ne pomeni preprosto prenosa

namreč njegova stara organizacija zbrana v šolskih institucijah, najdemo novo v **obliki anarhističnega, decentraliziranega teksta na internetu**. Ob tem se krha tudi Althusserjev uvid, po katerem je šola eden izmed ideoloških aparatov države. V razsrediščnem vesolju fluidne virtualne mreže se pridobivanje znanja spreminja v **odsotnosti učiteljskih avtoritet** (ni naključje, da se v hekerskih etikah poudarja samoukost kot edini pravi način učenja programiranja skozi preprosto in zamudno branje kode oziroma zapisov programskega jezika), v razsrediščanju avtoritet na področju vednosti in znanja pa se v **momentu intelektualne emancipacije izgublja nadzor** nad tem, kaj je znanje in kaj ne, kaj je pomembno in kaj ne, kaj spada med legitimne učne tekste in kaj ne. **Stara iz-obrazba** (povedno izražena z idealom nemške *Bildung*, v kateri je ideološki pomen povsem odkrit), organizirana v šolskem sistemu, pa se tako vedno bolj meša z drugačnim **procesom raz-obrazbe**, ki jo sproža anarhistično neorganizirano medmrežje.

Z internetom se, kot napisano, spreminja tekst, s tem pa tudi sam način branja in pisanja. Digitalizacija ne pomeni preprosto prenosa tekstov iz »Güntenbergovega medija« v virtualno okolje, ampak veljajo tu povsem drugačna pravila organizacije teksta.

S tem se **razkrajajo** tudi stari **kanoni** in sama težnja po kanonizaciji pa tudi **delitve na visoko in nizko**, pomembno in nepomembno v polju tekstov, sam tekst pa se, kot smo pokazali zgoraj, širi v hibridno polje avdiovizualno-tekstovnega. Da pa so tudi tu **na delu razmerja moči** (kot pri vsakem branju/pisanju), nam lahko pove antagonizem, po katerem se **internet predstavlja kot sila kulturne degradacije**, ki najeda kanone klasične izobrazbe in pismenosti. Je internet sila kulturne degradacije ali, kot tu sami antagonistično zagovarjamo, **processualna odklenitev kulture in informacij za vsakogar**, skozi dostop, ki je neodvisen od institucijskih, komercialnih ali socialnih barier? V ta diskurz spada recimo govor o domnevno poneumljajo-

(mimogrede, smo pri razlogu, zakaj je *Rancierjev Jacotot* kot nevedni učitelj in *figura intelektualne emancipacije* tako rekoč *ostrednja figura naše sodobnosti*)

Za več o *Jacototu*, nevednemu učitelju, glej slovarček ob članku *Gorana Bečireviča* v decembrski *Tribuni* iz leta 2011.

z mešanico groze in gnusa, tretji pa se nasprotno prične radostno in privošljivo smejati. Različico *lulz*-a lahko najdemo tudi na razpiti fotografiji Thomasa Hoepkerja, kjer skupina Newyorčanov v Brooklynu na sonč-sku sproščeno kramlja ob opazovanju posledic terorističnega napada 11. septembra, ki jih v obliki velikega dimnega oblaka vidimo za njimi čez reko. »I did it for the lulz,« je sicer primeren zaključek kakršnegakoli deviantnega obnašanja na internetu.

Hekanje v Warkovem smislu:

Weltanschauung, vsebujoč »challenge accept« odnos do reševanja ugank, ki se v skladu z njim skrivajo na vsakem področju življenja in znanja, in hkrati konstantno reševanje teh ugank, kar omogoča prihod novega na svet. Računalniško programiranje je samo del, morda najpomembnejši, tega odnosa. Konsistentno s povedanim hekersko etiko in razredni interes sestavlja ekonomija daru in deljenja v odnosu do informacij, ki šele v njihovi prosti dostopnosti in odprtosti omogočajo razklenitev vseh potencialov ustvarjalnega hekerskega razreda.

Izbrani linki:

- <http://ohinternet.com/>
- <http://www.futureofthebook.org/>
- <http://liquidbooks.pbworks.com/>
- <http://retroyou.org/>
- <http://www.diiigo.com/>
- http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=4d_

Izbrana gradiva

- **I Read Where I Am: Exploring New Information Technologies** (<http://www.ireadwhereiam.com/>)
- **A Hacker Manifesto** Mckenzie Wark (http://subso1.c3.hu/subso1_2/contributors0/warktext.html)
- **Gamer Theory** Mckenzie Wark (v eksperimentalni, odprti verziji jo lahko preberete na naslovu: <http://www.futureofthebook.org/gamertheory2.0/>)
- **HARD_CODE: narrating the network society** (<http://www.altx.com/ebooks/download.cfm/hardcode.pdf>)

Hipertekstovnost v dokaj podobni obliki že poznamo s papirnatih medijev. Citiranje, oblika podkrepljevanja kredibilnosti, znotraj knjižnice (prainterneta) deluje kot hiperlink. Internet je uporaben na hitrejši način, brani se vrši z manj sprehodi in več klikanja, bralec postaja bolj učinkovit.

Mimogrede, predstavljajmo si klasičen roman ali klasično delo filozofskega kanona, ki bi bilo dosledno prevedeno v hipertekst in internetno obliko in transformirano z vsemi opisanimi funkcijami, in dojeli bomo, za kakšno transformacijo v resnici gre.

Po takem ali drugačem ključu, pa naj gre za teste narjdenosti, CV-je, v ocenah strnjeno preteklost učencev ali pa za debelino njihove denarnice

čih videoigrah (kako izjemnega pomena so lahko te za sam razmislek o naši percepciji sveta, tekstih in fenomenu jezika nasploh, nam lahko dajo misliti dela *countergaming* gibanja) ali pa zgražanje nad novim, domnevno osiromašenim internetnim jezikom (kako bogat je lahko ta jezik, ki zaradi formalnih potreb komunikacije po nujnosti teži h krajšavam, smo skušali pokazati zgoraj v slovarčku z besedico *lulz*, o kateri bi brez problema lahko napisali nekaj člankov). Da pa lahko tudi **programske kode in data govorijo zgodbe**, si lahko pogledamo v eksperimentalni knjigi **HARD_CODE**, v kateri s kombiniranjem običajnega pripovedovanja in programskih jezikov poskušajo »reprogramirati« običajni in domnevno bogatejši jezik pripovedovanja. In kaj ne daje prav internet med drugim tudi **uvida v naravo linka**, ki ga lahko vzorejamo z miselno povezavo? In s tem uvida o pomenu kanona? Če je namreč v »googleferik«, najvidnejšemu delu medrežja, **link vedno proizvod razmerij moči** in prej opisanega antagonizma med komercialnimi težnjami ter težnjami po odprtosti informacij, kaj niso kanoni in z njimi vzpostavljene običajne miselne povezave, kontekst nekakšne starejše različice hegemonse plači »googleferik«? In kaj ni ravno zato eden od pomenov besede **misli nize nje neobičajnih in nepričakovanih povezav**?

Kakorkoli, vrnimo se k vprašanju, ki se je neke v toku tega razmišljanja izgubilo. Namreč kako **internet spreminja sam pomen političnega delovanja**? Tako kot po eni strani v polju teksta razgrajuje avtorstvo, kanone ter skozi participatnost in kolektivni proces tudi razlike med pisci in bralci, aktivnimi in pasivnimi, tako v polju politike med drugim uvaja emancipatorno **možnost prave anonimnosti** – čistih idej, te pa bi se enkrat za vselej otresle fizičnih oseb, ki jim jih običajno pripisujemo. V razmislek nam lahko služijo mrežne prakse tako imenovane **fluidne demokracije**, pri kateri se v možni anonimnosti udeleženi kolektivno odloča od problema do problema tudi glede samega načina njegovega reševanja.

V tako določeni fluidni demokraciji gre v nekem smislu preprosto za **neposredno demokracijo**, obratom anonimnosti, ki v duhu interneta in hekerske kulture **preprečuje koncentriranje moči** in pojav tako imenovane »leadergovstva«. Z Warkovimi pojmi pa gre pri obeh še vedno za **representacijsko politiko**, ki ji sam zoperstavi **ekspresivno politiko kontinuirane produkcije »hackerov«**, skozi obrat **zavračanja kakršnekoli reprezentacije**. Tako bi lahko v Warkovem smislu rekli, da so študentje z dejanjem ekspresivne politike ob zasedbi Filofaksa »shekalik« fakulteto in postavili ter realizirali zahtevo že pred kakršnimkoli postavljanjem zahtev. Ob tem lahko v kritični opombi dopišemo še eno od lekcij, ki jih razkriva internet. Z njim je namreč virtualni **računalniški videz, za katerim se skriva realnost programskih jezikov, kode, postal središče realnih razmerij moči**, v katere s staromodnimi fizičnimi demonstracijami ne moremo več poseči, ne da bi znali ravnati z internetom in jezikovno programsko resnico njegovega videza. Virtualno pa tako v času računalnikov in interneta postaja realnejše od fizičnega kot kadarkoli prej. ☺

Ali lahko razmišljamo o spletnih identitetah, ki so zakodirane in spremljive? Ljudje bi lahko, kot liki v filmu A Scanner Darkly, nosili web preobleke, ki bi se stalno spreminjale. Je to emancipacija od kategorije osebe?

Deleuzova in Guattarjeva diskusija o nastajanju telesa brez organov zahteva največjo previdnost, saj ni mogoče uničiti sidrišč identitete – distinkcijo med jazom in drugim, jezika kot odraza te distinkcije – brez resnih posledic. Christina R. Foust v intervjuju (Tribuna, december 2011)

Ali se delegira vsakič drugo skupino, posameznika, ki je pokazal poznavanje potročja, ali se odloča referendumsko? in podobno, poanta pa je, da so funkcije vselej fluidne.

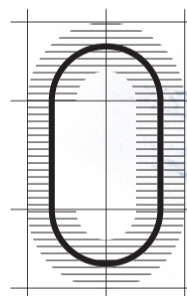
Pri tem je seveda vprašanje, kako razumeti neposredno demokracijo – v opoziciji s posredno ali kot nekaj, kar izstopa iz te dvojnosti. Zgolj kot proces odločanja, ki zdaj ob vsaki priložnosti omogoča sodelovanje vseh, ali kot političen proces, ki se izogiba vzpostavljanju (konstituiranju) skupne volje in omogoča stalno stanje fluidnosti? Kaj lahko digitalno ponudi tukaj?

Seks mašine: medikamenti, dizajnerske vulve in dildotektonika

piše Zala Razpotnik

riše Ana Baraga

Seks je zdrav. Odpravlja glavobole, sprošča hormone sreče, pomlajuje, znižuje holesterol. Prinaša celo boljše rezultate na delovnem mestu in v izpitnem obdobju, če vam obljubljene svetleče dlake in sijoča polt niso dovolj. Seks je zdrav, če je le varen in odgovoren. S pojavom plastične seksualnosti, kot je Anthony Giddens poimenoval ločitev seksualnosti od reprodukcije, se je ob razvoju tehnologije tudi sama reprodukcija ločila od seksualnosti. Tako seksualno osvobojeni si lahko postrežemo z novicami popularnih medijev, ki v imenu zdravja, znanosti, novih izumov in dognanj zapovedujejo užitek, ki ga je mogoče prezentirati v obliki grafov in tabel. Skrb za zdravje je postala moralni imperativ, seksualnost pa se je od reprodukcije premaknila k užitku. Slednji se zgošča v orgazmu kot končnemu rezultatu normalne (hetero)seksualne izkušnje, ki ima znotraj medicinskega diskurza pripisane biološke karakteristike in pozitivne posledice za psihofizično zdravje. Seksualnost, za katero je predpostavljeno, da je za uspešnost in dobro počutje nujna, posedujemo in jo upravljamo, kot se to da početi z brezhibno delujočo mašino. Seksualni akt je tako mogoče misliti kot mehanski postopek, ki poteka od faze spolne želje do faze resolucije, kot sta to v 60-ih letih W. H. Masters in V. E. Johnson v štirih stopnjah spolnega ciklusa razčlenila.

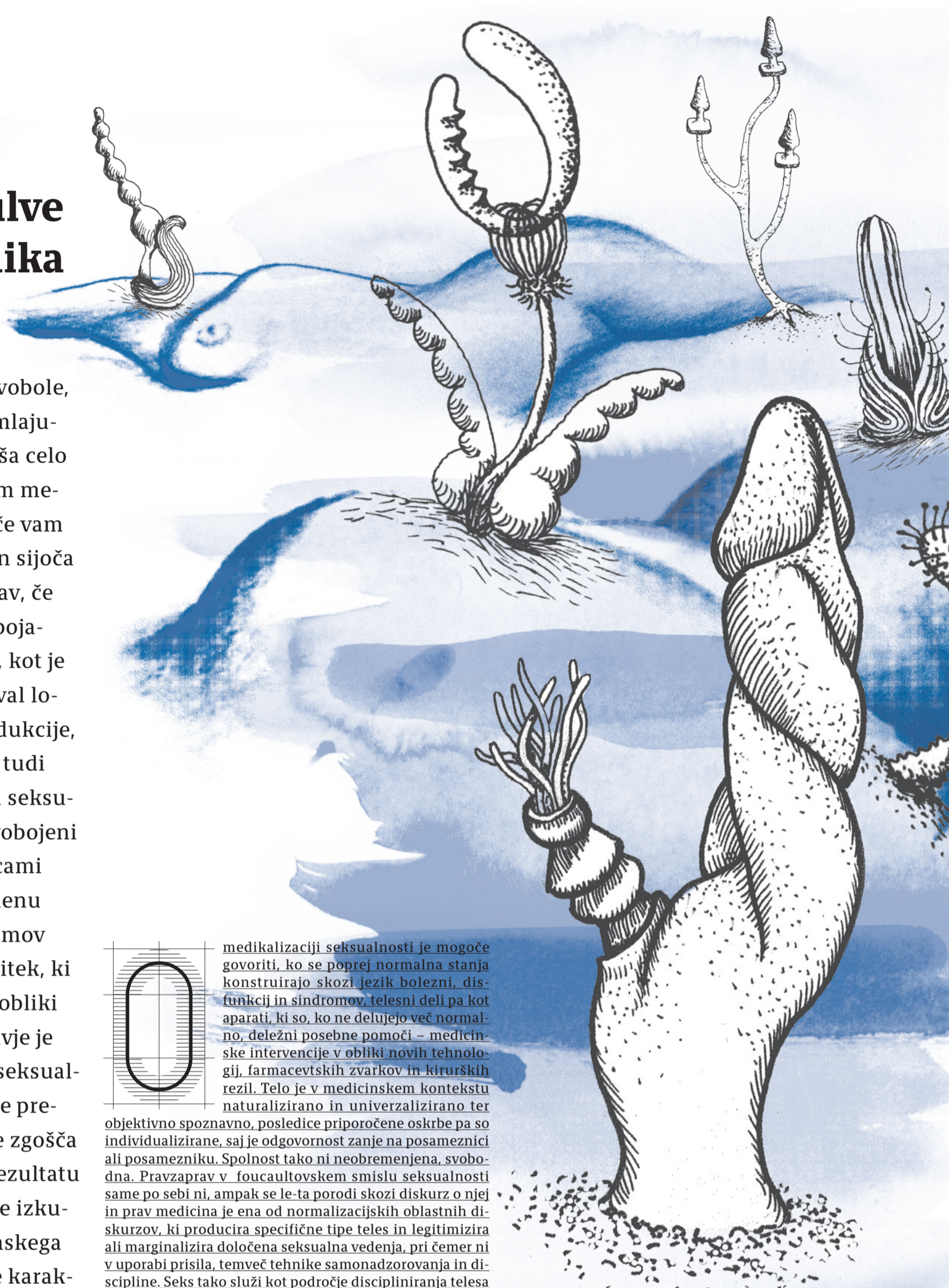
medikalizaciji seksualnosti je mogoče govoriti, ko se poprej normalna stanja konstruirajo skozi jezik bolezni, disfunkcij in sindromov, telesni deli pa kot aparati, ki so, ko ne delujejo več normalno, deležni posebne pomoči – medicinske intervencije v obliki novih tehnologij, farmacevtskih zvrkov in kirurških rezil. Telo je v medicinskem kontekstu naturalizirano in univerzalizirano ter objektivno spoznavno, posledice priporočene oskrbe pa so individualizirane, saj je odgovornost zanje na posameznici ali posamezniku. Spolnost tako ni neobremenjena, svobodna. Pravzaprav v foucaultovskem smislu seksualnosti same po sebi ni, ampak se le-ta porodi skozi diskurz o njej in prav medicina je ena od normalizacijskih oblastnih diskurzov, ki producira specifične tipe teles in legitimizira ali marginalizira določena seksualna vedenja, pri čemer ni v uporabi prisila, temveč tehnike samonadzorovanja in discipline. Seks tako služi kot področje discipliniranja telesa in regulacije prebivalstva.

Tehnike discipliniranja se vpisujejo v telo in kreirajo potrebe, želje in vedenja. Seksualnost, ki je vzpostavljena skozi binarne dihotomije zdravega in bolnega, normalnega in patološkega, je tako v tesnem razmerju s tehnologijo in medicino, bolezen pa je izvrstno sredstvo za raznašanje strahu in zaskrbljenosti ter prodajo profitabilnih farmacevtskih izdelkov in medicinskih posegov, ki pomembno vplivajo na seksualno telo in užitek.

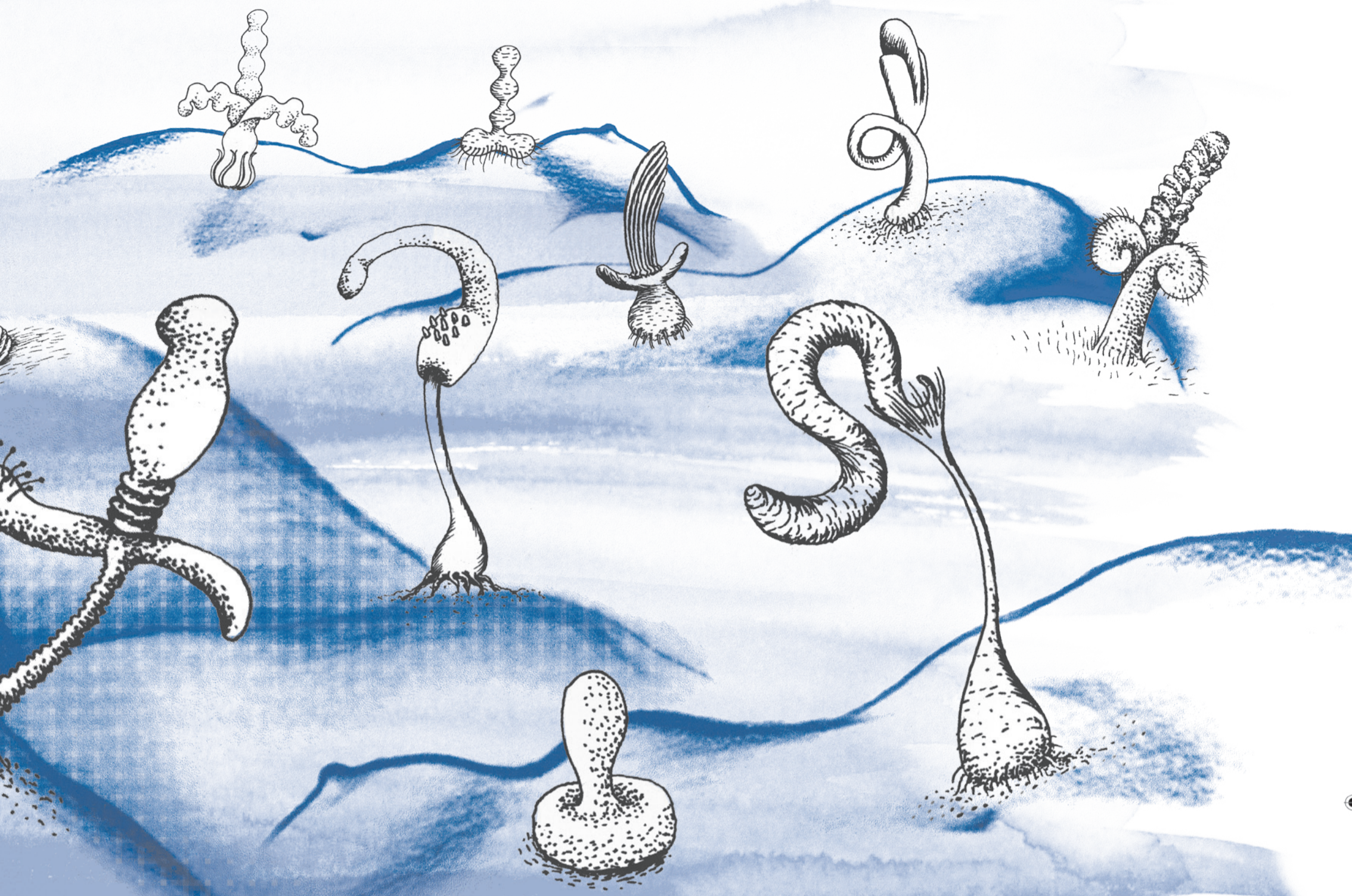
Tovarna falusov in dizajnerskih vulv

Sinonim za medicinski pogled in podivjano komercializacijo seksualnosti je zagotovo viagra. Ko vznikne govor o erektilni disfunkciji, impotenca zastari in uplahne – postane mehanska okvara. Pred tem psihološko okarakteriziran problem z razsežnostmi socio-kulturnega konteksta dobi novo upanje, medikament v obliki modre tablete. Postane takšen profitabilen hit, da se na tržišče pririnejo še mnogi drugi farmacevtski izdelki, tudi roza tablete, mazila in še kaj za zdravljenje ženske spolne želje in orgazmov. Z biološkim redukcionizmom se moško seksualnost predstavlja kot nekomplirano mašino, katere funkcionalnost pogojuje le brezhibno delujoč aparat, kjer se zgošča celotna seksualnost raztelesenega telesa.

Farmacija morda res izumlja nove disfunkcije, da bi jih

lahko popravila, vendar je tudi sama vpeta v obstoječi kulturni kontekst in razmerja moči, kar pomeni, da tehnologije in znanosti bolj utrjujejo že obstoječe kulturne pomene in prakse, kot pa jih na novo izumljajo. Sicer je res, da je viagra izostrila norme in razvrstila erekcije v hierarhijo, saj so vse erektilne težave kaj hitro videne kot patologija, ni pa izumila falocentrične kulture – tako ni utrdila le erekcij, temveč predvsem piedestal kraljevine falusa. Ta čudežni kemijski zvrak torej ne popravlja le nedelujočega dela moške fiziologije, ampak dviguje seksualno moč in samozavest, predvsem pa normalizira in naturalizira moškost ter utrjuje heteronormativnost. Erekcija je razumljena kot središče seksualnega zadovoljstva in uspeha, saj omogoča koitus. In za seksualnost, ki je reducirana na naturaliziran koitus, je erekcija obvezen predpogoj. Ta je še vedno, vsaj v mainstream pojmovanju seksualnosti, razumljen kot glavna jed vsakega seksualnega akta – vse ostalo so le poti, ki vodijo do koitusa, same zase pa pač niso prava stvar. Obljubljeni užitki, velika pričakovanja in norme moške seksualnosti, ki mora biti vedno pripravljena na akcijo, so usmerjena na (ne)delujoč aparat moškosti in so izvzeta iz medosebnih relacij in socio-kulturnega konteksta. Ne glede na prisotnost problema pa je vedno odprt prostor za izboljšavo, za kar se ponuja enostavna in potrošniku na kožo pisana rešitev – medikament. Tako viagre ne gre razumeti le kot tehnološki produkt za zdravljenje mehanskega problema, ampak tudi kot sredstvo

utrjevanja androcentrizma in heteronormativnosti.

Če je moška seksualnost znotraj popularne kulture ali biomedicinskih diskurzov razumljena kot neproblematična in jasna, je ženska seksualnost še vedno videna kot misteriozna in komplicirana. In če je viagra v oči bodeč kulturni fenomen, ostajajo postopki plastične kirurgije kot spolno obeležene prakse, ki normalizirajo ženska telesa, nezadostno problematizirani. Poleg himenoplastike in vaginoplastike je takšen primer labioplastika, ki si jo lahko omislite, če imate zaradi odvečnega materiala probleme pri kolesarjenju in jahanju konj ali pa preprosto pri nošenju perila. Ta kirurški poseg je vse bolj promoviran predvsem z gledišča estetike in ne bolezni (čeprav vzpostavlja meje normale in patologije) ter je kot tak izborno potrošniško blago, ki bojda ženskam povrne samozavest in, kot je mogoče zaslediti na eni izmed strani zasebnih kirurških ambulant, celo povrne lastno feministično držo. Kirurgi/nje rutinsko vihtijo skalpele in po modelu v medicinskih atlasih ali pornografskih slikah prikazanih vulv homogenizirajo ženska telesa v predpubertetne podobe. Če viagra služi večanju užitka in sami seksualni praksi, je kirurško spreminjanje vulv bolj v funkciji doseganja idealnega videza, ki je pred občutenjem, užitkom. Žensko telo je tehnološko transformirano, da lahko zapolni kalup heteroseksualne matrice, ki je predpostavljena kot naravna, normalna. Kakorkoli že je žensko telo spolno obeleženo, to ni več dovolj – nekateri ženski spolni organi pač niso dovolj ženski. Odvečno meso, ki ruši ženskost, je treba kirurško odstraniti, da se razmeji od moškega in zopet zaigra v konceptu binarnosti ter tako postane bolj žensko in seksualno privlačno. Vsa absurdnost takšnega zasledovanja ideala je v tem, da je normalnost vzpostavljena kirurško, da je ideal vagine ali vulve pravzaprav simulaker, kopija nečesa, kar nima svojega originala, ker kot tak ne obstaja, saj je del računalniško obdelanih pornografskih slik in kulturnega imaginarija.

Dildotektonika

Medicina kot del biopolitike, ki izpostavlja telo kot objekt raziskovanja, se v obliki ene izmed množtev diskurzivnih praks v telo vpisuje na način, da ga reducira na naravnega, istočasno pa ga proizvaja kot stroj neskončnih popravil, ki so lahko razumljena kot regulacija in nadzor. Prek tehnologije s svojimi produkti in učinki soustvarja in ohranja simbolne pomene, družbena razmerja in odnose moči,

Dildo kot proteza se vrašča v samo telo in lahko predstavlja pravi del telesa ter premešča užitek z običajnega mesta na nekaj, kar je sicer zunaj telesa.

s tega vidika in na podlagi obravnavanih primerov pa lahko medikalizacijo razumemo tudi kot obliko spolne diferenciacije in vzdrževanja heteroseksualne spolne matrice. Telo tako ni fiksen koncept, ki bi obstajal *per se*, torej telesa kot naravnega ni, če zunaj družbenega konteksta ne obstaja. V kontekstu kiborgov, pravi Donna Haraway, ki kot stvorijo postspolnega sveta presegajo svojo naravo in omejitve biološkega ter družbenega spola, ni smiselno govoriti o nezaznamovanih telesih, v katere s silo iz neke oddaljenosti posegata tehnologija in medicina, saj kiborg je utelešenje družbeno-kulturnega in kot tak protetičen. Sicer je tehnologija zavezana k proizvajanju heteronormativnosti in normalnih teles, vendar je pomemben premik od tehnofobije in videnja tehnologije kot nujno represivne k perspektivi, v kateri vzniknejo priložnosti za subverziranje navidezni stalnic pojmovanja spola in seksualnosti. Tako potencial ni v obvladovanju stroja, temveč v zavedanju, da sam stroj je vidik telesa. Telesa niso le pasivni objekti biomoči, ki jih sicer normalizira in krči na binarna razmerja, ampak imajo lahko sama v raznolikosti svojih ekspresij politični potencial. Stroji, ki tako omogočajo predelavo samega telesa, prinašajo emancipatorne učinke, omogočajo preseganje meja in vedno nova utelešenja.

Kakšne so možnosti subverzije utečenih kulturnih pojmovanja spola in seksualnosti, prikaže Beatriz Preciado v *Kontraseksualnem manifestu (Manifesto Contra-sexual)*. Z vpeljavo konstruktov dildotektonike in dilda kot tehničnega pripomočka nakaže možnosti denaturalizacije spola in razumevanja družbenega spola kot protetičnega. Dildotektoniko pojmuje kot nekakšno eksperimentalno kontraznanost, ki se posveča nastajanju in uporabi dilda. Če je dildo znotraj medicinske in psihiatrične vednosti pojmovan kot fetiš, ki je kot predmet samemu telesu odtujen, dobi znotraj dildotektonike povsem nove razsežnosti. Z vidika heteronormativnosti predstavlja nenormalno uporabo teles in označuje take

tehnologije, ki se upirajo normativni produkciji teles in užitkov. Telo je tako razumljeno kot dildokrajina, polje, na katerem se dildi poljubno razraščajo. Subverzivnost je v dodajanju novih pomenov posameznim delom telesa in dislokaciji seksualne aktivnosti, s čimer se odpira prostor novim možnostim uporabe telesa in alternativnim oblikam užitka. Dildo kot proteza se vrašča v samo telo in lahko predstavlja pravi del telesa ter premešča užitek z običajnega mesta na nekaj, kar je sicer zunaj telesa. Z decentralizacijo in premeščanjem seksualne aktivnosti na dildo ali na druge dele telesa, ki so sicer v običajni (hetero)seksualni praksi netipični centri užitka, je lahko dildo karkoli oz. se lahko katerikoli del telesa spremeni v dildo. S tem pa se lahko posameznim delom telesa ali dildu kot protezi na novo pripisujejo pomeni in funkcije, saj je subverzivnost njegove uporabe ravno v odrekanju falusu kot svoji referenčni točki, s čimer kontraseksualizira telo. Dildotektonika je tako tehnologija upora, predvsem pa parodija, ki s simbolno vpeljavo dilda prevprašuje in ruši dihotomije ter meje med umetnim in naravnim, med kopijo in originalom ter ponuja odmik od razumevanja tradicionalnih telesnih omejitev. ∞

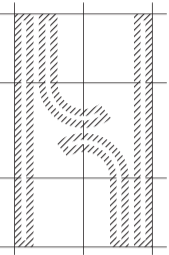
Ekskurz v zgodovino dilda – od medikalizacije do subverzije

19. stoletje: histerija, ženska bolezen *par excellence*, opisana kot seksualna disfunkcija, se zdravi z masiranjem genitalij ženske pacientke, dokler ta ne doživi orgazma. Na srečo gospoda doktorja tega sila zamudnega, celo precej neprijetnega opravila odrešijo nova znanstvena spoznanja in tehnološki napredek. Britanci, ki so tlakovali pot industrijski revoluciji, niso zaostajali v marljivih poskusih mehanizacije dela na področju medicine ženske seksualnosti. In rezultat? *Manipulator*: vibrator, ki ga je do »cilja« neumorno poganjala para in je končno razbremenil utrujene doktorjeve prste. Iz rok pa doktor ni spustil le genitalij histeričarke, skozi prste mu je spolzel tudi del nadzora nad žensko seksualnostjo. Dostopnost elektrike je popularizirala vibratorje in jih ponesla v zasebnost (skoraj) vsakega doma, možnosti uporabe pa so bile prepuščene domišljiji in željam uporabnikov, nedvomno pa jih je bilo mnogo več in so bile bolj kreativne, kot bi si gospod doktor lahko kadarkoli zamislil.

Znanstvena revolucija v imenu Besede

piše Sami Al-Daghistani

V času vzpona islamske civilizacije je bila Evropa v zgodnji dobi tehnološke inovativnosti. Bližnji vzhod je od antičnih časov pa vse do 16. stoletja v svetu prednjačil pri tehnoloških inovacijah in napredku. S tem se nikakor ne znižuje pomen kitajske civilizacije in njenega doprinos, temveč se želi poudariti obči doprinos Bližnjega vzhoda in predvsem islama k človeškemu napredku, ki je prekašal dosežke ostalega dela sveta vse do začetka novega veka.

Avkljub vplivom arabsko-islamske civilizacije v formuliranju zahodne tradicije prek vzpostavitve znanstvene paradigme in tehnologije je ta vpliv v zahodni literaturi komajda priznan. Največji prenos znanja se je zgodil v Andaluziji in na Siciliji, kjer so muslimani, judje in kristjani gradili odnose tudi na kulturno-znanstveni ravni. Mozarabci so med drugim prinesli znanje jezika, ki je omogočil prevode iz arabščine v latinščino, prvič med 12. in 13. stoletjem. Intelektualno gibanje, prevajalske šole v Toledu in »Hiša modrosti« v Bagdadu so imeli velikanski pomen pri prenosu znanja. Navsezadnje tudi arhitekturni dosežki, zgrajeni v času Normanov, kažejo arabski vpliv.

Prevodi arabskih del so vplivali na prenos znanja tehnologije, alkemije, medicine, astronomije in ostalih ved. Arabski teksti so se začeli v evropskih knjižnicah postopoma kopičiti, tudi Kopernik, ki je bil več arabškega jezika, je operiral z arabskimi teoremi iz astronomije, ki so osvetlili razumevanje gibanja narave in planetov v renesančni Evropi.

Okoli leta 750 je to, kar imenujemo »islamska znanost«, v Bagdadu začelo cveteti in se naslednjih 600 let znotraj Abasidskega kalifata širilo. Prek grških, indijskih in perzijskih del, prevedenih v klasično arabščino, so arabski učenjaki zbirali znanje in preučevali svet, temelječ na znanstveni metodi raziskovanja, na katero je vplivala predvsem islamska »teologija«. Astronomija je pomagala določiti smer za islamsko molitev, matematika pa proporcionalno razdelitev dedovanja in nasledstva itd. Islamska znanost pod zastavo arabskega jezika, ki je postal jezik znanosti, ni pripadala le Arabcem, temveč tudi Perzijcem, Turkom, Judom in ostalim etnijam. Islamska znanost je pomenila kanal, po katerem je evropska renesansa dosegla stopnjo znanstvene vednosti.

Pomen znanja v islamu

V preučevanju pojavnega sveta islam skuša sintetizirati razum in Razodetje, znanje in vrednoto. Znanje, pridobljeno prek človeškega razuma in napa (jihad), je islamski imperativ. Branje/citiranje *znakov* (arab. *ayat*, kar pomeni koranski verzi) je potrditev islamskega sporočila in vseživljenjski proces pridobivanja vednosti hkrati. Od 8. do 15. stoletja je bila muslimanska civilizacija na vrhuncu moči: metafizika, epistemologija in empirične študije narave so združeno proizvajale eksplozijo »znanstvenega duha«. Razum se je združil z islamsko tradicijo in proizvedel sintezo religije in filozofije (kasneje v Evropi poznano kot sholastika). Filozofija znanosti v islamu pomeni fuzijo grške filozofije in metafizike islama. Islamski misleci so izumili znanstveno metodo, na kateri sloni celotna moderna (evropska) znanost, sestoječo iz sistematskega opazovanja, eksperimentiranja in teorije. Znanstveno raziskovanje je bilo diktirano iz Korana in inkorporirano v vsakodnevno prakso muslimanov. Koran posebno nagovarja muslimane, da preučujejo naravne pojave ne le zavoljo razumevanja, temveč kot način približevanja Resnici sveta, Kreatorju (sura 10: 5–6). Islamska teologija ni ločena od razuma in premišljevanja oziroma islam muslimanom pomeni najvišji izraz pridobljenega znanja.

Izdelava papirja je spodbudila objavo znanstvenih del in znanje je postalo širše dostopno. Muslimanski znanstveniki so se tudi zavedali omejitev znanstvene metode. Al Biruni, matematični realist in islamski znanstvenik, je trdil, da je metoda raziskovanja funkcija preučevanja stvari. Polimati niso izjeme, temveč pravilo muslimanske civilizacije. Pomen genija je dosegel Evropo prek števila islamskih polimatov, ki jih je islamska civilizacija proizvedla. Homogenost islamske filozofije in znanosti s poudarkom na sintezi, interdisciplinarnosti, preučevanju in mnogoterosti metod je produkt islamskega duha.

Zahodna in islamska epistemologija

Epistemologija zadeva primarno možnost, naravo in iz-

vor znanja. Islamski filozofi so pri preučevanju znanja pričeli z logiko in končali v metafiziki, nemalokrat celo v mistiki (sufizmu). Ultimativni človeški cilj v islamu je razumevanje realnosti, bistvo narave stvari in razumevanje konceptov. Logiki se zato osredotočajo na razumevanje konceptov, ki vodijo v razumevanje bistva stvari, če želijo služiti človeštvu. Latinska beseda *realis* (resničnost, stvarnost) cilja na materialno realnost, medtem ko v islamu arabska beseda *šej* pomeni sicer stvar, ki pa se zmeraj vrši, je produkt neke Volje (priljubljena fraza muslimanov *in sha Allah*, če Bog želi, ako Bog da). Vprašljivo je, če obstaja neposredna in sistematična t. i. islamska epistemologija, zagotovo pa obstaja narava epistemoloških vprašanj znotraj islamske filozofije, ki se razlikuje od zahodne epistemologije.

Nabil Adeyemi trdi, da tisto, kar na Zahodu imenujemo znanost, temelji na znanju metafizične ašumpcije filozofskega materializma newtonske fizike, kajti ta opis univerzuma prevladuje v vseh disciplinah in znanostih, vključujoč biologijo, medicino, psihologijo idr. Takšna teorija sporoča, da je svet organiziran po mehanicističnem principu, ki ne dopušča prostora za Kreatorja. Globoko individualističen vrednostno baziran sistem zahodnih znanosti, ki je v veliki meri odgovoren za uničujoč vpliv znanosti na človeštvo, bi bil lahko rezultat procesa akumulacije znanja in učenosti. Tu nastopi ključna razlika med islamsko in zahodno paradigmo – medtem ko prva priznava, da je znanost del občega etično-nravnstvenega delovanja in podsistem islamskega zavesti, ki strmi k celoviti in enotni avri, slednja navkljub islamskemu vplivu eksplicitno negira intervencijo transcendentne etike ter se vrši po svojem lastnem ključu legitimnosti, v imenu katere priznava svojo »nevtralnost« (raziskovanja/delovanja).

Po islamski teoriji je znanje *'ilm*, ki pa ima veliko širšo konotacijo kot njegovi sinonimi v zahodnih jezikih (ang. *knowledge*, nem. *das Wissen*, fr. *écouter*, slo. *znanje* itd.). Znanje v zahodnem svetu pomeni informacijo o nečem, božansko ali telesno, medtem ko je *'ilm* vseobsegajoč termin, ki zaobjema teorijo, akcijo in edukacijo. V islamu dejanje ni nikdar ločeno od vedenja. *'Ilm* je tista posebnost islamskega sveta, ki je zaobjela intelektualno, religiozno, politično in vsakdanje življenje muslimanov. Franz Rosenthal trdi, da »*'ilm* je islam« ozirom pot k »znanju«. Nobena religija ni tako močno poudarjala pomembnosti *'ilma* kot islam. Koran šteje 114 sur in več kot 6.200 verzov. V Koranu se beseda *'alim* (vedec, modrec) pojavlja na 140 mestih, *al 'ilm* (znanje) 27-krat. Skupno število vseh verzov, ki omenjajo *'ilm* oz. njegove izpeljanke, je 704. Elementi, povezani s pisanjem, štejejo 319 verzov – *qalam* (pero) 2-krat, *al kitab* (knjiga) 230-krat. Navsezadnje se je islamsko razodetje začelo z besedo *iqra* (beri, citraj!). *'Ilm* je torej več kot znanje, je tudi gnoza.

Znanost kot univerzalna nujnost

Mohamed Iqbal, islamski mislec iz 19. stoletja, je poudaril, da je *ijtihad* (samostojna razumska sodba v domeni islamskega prava) dinamični princip v islamu. Koran je mnogo pred Francisom Baconom omenil princip znanstvene indukcije, kar kaže na pomembnost opazovanja in eksperimentiranja. Al Ghazali, eden največjih učenjakov v zgodovini islamskega sveta, ki je umrl leta 1111, pa je bil po vsej verjetnosti prvi, ki je v svojih filozofskih traktatih uporabil lingvistično metodo, da bi razjasnil določena filozofska vprašanja.

V zahodni tradiciji obstaja razlikovanje med Božanskim znanjem in znanjem fizičnega sveta. Modrost (*hikma*) je bila v predislamskem času bolj cenjena kot znanje, medtem ko ju islam ne razlikuje. V islamu znanje pomeni logičen proces pridobivanja informacij oz. *ma'rifah* (gnoza) pomeni že ultimativno znanje, ki izhaja iz (spo)znanja o samem sebi (spoj razumskega procesa in duhovne izkušnje): *Man 'arafa nafsahu fa qad 'arafa Rabbahu* – »Tisti, ki dojame samega sebe, dojamne Resnico.« *'Ilm* je torej tudi sociopolitični in moralni aspekt; misel pomeni besedo in ta sproži dejanje. Akcija se v islamu začne v teoriji/vedenju/znanju; biti musli-

man torej pomeni razumeti in glede na razumevanje delovati. Islam nikdar ni zagovarjal, da je teologija dovoljšna in da je empirično znanje škodljivo. Medtem ko so različne znanosti v imenu islama cvetele, so znanstveniki na Zahodu v imenu apostaze od cerkvenega nauka goreli na grmadah. ☺

Kratek pregled pomembnejših polimatov islamskega sveta

Al Battani (9. st.):

Astronom, razvil je numerično tablico za računanje gibanja planetov, ki jo je kasneje uporabil tudi Kopernik.

Al Biruni, (10–11. st.):

Eden največjih islamskih učenjakov, imenovan tudi *al ustad*, Učitelj, izmeril je obseg Zemlje in preučeval rotacijo zemeljske osi.

Abbas ibn Firnas (9. st.):

Znanstvenik iz Andaluzije, glasbenik in pionir na področju mehanike.

Ibn al Haytam (10–11. st.):

Egiptovski znanstvenik, odkril je primarne zakone optike in dokazal, da so bila planetarna gibanja v Ptolemajevem *Almagestu* napačna; kritiziral je njegov nebeški model in Galenovo razlago svetlobe.

Jabir ibn Hayyan (8–9. st.):

Alkimist, opisal je laboratorijsko tehniko, procese redukcije in destilacije, je oče moderne kemije.

Alhazen (10–11. st.):

Napisal je knjigo optike in razvil teorijo svetlobe in procese videnja.

Hunayn ibn Ishaq (9. st.):

Najpomembnejši prevajalec iz grščine v arabščino, zdravnik in pionir na področju medicine človeškega očesa.

Al Kindi (8. st.):

Oče islamske filozofije. Prevajal je grške tekste in soočal vero z razumom. Preučeval je metafiziko, logiko, matematiko, astronomijo, zoologijo, optiko; razvil je tudi teorijo glasbe.

Al Khawarizmi (9. st.):

Perzijski matematik, geograf, astronom. Implementiral je indijski števeni sistem, poznan kot arabske številke, ki jih svet uporablja še danes, v islamsko-arabsko znanost. Razvil je algebro.

Al Razi (9–10. st.):

Perzijec, polimat, zdravnik. Napisal je 23 knjig samo na področju kitajske, grške, indijske in perzijske medicine. Razvil je univerzalni model kliničnega opazovanja; bil je prvi, ki je določil simptome črnih koz.

Ibn Sina (Avicenna, 9. st.):

perzijski zdravnik, astronom in matematik. *Qanun fi al tibb*, *Kanon medicine* je bil standardni tekst na področju medicine vse do 18. stoletja v Evropi.

Nasir al Din al Tusi (13. st.):

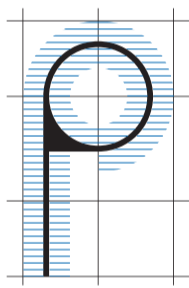
perzijski astronom, izumitelj trigonometrije, preudarjal je teoreme epicentričnega modela univerzuma. Ta matematični model je uporabil Kopernik za razvoj heliocentrizma in znanstvene revolucije Evrope.

Dr. Jože Trontelj

Bioetik, ki lahko računa na posmrtno življenje v nebesih

piše Borut Trpin

Če je odstotek žensk v instituciji, ki zastopa znanost in umetnost, v katerih oba spola lahko enakovredno sodelujeta, zelo nizek, bi lahko takšno spolno razdelitev imeli za neetično. Ne trdimo, da je to nujno upravičeno, gre nam bolj za ilustracijo etične dileme, ki jo povzroči uvajanje spolnih kvot. Vprašanje je, če je predpisovane minimalne zastopanosti sploh upravičeno (na kandidatnih listah pri decembrskih volitvah v državni zbor je bila npr. postavljena minimalna zastopanost žensk 35 %).

Na eni strani predpisana višja zastopanost žensk spodbuja preboj žensk na pomembnejša mesta, česar kljub možnosti ne uveljavljajo v dovoljni meri, kar je lahko posledica tradicije, vzgoje itn. (pravi razlog nas na tem mestu ne zanima). Po drugi strani pozitivna diskriminacija, ki jo predstavljajo spolne kvote, pomeni tudi to, da lahko namesto bolj sposobnega moškega njegovo mesto zasede ženska zgolj po zaslugi nekega od zunaj predpisane varovala. Pozitivna diskriminacija žensk je v splošnem dobro sprejeta, očitno pa bo marsikatera institucija še kar dolgo ostala brez tovrstnih kvot in zato – pretežno moška. Primer take institucije je Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU), ki ji predseduje dr. Jože Trontelj, sicer tudi predsednik Komisije Republike Slovenije za medicinsko etiko. Glede na to, da je Trontelj prav zaradi svojega delovanja na področju etike prejemnik Zlatega reda za zasluge predsednika države Danila Türka, ga nizka zastopanost žensk na SAZU-ju verjetno zelo moti in najbrž že išče načine, kako bi ženske spodbudil k najbolj vrhunskemu znanstvenemu in umetniškemu delu, ki bi jim odprla vrata Akademije. Na Akademiji je namreč izmed sto rednih in izrednih članov le pet žensk, med osemdesetimi dopisnimi člani pa je ženska ena sama. Skupno je torej med stoosemdesetimi člani SAZU-ja trenutno šest žensk oz. dobri trije odstotki (če bi nastopile na volitvah, bi za las prišle v parlament). Dejstvo sicer samo po sebi ni toliko zaskrbljujoče, saj so člani SAZU-ja večinoma iz starejše generacije, v kateri je bila zahteva po enakopravnosti žensk v znanosti in umetnosti bistveno nižja. Bolj kot to, da gre v primeru SAZU-ja za (do neke mere) neetično in (predvsem) neuravnovešeno porazdelitev članstva po spolih, so zaskrbljujoče izjave predsednika SAZU-ja Jožeta Trontlja, ko govori o bioetiki, h kateri več kot očitno pristopa skozi katoliško tradicijo (je slučaj, da je prejel odlikovanje predsednika Türka hkrati z misijonarjem Opeko?).

Vsekakor gre v primeru Trontlja za osebo, ki je v medicini dosegla kar nekaj uspehov. Njegovo delovanje na področju bioetike je sicer dobrodošlo, problem pa nastane, ker si iz tega področja očitno želi iztebiti filozofijo (katere disciplina je etika) in svoja ideološko zaznamovana stališča predstavlja kot stališča, o katerih vlada širok konsenz (kar seveda ni res). Če pogledamo člani Komisije RS za medicinsko etiko, ki ji Trontelj predseduje, zopet pridemo do neprijetnih sklepov. Med petnajstimi člani (med njimi sta dve ženski, kar predstavlja dobrih trinajst odstotkov, glede na SAZU torej bistveno boljšo zastopanost) je enajst zdravnikov, kar bi delno lahko sprejeli (delno, ker

je zdravnikov odstotkovno preveč), saj gre konec koncev za vprašanja, ki imajo opravka z njihovo vsakdanjo prakso. Poleg zdravnikov so tu še strokovni sodelavec z Inštituta za klinično nevrofiziologijo, psiholog in pravnik, katerih mesto v tovrstni komisiji je pričakovano, zmoti pa prisotnost katoliškega teologa dr. Romana Globokarja, sicer direktorja Zavoda sv. Stanislava, pod okriljem katerega delujeta tudi zasebna Škofijska klasična gimnazija in katoliška osnovna šola. Globokar se je sicer v okviru svojega študija na katoliški univerzi v Rimu specializiral iz bioetike – katere ideološke predpostavke so najbrž razvidne že iz imena institucije. Med člani tako ni niti enega filozofa, česar ne gre pripisovati temu, da se slovenski filozofi z bioetiko ne ukvarjajo (leta 2009 je prav Slovensko filozofsko društvo organiziralo simpozij o bioetiki).

Pustimo vse te pomisleke vendar in si vzemimo pod drobnogled samo enega izmed Tronteljevih prispevkov s področja medicinske etike (ki se pogosto razširi tudi na nemedicinska področja, tak je npr. njegov prispevek proti novemu družinskemu zakoniku). Na spletnem portalu RTV Slovenije je konec julija letos napisal svarljiv prispevek *Napredek in etika: Kam vodi »križanje« ljudi z živalmi in kako »proste« naj bodo roke znanstvenikov? V članku razpravlja o tem, kam vodi razvoj biomedicine in biotehnologije, ki skušata razviti nova bitja, »ki niso niti živali ne ljudje, ampak so nekaj vmes.« Tipično zanj je, da se za tovrstna bitja, ki bi »kot inteligentni bioroboti, podobni ljudem, bili zanimivi za igro in šport, morda bi služili kot seksualni sužnji in sužnje,« navdušujejo predvsem »nekateri filozofi in etiki nove, utilitarne vrste.« Tako nas ne sme čuditi, da v Komisiji RS za medicinsko etiko, kateri predseduje, ni nobenega filozofa, saj »nekateri filozofi govorijo celo o moralni dolžnosti, da brez predsodkov uporabimo dosežke znanosti, če je le mogoče, da iztržimo kako korist.« Problem je sicer v tem, da v svojih prispevkih združuje tako pravilne in upravičene trditve kot tudi trditve, v katerih implicitno razširja svoje ideološke predpostavke. Strinjamo se lahko, da je pomembno etično vprašanje naše dobe, »kaj naj bo dovoljeno v znanosti in kako naj preprečimo zlorabo njenih dosežkov, ne da bi neupravičeno omejili njeno svobodo in službo napreduju človeške družbe.« Vsekakor pa gre za neupravičeno razširjanje lastne ideologije, ko govori o moralnem statusu človeškega zarodka, ki ima »pravico do identitete, do človeškega dostojanstva, do varstva življenja,« (kar implicitno pomeni, da bi abortus moral biti prepovedan).*

Poleg sklicevanja na človeško dostojanstvo, ki je pri Trontlju pogosto eden izmed temeljev argumentacije (na to je opozorila filozofinja Tea Logar že leta 2008 in pri tem navedla pomemben članek Ruth Macklin *Dostojanstvo je neuporaben pojem*, v katerem pokaže, da je dostojanstvo na področju bioetike bodisi prazen pojem bodisi označuje nek drug pojem ali slogan in je posledično spet neuporabno), je alarmantno tudi dejstvo, da piše v prvi osebi množine. S tem vzbuja občutek, da se vsi strinjamo, da ima človeški zarodek že od svojega nastanka pravico do dostojanstva (ki je, kot rečeno, neuporaben pojem), do istovetnosti in življenja, čeprav to stališče nikakor ni splošno sprejeto – zato je splov v Sloveniji tudi legalno dovoljen.

Nadalje v prispevku razlaga o primeru medicinskega eksperimenta iz ZDA, v katerem so skozi štiri desetletja opazovali naravni razvoj sifilisa na večinoma revnih črncih, ki za nevarno bolezen niso vedeli in jih zaradi opazovanja niso zdravili, kar je po njegovo (povsem upravičeno) neetično znanstveno raziskovanje, saj je šlo pri eksperimentu zgolj za korist znanosti, za trpljenje udeležencev pa je bilo raziskovalcem vseeno. In kakšen je Trontljev sklep? Raziskovanje na zarodkih je enakovredno omenjenemu eksperimentu, saj v obeh primerih človeško življenje žrtvujemo zavoljo znanstvenih namenov (njegova predpostavka je namreč, da je človeški zarodek od združitve spolnih celic naprej enakovreden odraslim udeležencem ameriškega eksperimenta). Pri tem gre očitno za siljenje njegovih ideoloških predpostavk na širše polje. Verjetno se redkokdo strinja z ameriškim eksperimentom, primerjanje slednjega z raziskovanjem na zarodkih pa je povsem neupravičeno. Za kaj sploh gre pri raziskovanju na zarodkih? Običajno se raziskuje človeške zarodke, ki ostanejo po zunanji oploditvi. Nekaj zdravih zarodkov se namreč po uspešni zunanji oploditvi implantira v žensko maternico in en (ali več iz-

med njih) se kasneje razvije v fetus in se čez devet mesecev rodi. Zarodke, ki ostanejo, se za primer, če do nosečnosti ne bi prišlo ali če si par kasneje zaželi dodatnega otroka, zamrzne, nekaj izmed teh zamrznjenih zarodkov pa znanstveniki uporabijo za raziskovanje. Uporabljajo tudi splavljene zarodke. Je uporaba takih zarodkov res primerljiva z ameriškim eksperimentom, v katerem namerno niso zdravili obolenih s sifilisom? Ne, vendar pa katoliška doktrina oboje izenačuje.

Trontelj nadaljuje s širjenjem svoje ideologije – trdi namreč, da bi najhujše in množične zlorabe lahko preprečilo spoštovanje splošno sprejetih etičnih načel, ki jim nasprotujejo zagovorniki evtanazije. Pri tem spet nastopa, kakor da je vprašanje evtanazije splošno sprejeto kot zloraba etičnih načel, čeprav je jasno, da je debata o evtanaziji še kako nedokončana. Tisti, ki se zavzemajo za evtanazijo, se po njegovo zavzemajo tudi za sprostitev trgovine s človeškimi organi (kar vzbuja srhljive konotacije) in za izgon etike iz medicine. Zagovornik evtanazije bi trdil ravno obratno: etično je, da je evtanazija dopuščena, prepoved pa kaže, da se etiko izganja iz medicine. Vendar Trontelj z vso svojo avtoriteto kot predsednik uglednega SAZU-ja nastopa, kot da je prava samo ena pot – in to je pot rimokatoliške bioetike. Da je mera polna, doda še, da so med nasprotniki splošno sprejetih stališč tudi taki morbidneži, ki želijo ustvarjati nove vrste bitij, hibride in himere človeka in živali.

Pod članek poleg imena pripiše še, da je član SAZU-ja ter Komisije RS za medicinsko etiko, torej član institucij, ki mu nudita avtoriteto. Pa je sklicevanje na ti dve instituciji upravičeno? Trontelj večkrat objavlja v krščanskem časopisu Družina in več kot očitno na področju bioetike izkazuje pripadnost Rimokatoliški cerkvi, kar pomeni, da je očitno ideološko zelo zaznamovan, kar v etiki avtoriteto zamaje. Velik znanstvenik, vodja najuglednejše slovenske akademije in prejemnik predsednikovega odlikovanja za etiko nas tako žal pusti neprepričane, saj se pretvarja, da je njegovo stališče splošno sprejeto. Ravno s takim pretvarjanjem in utemeljevanjem ideološkega stališča z močjo svoje znanstvene in družbene avtoritete pa deluje neetično. Mogoče tudi zato, ker je prvenstveno zdravnik – kako že gre znan Prešernov verz? »Le čevlje sodi naj Kopitar!« ∞

Problem je v tem, da Trontelj v svojih prispevkih združuje tako pravilne in upravičene trditve kot tudi trditve, v katerih implicitno razširja svoje ideološke predpostavke.

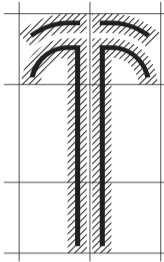

Vse deziluzije kiberpankovskih otrok

Zgodba o visoki tehnologiji in praznem življenju

piše Lana Durjava

ilustracija Istvan David

This is not rock'n'roll, this is suicide!« so kličali Punish Yourself, ko so nabiti z amfetamini in namazani z UV-barvami pričeli svojo eksplozivno performance v kulturnem Slimelightu. Ladies and gentlemen, opustite iluzije, ko vstopate, prišel je čas, da pogledamo resnici v oči. Farmakologija, tehnologija in krščanstvo so vsi po vrsti tržili lažne bogove in ne zanje ne za navno fantaziranje o poanti v našem teatru absurda ni več prostora. Vera v odrešilno naravo napredka je bila preklicana, vlaki v transcendenco prav tako. Dobrodošli v eksistenci, ki ni nič drugega kot obscena groteska.

Nekako v tem vzdušju se je začela kiberpankovska doba.

Kiberpank je postmodernističen žanr znanstvene fantastike, ki je v 80-ih letih prejšnjega stoletja štartal v obliki fikcije in se nato sčasoma preobrazil v vsakodnevno realnost, ta pa se je nekje ob istem času pričela razkrivati kot zgolj hrbtina stran virtualnosti brez lastnega ontološkega obstoja. Genetsko je otrok nihilizma, kibernetike in filozofije absurda, njegovi junaki pa so povečini kiborgi, hekerji, megakorporacije in razpadli kartezijanski subjekti, ki se z uporomo skušajo zoperstaviti distopični družbi in vseprežemajočemu občutju alienacije. V kiberpankovskem svetu so telesa modificirana, življenja nadzorovana, resničnost relativizirana, individuumi razvrednoteni in upor povečini iluzoren. Tako literarna kot filmska dela so načeloma osnovana na glavni personi, ki je v procesu družbene integracije akutno spodletela in ki svojo spodletelost skuša zdraviti z rušenjem obstoječega sistema. Identiteta kiberpankovskega antijunaka je razcepljena, nekonsistentna in fluidna; bolj kot tega, kar je, se zaveda tega, kar ni; esencialno je melanholik z občutljivostjo nevrotika, ki se zavoljo svoje specifične narave ne zmore umestiti v družbo in ki posledično do povprečnega človeka čuti kombinacijo visoke stopnje prezira in nadležnega ščepca zavisti. Tako po naravi kot po zavestni izbiri je ciničen, neprilagojen, izoliran, bipolaren, destabiliziran, ranljiv, misteriozen, nefunkcionalen, sofisticiran, aroganten, seksualno privlačen, emocionalno konflikten in a priori nastrojen proti kakršnikoli avtoriteti in normativnemu načinu mišljenja in vedenja. Je križanec Rimbauda, Dorian Grayja in *Underground Mana* od Dostojevskega, ki poseduje brezžično internetno povezavo, nestabilni živčni sistem in akutno nagnjenost k samodestruktivnosti. Če že ima kakšno medčloveško razmerje, je to čista fikcija in tega se povečini tudi zaveda, čeprav v končni fazi slej ko prej nasede iluziji, da bo »v tem primeru drugače«. V kiberpanku se načeloma ve, da se v medčloveških relacijah ohranja varnostna razdalja, da je v samo strukturo kakršnegakoli odnosa vpisano, da je lacanovsko fantazmatski in da bo v končni fazi nujno razočaral, razen če se ne bo roman ali film iz solidarnosti in obzirnosti do glavnega junaka prej končal.

Kiberpank, ki v tehnološkem aspektu še ni čisto tukaj, po vzdušju pa vsekakor že, temelji na virtualnih objektih, lacanovskih lamelah brez čvrstega mesta v Simbolnem redu, ki jim ustreza histerični diskurz in ki kronično hlepijo po bližini, čeprav to kategorično zanikajo. V kiberpankovskem svetu se Platonova sveta trojica resničnega, lepega in dobrega pokaže v svoji realni luči: dobro zgolj prikriva, da je po svoji naravi zlo, lepota ni nič drugega kot maska grdote, resnica pa je funkcionalna in obstoječa izključno v kontekstu, ko skuša bolj ali manj uspešno odmisliiti dejstvo, da je po svojem bistvu čisti mentalni konstrukt in da njeno mesto v realnosti zaseda samo in izključno praznina (po romunski revoluciji se ne da več kaj dosti slepiti, da na mestu izrezane zvezde ostane kaj drugega kot samo luknja /zakaj?/).

V kiberpanku je tehnologija integrirana v vse pore človeškega življenja, vendar ne deluje več kot odrešilna bilka, ampak zgolj kot prinašalka nepovratne pogube. Načeloma je verjetno že mogoče, kar je govoril Hölderlin in za njim ponavljal Heidegger, da rešilno raste, kjer je nevarnost, toda v kiberpanku nevarna narava znanosti rezultira zgolj in izključno v katastrofi. Klima kiberpankovskih umetniških del je skrajno zatohla, utesnjujoča in morbidna, sama družba pa je dokončno izrojena v cilju, h kateremu je ves čas stremela. Vse, kar obstaja, in tudi tisto, kar ne, se samodejno ruši samo vase; edino lepilo, ki družbeni korpus še vsaj za silo drži skupaj, je kolektivna iluzija o vsemoččnosti instrumentalnega uma, vendar pa tudi ta počasi in zanesljivo razpada. Po kiberpankovski pokrajini blodijo subjekti, ki to več niso, razsre-

diščene in razpadle entitete, ki so fundamentalno sfalirane in za katere je značilen Sloterdijkov cinični um, ki se zaveda lažnosti in zgrešenosti svoje ideologije, pa vendar še naprej vztraja v njej. »The walking wounded in a grim parade,« bi rekli Assemblage 23. Izpraznjena življenja kiberpankovskih junakov so na ojdipovskem popotovanju, ki pa se ga ne da več romantizirati in katerega končna točka se bo, če bo slučajno dosežena, takoj in avtomatično razvrednotila. Eksistenca ni nič drugega kot perpetualna mizerija in kolekcija absurdov, pohabljen pristnost in akutna monotonost, nezaceljena rana in nezakrpana luknja, ki jo je v praksi treba odmisliiti, da ne pristane v prisilnem jopiču na zaprtem oddelku psihiatrije. Glavnim junakom to ne gre pretirano dobro od rok; v odnosu do obstoječega nihajo med gnusom, prezirrom in naveličanostjo, vendar pa jim obenem ni čisto jasno, kaj naj s temi občutji naredijo, čeprav se jim načeloma zdi, da njihova drugačnost ni nekaj slabega. Klinična diagnoza bi bila sicer nekje med nevrotikom in sociopatom, vendar njihov ključni problem predstavlja inteligentnost, ta označujoča bolezen, ki permanentno stigmatizira in po definiciji paralizira in onesposablja za akcijo, čeprav na srečo ni nalezljiva in se za razliko od HIV-a ne prenaša z izmenjavo telesnih tekočin.

William Gibson, ameriško-kanadski literat, ki je v *Gorečem kromu* prvič omenil kiberprostor in ki po splošnem konsenzu velja za avtorja prvih uradnih kiberpankovskih del, je kiberpankerje nekoč definiral kot »computer geeke, ki se oblačijo v črno usnje in se na veliko fukajo.« Ideologija kiberpanka gre nekako v to smer: informacije morajo biti javne, totalitarizem je treba zrušiti, svoboda ni drugega kot iluzija, demokracija se v praksi ne obnese, stil je pomembnejši od substance, stremeti je treba k osvoboditvi od tehnologije, predvsem pa se ne sme nikomur zaupati. *There is no fucking you, there is only me*, bi bila prva zapoved v kibepankovskem ekvivalentu Biblije.

Kiberpank glasba, ki jo bistveno karakterizira atmosfera upora, besa in brezizhodnosti, stilsko pa se velikokrat nagiba v smer industrialna (od *Front 242*, *Front Line Assembly* in *Angelspit* pa vse do *Punish Yourself* in *Nine Inch Nails* albuma *Year Zero*), združuje v sebi tako dionizične kot tudi apolonične elemente; dionizične, ker se navezuje na trans, ekstazo, kaotičnost, divjost in presežke energije (Nietzschejev plesalec, ki pada v nebo); po drugi strani pa apolonične v smislu discipline, hladnosti, eksaktnosti, digitalnosti in strogo definirane ritma. Album *Cyberpunk* od Billyja Idola iz leta 1993 je sicer neslavno pogorel, toda njegova *Generation X* iz konca 70-ih je ena izmed bolj vidnih influenc pri formaciji ključnih karakteristik kiberpanka (pa tudi ustanovitelj kulturnega kiberpank benda *Sigue Sigue Sputnik* je svojo glasbeno kariero začel kot basist v *Generation X*). Daljni predhodniki kiberpanka so bili Hoffmannov *Peskar*, Poejev *Maelstrom* in Shelleyjin *Frankenstein*, čeprav je bil modus umetnega v njihovih delih mehanski, pri kiberpankovskih pa je elektronski in kibernetičen. Kasnejša literarna dela, ki so imela relevanten vpliv na stilsko in filozofsko usmeritev gibanja, so bili Burroughsov *Goli obed*, Dickov *Ali androidi sanjajo o električnih ovcah?* ter Bechkejev *Kiberpank*, ki je svetu tudi prvič predstavil omenjeno skovanko, čepravni si avtor lasti pravice zgolj za nastanek besede in ne tudi gibanja. Za očeta slednjega velja že prej omenjeni Gibson s svojim opusom kiberpankovskih zgodb, poleg njega pa so v literarnem aspektu glavni nosilci gibanja še Sterling, Shirley, Shiner, Rucker, Stephenson in nenazadnje tudi Dick, ki je sicer ustvarjal pred uradnim pričetkom kiberpanka, toda vzdušje njegovih del je ravno prav depresivno in totalitarno, njegovi antijunaki pa so kiberpanku ustrezno izgubljeni in destabilizirane figure s transformiranimi telesi in permanentno sfukanimi psihami, ki nekaj bi, pa ne vedo točno, kaj, in ki bodo najverjetneje propadli, še preden se bodo uspeli dokončno odločiti in svojo fluidno identiteto vsaj za silo definirati.

Ko govorimo o kiberpanku, verjetno ne moremo čisto mimo italijanskih futuristov iz prve polovice 20. stoletja, čepravno je kiberpankovski svet antiteza rešitveni naravi tehnologije, ki so jo promovirali Marinetti in njegovi somišljeniki. Marinetti, ki je v pristni maniri zavednih klerikalcev eno pridigal, drugo pa počel (leta 1919 mu je uspelo skovati manifest proti zakonski zvezi, ki predstavlja svojevrsten presežek, kar se tiče njegovih mizoginističnih in šovinističnih stališč, vendar pa ni pustil, da bi ga lastno teoretiziranje kakorkoli oviralo pri tem, da se ne bi istega leta poročil), bi bil hkrati ekstatično navdušen in obenem ireverzibilno razočaran: glavni promotor znanosti kot ultimativnega simbola moči in aktivni borec za revolucionarno evakuacijo makaronov iz italijanske kuhinje, ki je na veliko opeval drznost, napadnost, hitrost, vojno in rušenje vsega, kar pripada staremu redu, v kiberpunku ne bi videl ravno uresničitve svojih fantazij. Avtomobili so lepši od samotraške Nike, je postala znana floskula futuristov, ki jo je Marinetti sicer prevzel od Marossa, apologeta industrijskega razvoja, agresivnosti in filozofije močnih; toda instrumentalni um, ki naj bi odrešil človeka, si je v svoji zagnanosti uspel domisliti bolj presežke tipa Auschwitza in Hirošime, ne pa toliko mehanizmov za metafizično osvoboditev človeka.

Morda bi se spodobilo reči še kakšno besedo o kiberpankovskih filmih, ki povečini sestojijo iz digitalnih klonov, virtualnih pojavov, zrušenega socialnega reda in alieniranih

antijunakov in ki jih je sicer že v čistem mainstreamu mnogo preveč, da bi se jih dalo našetiti. Najbolj evidenti in skomercializirani so *Iztrebljevalec*, *Alien*, *Terminator*, *The Matrix*, *Hekerji*, *Gattaca*, *Dvanajst opic ...* Kot nekoliko manj blockbusterkega, sicer pa verjetno enega izmed najbolj kvalitetnih kiberpankovskih filmov vseh časov, se splača omeniti Temni skener, ki je tako kot *Iztrebljevalec* nastal po literarni predlogi Philipa K. Dicka in katerega pusto in skrajno zatohlo realnost bi se dalo strniti in nato prodajati pod kratkim in efektivnim sloganom *angor, algor, dolor*.

V kiberpankovski pokrajini *Temnega skenerja* so bile vozne linije za transcendenco zaradi pomanjkanja zanimanja že zdavnaj ukinjene, tradicionalni Bog je že pred časom spakiral in svoje mesto prepustil strojnemu, le-ta pa se tako kot prejšnji bolj ali manj neuspešno angažira pri prikrivanju nadležnega dejstva, da osvoboditev, ki jo promovira, pomeni le novo obliko zaslužjenosti ter da sta njegova konstitutivna elementa v končni fazi zgolj odsotnost in praznina. Družba je kolapsirala, osebna svoboda ne obstaja, individuumi vohunijo drug za drugim, nasilje in seks sta tako kot vse ostale stvari postala zgolj instantna produkta, emocije pa so podvržene strogi samocenzuri in ostrim družbenim sankcijam. Akutni manko v življenju kiberpankovskih kvazisubjektov se trudi zasedati substanca D, katere kemična struktura pa je brutalno neusmiljena in se niti ne trudi kaj posebej skrivati tega, da v relativno kratkem času prinaša zgolj in izključno depresijo, degeneracijo, izolacijo, osamljenost, sovraštvo, paranojo in na koncu smrt od glave navzdol. Substanca D, okrog katere se vrtil življenje vseh glavnih junakov Dickovega preroškega dela, rekreativnih uživalcev v svojem svetu ne tolerira; z njo si ali zasvojen ali pa je še nisi poskusil, tretje alternative ni. V *Temnem skenerju* se sicer načeloma zlorablja, kar se pač v danem trenutku zlorablja da, od moči in ljudi do substanc in samega sebe. Zgodba, ki se dogaja sedem let v prihodnosti v Anaheimu v Kaliforniji, je zgrajena okrog Boba Arctorja, od sebe in vseh drugih skrajno odtujenega *undercover* policista in delno funkcionalnega džankija, ki od svojih nadrejenih dobi nalogo, da vohuni sam za sabo. Živi v hiši odvisnikov od substance D, ki so že zdavnaj prešli začetno fazo kemično induciranih medenih tednov in so zdaj nekje na sredini poti med kolektivno paranojo in totalno psihozo. Čeprav si Arctor po malem dela utvare, da temu ni tako, ga od njih loči zgolj fazni zamik na enosmerni progi k norosti in kakorkoli že se obrne, tudi pri njem pravzaprav ni drugega kot vprašanje časa, kdaj bodo halucinacije prevladale in kdaj bo izgubil še tisti kanček identitete, ki jo je kdajkoli imel, kar se v končni fazi tudi zgodi.

V Dickovem delu se iluzije sistematično, brutalno in zanesljivo razbijajo, izdaja pa je vpisana v sleherno poro medčloveških odnosov. *New Path*, organizacija, ki ima monopol nad zdravljenjem odvisnosti od substance D in za katero je sicer že na začetku jasno povedano, da je »kvaziprostovoljno kazensko taborišče, ki mu je uspelo izločiti posrednika med javno odgovornostjo in svobodno voljo ter se obenem pokloniti javnosti kot darilo,« se na koncu filma izkaže tudi za glavno tovarno proizvodnje substance D; Jim Barris, Arctorjev prijatelj, ki živi pri njem, je tisti, ki ga je dejansko prijavil policiji in ki je s tem sploh povzročil celoten proces sistematičnega nadziranja njihove hiše; in Donna, lokalna dilerka in akutna odvisnica od kokaina, ki ne prenese človeškega dotika in v katero je Arctor zaljubljen, se na koncu filma izkaže za *undercover* policistko, ki je bila ena izmed ključnih aranžerjev tega, da je Arctor sploh postal odvisen od substance D.

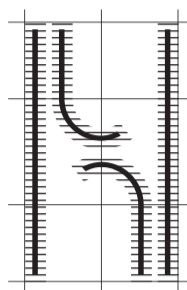
Temni skener, ultimativni kiberpankovski prototip, epopeja družbenega in osebnega propada in nazorna upodobitev Debordove družbe spektakla, se ne trudi skrivati dejstva, da medčloveške odnose definira eksploatacija, da v postindustrijski družbi velja normativno pravilo, kjer se lažne potrebe zadovoljuje, resnične pa potlači, ter da tudi bežni približki sreče niso nič drugega kot katastrofa, ki čaka, da se zgodi. Kiberpankerji so otroci Nietzscheja in Camusa, vendar imajo to smolo, da so tudi njuno percepcijo realnosti prerasli; po njihovih kriterijih njun svet ni bil preveč, ampak premalo brezizhoden, njuna perspektiva pa absolutno preveč optimistična, da bi lahko bila kakorkoli uporabna za življenje. Filozof, ki se po morbidnosti in katastrofičnosti eksistence skorajda edini lahko meri z atmosfero obupa in niča, ki sta v kiberpankovskem svetu totalna, je kvečjemu Emil Cioran, romunski fenomen, ki je večino svojega opusa zgradil okrog pisanja elegij za večno izgubljenim rajem, ko še ni bil rojen, ki je človekovo zavest pojmoval bolj kot bodalo, kot trsko v mesu in ki se nikakor ni mogel sprijazniti z dejstvom, da je obsojen po svetu s seboj vleči breme telesa (*fucking hell man*, kot da že breme jaza ne bi bilo več kot dovolj).

To cut the long story short ... V kiberpankovskem svetu je vse, kar obstaja, en sam absurd, groteska in čista mizerija in proti temu se v končni fazi ne da storiti ničesar. Ni ne izhoda ne fiksne točke, bojne fronte so odprte, kamorkoli se obrneš, slepo tavanje v krogu pa je bolj ali manj edino, s čimer se lahko zamotiš, da ravno ne umiraš od žalosti. Vse je izgubljeno. Pobegniti ni mogoče. In strojni Bog, ki je, podobno kot vsi ostali postmoderni antijunaki, obupal nad produkcijo smisla, se v kiberpanku od človeka poslavlja z enaki besedami kot transcendentalni: »Živel si v zmoti, če si računal name.« ∞

Tehnologija osvobaja?

piše Luka Mesec

Nova doba, novo upanje. Eden izmed najpomembnejših aspektov, zaradi katerih se naša kapitalistična civilizacija čuti superiorno vsem ostalim človeškim zgodovinskim formacijam, je tehnologija. Le-ta se je v zadnjih 200 letih razvila onkraj vseh meja zamisljivega in se kljub temu še vedno neprestano revolucionira, ustvarja nove koncepte, trende in produkte. Zdi se, da se je zlasti po t. i. informacijski revoluciji v 80-letih prejšnjega stoletja tehnološka zgodovina zgostila – novi izdelki informacijske tehnologije, ki se pojavljajo na globalnih tržiščih, na dnevni bazi izpodrivajo izdelke, ki so bili še dan prej odraz najnovejših tehnoloških trendov. Novi telefoni, računalniki, igralne konzole dajejo svetu, v katerem živimo, podobo sci-fi filma.

i torej nič čudnega, da se v krizi sci-fi sveta pojavljajo najrazličnejše ideje o odrešitveni vlogi tehnologije. Ena izmed najbolj preroških in obče znanih skupin, ki široko po svetovnem spletu širi idejo tehnoutopije, je t. i. projekt Venus. Pristaši tega projekta na njegovi spletni strani nadobudno objavljajo ilustracije njihovih predstav bodoče družbe blaginje, v kateri bo tehnologija končno osvobojena primeža kapitala. Da, tako je – projekt Venus v svojih analizah kot glavni problem današnjega sveta prepozna vrzel med tehnološkim razvojem človeštva in njegovim socialnim razvojem – pravi, da socialni razvoj ni dorasel tehnološkemu. Srž problema je po njihovih zapisih v monetarnem sistemu, ki utesnjuje tehnologijo, ji onemogoča njen poln razvoj in s tem zavira kreativni potencial človeštva. Ob tem Venus pokaže tudi pot do Venere – odpraviti moramo denar, kar bo končalo diktat kapitala nad tehnologijo, sprostito človeško kreativnost, na Zemlji pa bo zavlada boginja ljubezni.

A preden svoje sile angažiramo v projekt odprave denarja, preventivno na hitro preglejmo osnovne poteze povezave med kapitalom in tehnologijo ter kratko zgodovino trnove poti človeštva v tehnoutopijo.

Tehnologija in kapitalizem

Kar projekt Venus spregleda, je, da ni naključno, da so se vse tri tehnološke revolucije zgodile šele, ko se je v Evropi že razvil kapitalizem. Tehnološki razvoj je namreč vpisan v samo logiko kapitalizma in je do neke mere tudi zaslužen za ekspanzijo kapitalističnega načina proizvodnje.

Oglejmo si to povezavo od bližje. Kapitalizem je v svoji stenografski projekciji lov na ekstraprofit. To pomeni, da se vsa podjetja na trgu potegujejo, da bi si priskrbeli konkurenčne prednosti pred ostalimi, konkurenčnimi podjetji, kar bi jim omogočilo višjo profitno stopnjo od tiste, ki jo v povprečju dosega njihova konkurenca (tj. povprečna profitna stopnja), torej nadpovprečno profitno stopnjo (ekstraprofit). Podjetja imajo na voljo več mehanizmov, s katerimi lahko dosežejo nadpovprečno profitno stopnjo: a) lahko zmanjšajo plače delavcem, b) povečajo intenzivnost ali dolžino delavnika, c) poskrbijo za boljšo organizacijo dela, d) razvijejo nov produkt (ki vsaj začasno ne bo imel konkurence na trgu) ali e) izboljšajo produkcijska sredstva (stroje).

Predvsem za zadnje tri metode doseganja ekstraprofita je do neke mere potrebna uporaba tehnologije. Tehnologija je tako v kapitalizmu doživela razcvet, ker je zanj sistemskega pomena – podjetjem omogoča doseganje ekstraprofitov in s tem ekspanzijo kapitalistične produkcije.

Industrijska dolina solz

Zaradi teh razlogov je tehnologija v zgodovini kapitalizma večinoma zvesto služila interesom kapitala, zaradi česar je bila za delavce pogosto pogubna. Ilustrativen primer uporabe tehnologije v kapitalizmu je uvedba strojev v proizvodnjo v 19. stoletju, katere analizo je podal Marx v Kapitalu. Marx in Engels sta zbrala številna poročila tovarniških komisij, ki so popisovala nevzdržne razmere v tovarnah 19. stoletja, kjer so uvedli strojno proizvodnjo. Kot kažejo ta poročila, so stroji poenostavili in olajšali delo delavcev v tovarnah, a je paradoksnost prav to iz tovarn napravilo pekel.

Stroji so delo delavcev razvrednotili, saj se je takega dela lahko priučil v petih minutah vsak, zaradi česar so delavci postali popolnoma zamenljivi. Neposlušne delavce so lahko nemudoma odpustili in namesto njih zaposlili nove, poslušne. Zaradi lahkega dela so takrat začeli v tovarnah uporabljati tudi ženske in otroke. Posledično je razvrednotenje dela, zamenljivost delavcev in povečanje bazena delovne sile (vključitev žensk in otrok) drastično znižalo mezde. Poleg tega pa je kapitalist zaradi vključitve žensk in otrok v produkcijo lahko mezdo, ki omogoča eksistenčni minimum delavca, sedaj razporedil na celotno družino. Mož, žena in otroci so pod novimi pogoji skupaj zaslužili toliko, kolikor je prej zaslužil mož sam.

Poleg tega se je drastično povečala intenzivnost dela, ker so tempo dela po novem narekovali stroji, delavci

pa niso imeli več druge izbire, kakor da se temu tempu popolnoma podredijo. Hkrati pa se je z uvedbo strojev v posameznih panogah do neke mere fiksiral intenzivnost dela – če jo je posamezen kapitalist želel povečati, je moral posodobiti stroje ali kupiti nove. To je kapitalistom otežilo pridobivanje konkurenčnih prednosti prek višanja intenzivnosti dela in posledično gnalo zgodnje industrialce v podaljševanje delavnikov, saj so le prek daljšega delovnega dne lahko izčrpali več presežne vrednosti iz posameznega delavca. Zaradi tega beremo v poročilih tedanjih tovarniških inšpektorjev o brutalnih delovnikih, kot je npr. 14-urno delo otrok, ki ves čas svojega dela niso smeli zapustiti stroja, njihovi starši pa so jih vsaj minimalno hranili kar na delovnih mestih.

Kaj pa silicijeva dolina?

Ob tem bi bilo treba odpreti še razpravo o brezposelnosti, ki nastane zaradi izrivanja delavcev iz delovnega procesa zaradi strojev, splošnemu poneumljanju množic zaradi nove narave dela ipd. A ker je prostor omejen, raje na hitro pogledjmo še sodobnejši primer uporabe tehnologije s strani kapitala – informacijsko tehnologijo (IT). Le-ta je v paketu z družbo znanja dandanes, kot jo dojema velik del svetovne javnosti, luč, ki nas bo popeljala iz krize. A vendar tudi uporaba informacijske tehnologije s strani kapitala pušča sledi krvnih madežev, ki jim moramo slediti, da bi spregledali učinke uporabe IT-ja v kapitalistični proizvodnji.

IT je svoj razmah doživel v 80-ih, torej prav v času, ko je svoj razcvet doživljal tudi neoliberalizem, zaradi česar je doseganja uporaba IT-ja v kapitalizmu močno prežeta s politično ekonomijo neoliberalizma. Potencial IT-ja je spočetka najbolj pridno izkoriščal finančni sektor, ki je večje izrabljalo novo tehnologijo za stvaritev naprednih finančnih mehanizmov, ki so mu pomagali razlaščati delavstvo, svojo vrednost (finančnega sektorja) razpihniti na šestkratno vrednost realnega sektorja – po izračunih iz leta 2006 se je tistega leta na finančnih trgih opravilo za prek 420 tisoč milijard dolarjev transakcij, medtem ko se je na vseh svetovnih trgih blaga istega leta opravilo za slabih 70 tisoč milijard dolarjev transakcij – in mednarodnim finančnim trgom omogočil zavladata svetu. S tem je IT v rokah finančnikov ustvaril enormno neenakost v dohodkih med prebivalstvom – na eni strani managerje, upravljavce in finančnike, ki posedujejo milijarde, na drugi strani pa vse bolj prekerne in zadolženo delovno silo na Zahodu ter švicfabrike, otroško delo in pripadajoče razmere 19. stoletja na periferiji. In nenazadnje – v veliki meri prispeval k razvoju krize.

Nekapitalistična uporaba tehnologije?

Kot vidimo, je tehnološki razvoj trenutno neločljivo povezan z dinamiko kapitalizma. Kapitalizem je omogočil razmah tehnologije, a vendar se zdi, da je kapital dejansko postal ovira temu razvoju. Informacijska tehnologija je paradoksnost po eni strani močno pripomogla k uspehu neoliberalnega projekta, a vendar kaže, da bo kriza, ki jo je ta projekt povzročil, močno škodovala nadaljnjemu razvoju IT-ja. Vprašanje, ki se tako pojavlja, je, kako osvoboditi tehnologijo diktata kapitala in kako njene doprinose uporabiti v prid celotnemu človeštvu.

Projekt Venus predlaga odpravo denarja, kar naj bi sprostito kreativni potencial tehnologije, vendar pri tem spregleda dejanska razmerja v kapitalistični proizvodnji, ki ženejo razvoj tehnologije v prej opisani smeri. Če bi želeli predrugačiti uporabo tehnologije, bi bilo treba razmisliti o spremembi logike proizvodnega načina. Kako to doseči, pa lahko zastavimo v dveh ključnih točkah. Prvič, videli smo, da tehnologija spreminja proizvodnjo v pekel zaradi konkurenčnega boja med posameznimi kapitalisti na trgu, zato mora biti naša prva zahteva stvaritev netržnega načina proizvodnje – oblike koordiniranega ali planskega gospodarstva. In drugič, kapitalisti tega ne bodo nikoli dopustili, zato je pogoj uresničitve te zahteve razlastitev kapitalistov in podružbljanje proizvodnje. Proizvodnja in z njo tehnologija bosta tako popolnoma pod demokratičnim nadzorom in le tako bosta lahko služili interesom celotnega človeštva in ne zgolj interesom določenih posameznikov. ∞

OKUPACIJA S ČASOPISOM

USTVARJANJE SKUPNOSTI FAKULTETE ZA SOCIALNO DELO

ASJA HRVATIN

Ne zasedba, skupnost. Ne kontriranje, ampak soustvarjanje, sobivanje, povezovanje vseh, ki delajo socialno. Vseh, ki na podlagi ekspertize s področja sociale lahko s specifičnega vidika prispevajo k iskanju rešitev za njeno izboljšanje. Sobivanje uvidov, znanj, izkušenj, in sicer ljudem lastnih, omogoča občutljivo raziskovanje problematike, sprti odkriva pomanjkljivosti in njim kontrastno dobre prakse dela. Abstraktne pojme polni s konkretno vsebino, ki ne more priti le s področja teorije (slednja je pomembna, saj ohranja kritično razmišljanje, usmerjeno v razvoj stroke), temveč potrebuje tudi »živo« komponento. Potrebuje ljudi, ki se s stiskami srečujejo in ki so jih življenjske situacije popeljale skozi sistem socialnega varstva – potrebuje njihova pričevanja, da bi ta lahko postala podlaga za strukturne spremembe. Pred Bojzo smo uspešno odprli prostor za prepletanje življenjskih svetov in začeli z grajenjem skupne platforme družbenih realnosti, srečali smo se z iznajdljivostjo ljudi pri ustvarjanju strategij preživetja znotraj izključujočega sistema, srečali smo se z njihovo vztrajnostjo in slišali zgodbe posameznikov, ki so na lastni koži občutili uničujoče posledice finančnega kapitalizma in izrojene socialne države, ki se je prek njenih funkcionarjev uklonila politiki zataganja pasov in nadzor nad usodo ljudi prepustila kapitalu, ta pa jih še bolj razlašča in razčloveči. Slišali smo tudi aktivne, angažirane socialne delavce, ki so namesto v službi ljudi prisiljeni biti v službi birokracije. Odločili smo se za dialog namesto birokracije. Socialno delo med ljudi!

Fakulteto za socialno delo, ki je prostor, v katerem se študenti srečujejo s koncepti socialnega dela, smo želeli odpreti za aktivistični naboj zgodb iz pred Bojze. Študij, ki je zaradi bolonjske reforme čedalje bolj individualiziran, ki spodbuja površno poznavanje področja in študentov ne angažira širše, temveč jim fokus zaradi kopičenja nalog – za katere je bolj pomembno, da so opravljene (forma), kot da bi bile opravljene kvalitetno (vsebina) – zoži na izpolnjevanje študijskih obveznosti. Namesto spodbujanja sodelovanja med

študenti in profesorji, gojenja aktivističnega duha in skupnosti, ki bi se zavzemala in borila za avtonomijo in ponovno prilaščanje socialnega dela, saj si ga je izbrala za poklic; namesto delavnic in direktne demokracije – razdrobljenost, hierarhične strukture in ohranjanje obstoječega študijskega sistema. Ko smo začeli z ustvarjanjem skupnosti, smo želeli poleg partikularnih vprašanj študija tudi raziskati možnost, da bi fakulteta postala skupnost, ki bi delovala povezano, se odpirala navzven in postala prostor, kjer bi ljudje poleg tega, da se učijo delati socialno, to tudi počeli. Ne le rigidne strukture podajanja in prejemanja informacij, temveč vzeti te informacije kot izhodiščno točko za direktne akcije. Opremiti študente s potrebnim znanjem za spremembe in zajeti njihovo energijo in pripravljenost za delovanje – na ta način se krepi njihova moč in ponotranjijo koncepti socialnega dela. Z upoštevanjem in vključevanjem študentov v aktualno družbeno dogajanje študij izgubi element obveznosti, ki zavira kreativnost. Socialno delo ni poklic, je način razmišljanja in življenja, in tako bi tudi študij socialnega dela ne smel biti le sredstvo za pridobivanje diplome, zaposlitve kot ena izmed postojank na tekočem traku, v kar se sistematično reducirajo človeška življenja.

Skupnost je zasnovana v povezovanju, ustvarjanju skupnega prostora za prepletanje misli in idej: pomeni druženje, skupno kuhanje, aktiviranje in opolnomočenje posameznikov, učenje iz izkušenj, odpiranje tem, ki so se prej zdele fiksirane. Pomeni širše kot le ukinitvev bolonjske reforme, saj se osredotoča tudi na izboljševanje socialnega dela in socialne politike. Zasedba fakultete je zasedba miselnega prostora, ponovno prilaščanje znanja in prevzemanje nadzora nad njim. Gre za upor proti proizvajanju »uporabnega«, zaposljlivega kadra, ki bo vzdrževal obstoječ sistem. In gre za izkoriščanje znanja kot orožja za zlom finančnega kapitalizma. Delati socialno, delati v službi ljudi ni možno znotraj okvirov, ki jih postavlja obstoječ družbeni sistem. Delati socialno pomeni delati drugačen sistem. Slednje pa potrebuje močno skupnost znanja, energije in aktivizma, katerih »institucionalizacija« bi se morala zgoditi na sami fakulteti.∞

ŠT. 03. • JANUAR 2012 • ISSN 0000-3489-2218 • LETNIK • 2012 ZAPOREDNA • ŠT. 5545

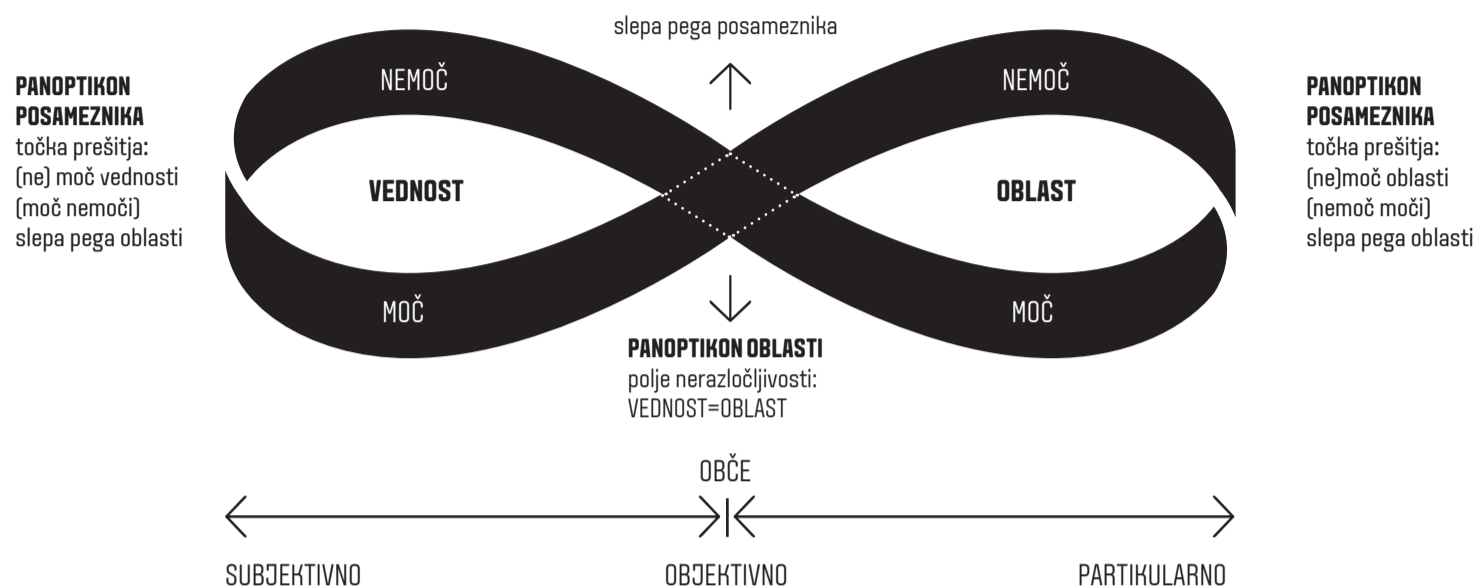
PANOVA OPTIKA

PIA BREZAVŠČEK & JERNEJ KALUŽA

NAVODILA ZA UPORABO: Pri-
 čujoče tekstovje lahko be-
 remo kot branje Foucaulto-
 ve enačbe Vednost = Oblast.
 Lahko ga beremo kot razmi-
 šljanje ob zasedbi Filozofske
 fakultete, ki je svoje sidro
 vrgla ravno na presečišče
 obeh: usidrala se je med
 avtonomnost institucije, ki
 goji vednost (in njej v bran)
 ter med oblastne kapitalske
 vdore, ki ji pretijo. Lahko pa
 ga beremo preprosto kot
 komentar k nekaj risbam,
 ki ne predstavljajo drugega
 kakor vrsto očal v neki op-
 tiki; medtem ko si ponavlja-
 jočo se vrsto pripravkov za
 gledanje ogledujemo, nas v
 svoji mnogoterosti in razliki
 (po)gledajo nazaj.

ZASNOVA GRAFIK PIA & JERNEJ
 GRAFIKE FEJZO & PRAH

SLIKA1: MOEBIUSOV TRAK VEDNOSTI IN OBLASTI

Absolutna oblast je absolutna vednost, v limi-
 ti se obe združita. Ko je vednost čista vednost,
 brez vsake zunanosti, ko vanjo nihče več ne
 dvomi, takrat je tudi čista moč oblasti. Tudi
 obratno velja podobno: oblast je čista moč tak-
 rat, ko je nihče več ne vidi kot moč, ko vsi
 mislimo, da v njej ni nič hotečega, subjektiv-
 nega in pristranskega, ko se oblači v masko
 čistega uma in čiste objektivnosti, takrat je
 zopet enaka čisti vednosti. Njunjo medsebojno
 pogojevanje pa ima slepe pege, kjer se dogaja-
 jo zanimive reči, kjer lahko nemoč vednosti
 pripelje do moči oblasti ali obratno: vednost
 v svojem postajanju-oblast lahko staro oblast,
 ne brez nevarnosti, sprevrže, revolucionira.
 Osvobajajoči potencial je redek, prehodni in
 vedno uhaja – obstaja zgolj kratek čas, ko je
 vednost na strani subjektivnega in pristran-
 skega, po definiciji nemočnega, ki se »ne pu-
 sti biti vladan takole, ne v imenu tega principa,
 ne pod takšnimi pogoji, s takšnimi procedura-
 mi, ne tako, ne za to in ne od njih.«

SLIKA 2: POVEČAVA SLIKE 1

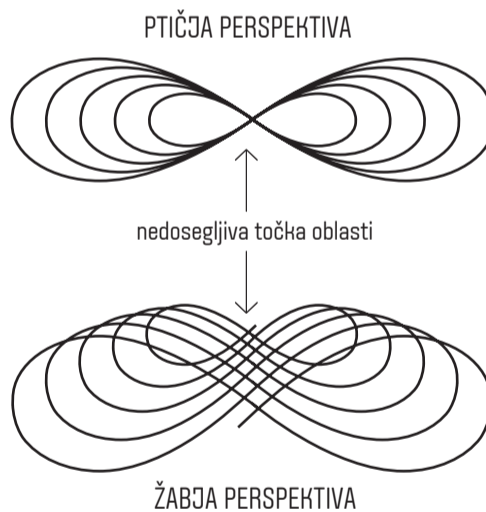

Tudi moč in nemoč sta nasprotji, ki se v skraj-
 nosti svoje neskončnosti združita v isto. Tak-
 rat ko lociramo mesto oziroma nosilca moči
 v smislu ideologije (neoliberalizem, finančni
 kapitalizem ...), postane to že nemoč neke
 ideologije. Ob diagnozi bolezni smo praktično
 že na poti ozdravljenja, če le ni bolezen pre-
 več napredovala: »Talking cure.« A problem
 je v tem, da tega mesta oblasti ravno ne zna-
 mo locirati, da se moč v neskončnost izogiba
 ujetju – dekan, rektor, država, Evropa ... Vsi
 naredijo vse, kar je v njihovi moči, ter trdijo:
 »Glede tega pa žal nimam nobene moči.« Med-
 tem pa se ravno v zatrtjevanju nemoči skriva
 njihova moč.

Če se suverenega subjekta politične obla-
 sti ne da več locirati, kako si lahko mislimo,
 da se bomo lahko proti njemu borili s trdnim
 subjektom proti-oblasti? Seveda pa to še ne
 pomeni, da je alternativa totalne disperzije in
 malih bojev že odgovor. Revolucija se najbrž
 ne bo zgodila na internetu? Kako naj mrežna
 struktura ujame tisto nevidno in izmuzljivo,
 ki je hkrati že material, predivo vsakega upo-
 ra? Oblast je izmuzljiva, nekrajevna toliko, da
 nam skoraj po definiciji uide skozi luknjice v
 mreži. Oblast je duh: znotraj je prazna, okrog
 je pa nič ni. A to še ne pomeni, da ne obstaja.
 Še več – zato je toliko močnejša in zato mora-
 jo biti naše »ghost-busterske« strategije toli-
 ko bolj inovativne. Ampak kdo smo mi?

Ali se ni duh oblasti priplazil v nas v tren-
 utku, ko se vzpostavimo kot neko nasprotje
 oblasti? Komunikacija z oblastjo, vse zahteve
 in pogajanja namreč zahtevajo vzpostavitev
 neke mikrooblasti znotraj revolucionarne-
 ga gibanja. Osmica z makronivoja se nam
 torej samo preslika na mikronivo. A tudi v
 tem kontekstu bi bila napaka iskanje nosil-
 cev moči, iskanje krivcev in revolucionar-
 ne avantgarde. Na ta način bi se nam oblika
 osmice moči-nemoči preslikovala in pomanj-
 ševala v (slabo) neskončnost. Oziroma – ali
 ne zasedamo najbolj nasilnih mest oblasti
 ravno s t. i. kritičnim diagnosticiranjem obla-
 stnosti? Kdaj se pozicija upora proti »biti vlad-
 dan takole« obrne v »jaz vladam takole«?

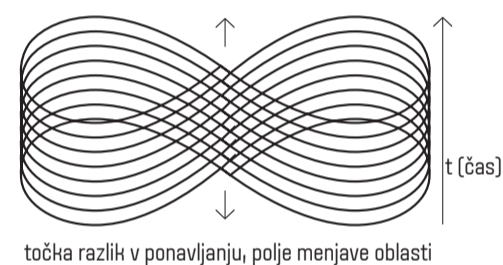
SLIKA 3 – NESKONČNO POMANJŠEVANJE

Naša osmica je zunajčasovna struktura, ki se
 dogaja v času. Gibanje trenutka lahko razu-
 memo kot neskončno gibanje avtomobilčka
 po časovni osmici, simbolu neskončnosti:
 ∞ . Z nekoliko oddaljene perspektive lahko
 na zgodovino gledamo kot na igro večnega
 prehajanja vednosti v oblast ali kot igro pre-
 hajanja med močjo in nemočjo. Vseskozi se
 nam nietzschejansko vrača isto, ta ista igra
 prehajanja in preoblačenja med istimi pojmi,
 vednost se preoblači v oblast, platonski filo-
 zof si hoče nadeti vladarjevo krono in obra-
 tno. A ne smemo pozabiti, da se na skrajnih
 točkah površina vijačasto obrne, spremenijo
 se predznaki, + postane -. In ravno ta igra
 povzročča, da se na ravni empirične aktualno-
 sti nikoli nič ne vrne, da se nič nikoli popol-
 noma ne ponovi in da se večno vrača podob-
 no, čeprav ravno nasprotno. Igra med istim in
 drugačnim, med razliko in ponavljanjem nam
 odpre tretjo dimenzijo, dimenzijo časa. Iz
 dvodimenzionalne strukture osmice dobimo
 tridimenzionalno vijačnico, ki je sestavljena
 iz komplementarnih, pozitivno negativnih

parov moči in nemoči. Gre torej za dvojno vi-
 jačnico, podobno DNK-ju.

SLIKA 4 – TRIDIMENZIONALNA VIJAČNICA

V globinski perspektivi zgodovine se nam po-
 rodi vprašanje, kaj ponoviti in kaj spremeniti,
 v kaj se preobleči in kako se maskirati. Poja-
 vijo se nam stilistična in formalna vprašanja
 površine, ki pa je v svoji skrajnosti pravzaprav
 največja globina – čepica Che Guevare, anar-
 histična črna in rdeča, hipiji (1968) in hipster-
 ji (2012) ... Vprašanje kostuma je ravno bistve-
 no vprašanje, pod masko ni nič oziroma sta
 tam še ena in še ena maska.

Morda je v maski, ki se priličuje simula-
 kru vednosti in oblasti, prav najboljša strate-
 gija upora. Locirati gnilobo in bolezen brez
 procesa zdravljenja še ni dovolj. Če je zased-
 ba prekinitve v ustaljenem redu (vednosti in
 oblasti), so potrebne taktike, ki naj pokažejo
 bežiščne, ki naj na novo zavrtijo, zarevoluci-
 onirajo gibanje. Ena taka taktika bi bila lahko
 v performiranju utopije, ki bi nato po modelu
 »performativov«, austinovskih govornih de-
 janj (speech acts) utopija tudi postala. Seveda
 je gledališka taktika zanimiva le, če noče biti
 reprezentacija »vseh«, »čistega razuma« itd.
 Saj takrat, kot smo pojasnili, prične repre-
 zentirati ravno oblast samo. Tudi to je seve-
 da opcija, ki pa je emancipatorična kvečjemu
 skozi strategije subverzivne afirmacije: kot
 moment, ko Laibachi postajajo totalitarni,
 pri čemer je kar najmanj igre in parodije, le
 še čista prezenca, takrat ravno šele lahko po-
 kažejo na gnilobo in maligno prisotnost to-
 talitarizma v (vsakem) sistemu. Kar najbolj
 zvesto ponavljanje, da bi pokazali na nasilje
 razlike same.

SLIKA 5 – MASKA

Teško pa je uiti središču pentlje, polju nerazločljivosti, kjer se vednost in oblast medsebojno oplajata in množita, polju delovanja nekega totalitarizma, ki posrkava vsako kritičnost. S stališča posameznika, ki je »žrtev« takega režima, ni mogoče videti skrajnih robov pentlje, slepih peg, kjer vednost prehaja v oblast. Ne more videti niti tega, kar se mu dogaja najbolj »pred nosom« in česar žrtev je, prav tako pa ne tistega, kar je na zunanjem robu vidnega polja, v prostorih »oddaljene bližine«, v norišnici, bolnišnici, zaporu, na univerzi, v gledališču ...

»Nategnjeni« posameznik misli, da vednost in oblast tvorita »križ«, da se v skrajnostih oddaljujeta in ne zaobrmeta v osmico in spet približujeta. Misli torej, da je vladajoča vednost nespremenljiva čista resnica, odporna na vsako moč, in obratno, da je oblast odporna na vsako možno novo vednost. Tvorijo se telesne in miselne dogme. V tem smislu smo uboge žrtve sistema vsi iz vseh »razredov«, morda še najbolj tisti, ki jim/nam gre najbolje: kešpičke, kmetavzi z mercedesi (ki igrajo golf), birokratske opice-stroji, mladi pari, ki kupujejo pohištvo v Ikea ...

SLIKA 6 – PLAŠNICE

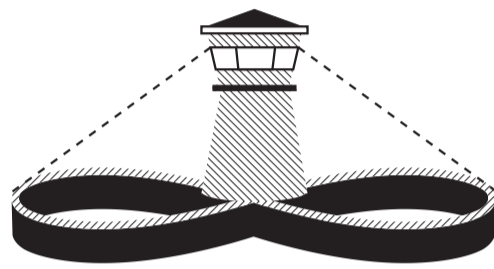
Če gledamo s stališča oblastne strukture, nas nad nosom začne nekaj stiskati, zaradi prevelike koncentracije vednosti-oblasti se začne nekaj debeliti in otekati. »Mana« se začne v centru nesorazmerno kopičiti. Tako se tvori izboklina, stolp ali morda falos vednosti-oblasti, ki je primerljiv s Foucaultovim panoptikonom ali z vsevidnim očesom na stolpu v *Gospodarju prstanov* – s strukturno točko, kjer se združijo funkcije védenja, videnja in vladanja. Ta točka je prazna, ne zasedajo je ne iluminati ne zlobni finančni špekulantje, saj je za učinkovitost občutka totalnega nadzora in kontrole, torej ubogljivosti in podrejenosti, dovolj sam obstoj te točke. Nihče ne more videti ali vedeti, če je kdo v sobi na vrhu stolpa. Vsak pa ve, da je od tam, čeprav je to točka nad njegovim lastnim nosom, njegov nadjaz, mogoče videti njega in njegovo gledanje.

Naš boj bi lahko usmerili ravno proti nastanku takšne otekle tvorbe. Boj površine proti 3D-globini. A kot smo rekli, se nam očala oblasti povečujejo in pomanjšujejo iz mikronivoja na makronivo. Dioptrija se spreminja in nikoli ne vemo, ali smo kratko- ali daljnovidni. Kot pravi Felix Guattari, fašistična diktatura falicne oblasti preči posameznikove možgane, družino, prijateljske skupine, politiko ... Zato ni dovolj samo deklarativno zatrjevanje enakopravnosti in odprtosti nekega gibanja, temveč je tu potrebno natančno in težavno programiranje »ideala« (ki sicer dopušča naključje in kaos, torej vključitev robnih singularnih točk, ki povratno spreminjajo programski center), saj se v nasprotnem primeru izrastek vednosti-oblasti dvigne samodejno, tudi brez vodje in volje.

Natančno programiranje pomeni distribucijo besede ne le med tistimi, ki si jo tako ali tako vzamejo v večji ali manjši neposrednosti demokracije, ampak tudi med tistimi, ki jih ta omniprezentni pogled onemogoča, hromi, in so ravno zatorej to tisti najbolj nemočni, ki imajo potencialno največjo moč. Pri načrtovanju distribucije so ponovno zelo uporabne gledališke, torej koreografske, režijske ali pa antipsihiatrične taktike, tiste z roba, ki ne ločujejo forme in vsebine, umetnosti in politike, prakse in teorije in postavljajo večvrednost lastnega pogleda pod vprašaj. Pogled pa je tudi tisti, pod katerim bolj trpi žen-

ska kot moški, ki je vedno bolj na strani moči pogleda. Zato je število žensk na *vidnejših* mestih, če tam niso samo zaradi kvote, torej ponovno dominacije pogleda, v nekem boju indikator uspešnosti tovrstne distribucije moči in pove marsikaj o nekem gibanju. Programiranje proti domnevno demokratičnemu »brezvladju«, ki paradokso teži k popolni diktaturi! Paziti moramo, da se vedno znova ne ujamemo v iste familialne strukture centra in roba, moškega dneva in ženske noči, razuma in norosti, ampak poskušamo te optične binarnosti preseči.

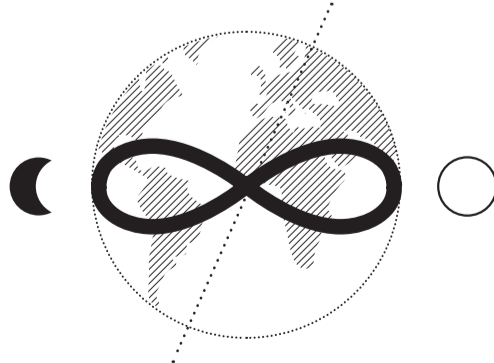
SLIKA 7 – OČALA – GLAVA

Na eni polobli je dan, čas javne rabe uma, razsvetljenstva, v imenu resnice, vednost sama! Seveda tudi v svojem zrenju nekoliko zaprta, nekoliko sama, a kaj ko je, prav ker ima prav, pač nihče ne razume (tako kot nihče ne razume velikega razkrinkovalca zarot, kar ravno potrjuje resničnost zarote). Zato se vednost pogaja, zato računa, zato kuje strategije: potrebna je artikuliranost, potrebna je jasnost zahtev! V tem pa je vsaj po formi že podobna oblasti, se ji že priličuje. Nevaren teren, nevaren ravno zato, ker se nam kaže kot edini možni, čeprav gre zgolj za eno izmed množstva možnih mask.

Na drugi polobli pa je medtem noč, čas zabave, čas mask in gledališča, namerno posnemanje fosilov konservativne dinosavrskosti oblasti, da bi jih smeh razbil na kosce, čas indifferene med rektorji in reptili, čas, ko so vse krave črne. Ne-umnosti se ne pusti na dan, da ga ne bi okužila s svojo nejasnostjo, nevidljivostjo, s svojo igro, ki ničesar ne razume, ki je ravno tisti nihče, ki ne razume, ki nima prav. Ampak ravno v tem je njena moč. Če se noč krajša – bo res pomlad? Ali pa bi morali ponoči zapeti: »Ne čakaj pomladi, ne čakaj na maj!«? Nikakor ne mislimo, da bi morala noč premagati dan in norost razum. Totalen obrat je namreč vedno ponovitev istega. Mislimo, da bi morala dan in noč združiti svoje moči v mešanico različne mračnosti: »V kuščarskih maskah na okroglo mize!« Tudi med dnevom in nočjo obstaja točka nerazločljivosti, točka prešitja, kjer noč smuka v dan in se dan prelevi v noč. To je točka stapljanja protislovij, kjer ni več nevarnosti prešitja oblasti in vednosti in se ne-umnosti ne odganja in zapira, ampak ta pokuka na dan v vsej svoji moči. Moment obrata, kratek neulovljivi hip: cona sočasnosti jutranje zarje in somraka (malikov).

SLIKA 8 – DAN IN NOČ

Vprašanje vidnosti, vprašanje govora, moči. Antropično načelo. ☞

30. novembra 2011 je na Fakulteti za družbene vede potekala Ustanovitvena skupščina 150 FDV. Nekateri študentje, raziskovalci in pedagogi s FDV smo v gibanju 150 aktivni že od začetka okupacije pred Bojzo, sorodne organizirane aktivnosti pa se na FDV odvijajo že več let. Potekajo v domeni Prekernega inkubatorja, Anti-fa seminarjev, Širše iniciative, MSU in Politusa. Opozarjajo na prekernost delovnih razmerij na univerzi, na sodobne oblike fašizmov, na problematiko nereflektirane prenove bolonjskega študijskega procesa itd.

Navkljub prikupni paniki pred okupacijo, v katero je vodstvo FDV-ja ob napovedi prve skupščine padlo, pa 150 FDV v svojem začetku ni bil tako radikalen kot MSU na Filozofski fakulteti. Do zasedbe in osvoboditve prostora ni prišlo, saj se je večina aktivnih strinjala, da začnemo z dejavnostmi, ki obsegajo organizacijo rednih skupščin in delavnic. Tej odločitvi je botroval predvsem poglavljen premislek, ki je pokazal, da na FDV-ju (še) ni študentske kritične mase, ki bi utegnili izvesti zasedbo. Prve dejavnosti so bile deležne precejšnje medijske pokritosti ter poskusov sodelovanja vodstva fakultete, ki so mu dejavnosti in zahteve 150 predstavljale predvsem težave logistične (beri ideološke) narave. Vodstvo je tako vedno znova skušalo poiskati vodjo gibanja, da bi prišlo do informacij, kako in kdaj bodo aktivnosti potekale. Gibanje, v katerem akterji niso v hierarhičnih odnosih, jih še vedno bega. Način delovanja 150 je namreč v okviru mainsteramovske FDV-jevske kulture vodenja in komuniciranja nemisljiv. Nič čudnega, saj je FDV, po besedah dekana Bojka Bučarja, »srednje veliko podjetje«. FDV je s sprejetjem neoliberalnih smeric ustvarila prostor, kjer mesto upora in družbene kritike le stežka zaživita.

Prva skupščina je bila dobro obiskana. Začeli smo boj za nov avtonomni prostor. Avla FDV-ja postaja prostor dialoga in kreativnosti, prostor, kjer lahko vsak izrazi svoje mnenje, izpostavi različne problematike in s svojim delovanjem prispeva k spremembam. V avli FDV-ja sedaj dnevno potekajo delavnice, vsako sredo ob 11.30 pa se vrstijo skupščine.

Ustanovitveni skupščini je sledilo veliko število delavnic, ki so odprle vprašanje o avtonomnosti prostora na fakulteti (primer NetCafe, tržno oglaševanje na panojih, javne površine na fakulteti), problematiki izkoriščevalskega študentskega dela, prekernosti zaposle-

nih na fakulteti, neuspešni prenovi študijskega procesa, problemu debtokracije, stanovanjski problematiki. Hkrati smo z različnimi aktivnostmi podprli še vedno trajajočo zasedbo avtonomnih prostorov, kot sta Bojza in FF, ter skušali preprečiti deložacijo prekmurskih družin.

Organizirali in sodelovali smo pri velikem številu aktivnosti, vendar smo kmalu prišli do problema, s katerim se spopada vsako alternativno družbeno gibanje. Zaznali smo pomakanje kritične mase, ki se je kazala predvsem v nizki udeležbi na skupščinah in pasivni »participaciji« zainteresiranih podpornikov. Pasivna podpora simpatizerjev ne bi bila verjetno tako problematična, če bi bilo aktivno telo gibanja ustrezno večje. Najpogosteje se je namreč ustavilo ravno pri implementaciji modela direktne akcije, saj je na dan vselej privrelo: »Podpiram, a nimam časa sodelovati.« Nerazumevanje pomembnosti direktne akcije tako zavira aktivno participacijo in izgradnjo kolektivnega subjekta. Kritična masa, ki bi odpirala nova vprašanja, nove tematike, opozarjala na navidezno marginalne družbene probleme in ustvarjala pogoje za družbene spremembe, je tako še v nastajanju. Ključno vprašanje je, kako senzibilizirati in mobilizirati študente ter zaposlene na FDV-ju, da se pridružijo gibanju. Nemara srž problema leži v konformistični individualizaciji posameznika, bodisi študenta, brezposelnega, zaposlenega ali rednega profesorja. Neoliberalni sistem v strahu pred oblikovanjem večjega družbenega kolektiva tudi na ravni univerze spodbuja mehanizme individualizacije. Četudi se na tej točki vzgajanje kritične mase zdi utopičen in dolgotrajen proces, smo se v 150 FDV odločili, da nadaljujemo z načrti za mobilizacijo študentov. Od kolegov iz Filozofske fakultete bomo prevzeli metodo informiranja študentov z vpadanjem na predavanja, več bomo delali na osebnem stiku s študenti in poskušali izvesti pritisk na vodstvo, da nam dodeli stalen avtonomni prostor, kjer bomo lahko nemoteno delovali in izvajali aktivnosti. ☞

Aktualne razprave o bolonjski reformi spremlja neka drža, ki se kaže kot progresivna, vendar je dejansko konservativna. Njen bojni krik: »Bolonjska reforma je po svojem bistvu dobra! Duh reforme je pravilen, napačna je zgolj njena implementacija!« diskurzivni teren preoblikuje na teološki način. Predmet kritike ne sme biti več reforma v celoti, temveč mora biti analizi podvržena diskrepanca med duhom in materijo. Sveti duh bolonje je močan, materialna implementacija je tista, ki je šibka in greši! A takoj ko problem zastavimo na tak način, že podpišemo kapitulacijo vsakršne kritične misli. Vse, kar lahko na tem terenu počnemo, je banalno preigravanje tega, kaj vse bi lahko bolonja v praksi bila, pa (še) ni.

Materialistična analiza mora zato pokazati dvoje. Najprej, da ni duha bolonjske reforme onkraj njene materialne eksistence ali rečeno s Heglom: »*Duh je kost.*« In drugič, da je s to reformo univerza ponotranjila logiko razvite blagovne ekonomije ali, drugače, z bolonjsko reformo se dogaja zapoznena sinhronizacija univerze s kapitalom. V praksi bolonjska reforma seveda ni nikakršen priročnik, katerega duha bi lahko svobodno interpretirali in ga po lastnih željah in potrebah implementirali. Prav nasprotno gre za skupek določil, ki se jim je morala podrediti vsaka posamezna univerza. Osnovna ideja bolonjske reforme je v ustvarjanju evropskega visokošolskega prostora, znotraj katerega bodo akademski nazivi in dosežki odgovarjali notnim kriterijem in standardom. Komenzurabilnost je torej geslo in ideal bolonjskega duha. Pri tem velja omeniti, da je pridevnik evropski treba jemati v kar najširšem pomenu besede, saj v bolonjskem procesu sodeluje kar 47 držav, od tega zgolj 27 držav članic EU. Med zadnjimi pristopniki k temu procesu je denimo Kazahstan.

Bolonjska reforma si za svoj cilj zadržuje univerzalno formiranje visokega šolstva več kot 40 sodelujočih držav. V vsaki izmed teh držav so na delu najrazličnejši visokošolski sistemi. Srečujemo se z bogastvom univerzitetnih tradicij in običajev, intelektualnih habitusov in osebnih fevdov. Od vseh konkretnih pritikin tega na novo vzpostavljenega visokošolskega prostora je morala bolonjska reforma, če je želela biti uspešna, radikalno abstrahirati. Še več, ni bilo dovolj zgolj abstrahirati, treba je bilo izumiti tudi univerzalni ekvivalent, posebno miselno abstrakcijo, ki je omogočala, da je bilo bogastvo vseh na tisoče študijskih programov med seboj prosto prevedljivo, tj. komenzurabilno. Nek skupni imenovalac, ki je lahko izenačil tako študij v Ljubljani kot študij v Lizboni ...

Natanko to je Evropska komisija tudi naredila. ECTS, *European Credit Transfer and Accumulation System*, v slovenskem prevodu *Evropski prenosni kreditni sistem*, je postal natanko ta univerzalni ekvivalent. Tista forma, skozi katero je mogoče izenačiti katerakoli dva študija iz evropskega visokošolskega prostora. Po zakonu mora biti seštevek kreditnih točk posameznega letnika vsakega bolonjskega študijskega programa 60 KT. 1 kreditna točka pomeni 25 do 30 ur obremenitve študenta, kar na letnik znese med 1.500 do 1.800 ur. Ure lahko zajemajo sprotne delo, seminarske naloge, projektne delo, pripravo na izpite, pripravo diplomskih, magistrskih in doktorskih nalog. V ECTS-sistem kreditnih točk so lahko vpete tudi aktivnosti vseživljenjskega učenja, ki postajajo naslednja etapa bolonjske revolucije. Še en nujni stranski produkt tega sistema pa je v tem, da praktično vsi bolonjski študijski programi, s poudarkom na 1. stopnji, uvajajo obveznost obiskovanja predavanj in vaj ter predvidevajo različne sankcije za neizpolnjevanje teh obveznosti.

Evropska komisija s tem vzpostavlja disciplinski režim, podoben tovarniškemu, v katerem so delavci sankcionirani, če ne sodelujejo oziroma izostajajo od produkcijskega procesa. Vendar gre komisiji še neka bistveno bolj pomembna »zaslug«. Z ECTS-sistemom kreditnih točk namreč v teh, za kritiko politične ekonomije neugodnih časih odstira pogled na bistvo kapitalističnega produkcijskega procesa in reafirmira delovno teorijo vrednosti. Vsak študent mora namreč za uspešen zaklju-

ček študijskega procesa opraviti natanko določeno število ur družbeno potrebnega oziroma natančneje določenega delovnega časa. S tem ECTS-sistem abstrahira najbrž celo več kot si je zadal sam. Abstrahira namreč od vsakršne individualne pobude, ki prebija univerzalno zastavljene in izmenljive časovne enote. Morda se želimo v kakšno snov bolj poglobiti, vendar zdaj obstaja realna nevarnost, da nam bo zato enostavno zmanjkalo časa. Morda bi si tega želel tudi profesor, vendar v prepolovljenih študijskih programih, ki morajo biti stlačeni v kalup 60 kreditnih točk, tudi za to ni več časa ...

Naslov tega razmisleka je seveda sarkastičen. Dokapitalizacija univerze ni finančna oziroma takšna, kot smo je vajeni, ko v novicah slišimo o dokapitalizaciji posamičnih bank, torej ko država z javnim denarjem socializira izgube in s tem zagotavlja nadaljnjo privatizacijo profitov. Takšna dokapitalizacija univerz bi bila kakopak dobrodošla, vendar se je z bolonjo zgodilo natanko obratno, univerze so se morale zavezati, da ob izvajanju reforme ne bodo zahtevale novih sredstev in da bodo vse nove in zahtevnejše programe izvajale z istimi kadri in financami. Tista dokapitalizacija univerze, ki se je v praksi dejansko zgodila, je drugačna, recimo ji pojmovna. Z bolonjsko reformo je znanje *de facto* in *de jura* postalo blago. Natanko to je tisto, kar je zgodovinski dosežek ECTS-sistema. Šele skozi ta sistem je postalo mogoče poglobiti znanje in ga znotraj evropskega visokošolskega sistema narediti univerzalno komenzurabilnega. Znanje kot blago zdaj naposled povsem ustreza logiki blagovne forme, ki jo je v Kapitalu razdelal Marx. Za univerzalnost je nujno potrebna abstrakcija, saj je šele skozi odmišljanje vseh konkretnih pritikin partikularnega človeškega dela (v našem primeru znanja) to mogoče izenačiti s katerimkoli drugim. Šele na ravni abstraktnega dela, torej abstrahiranja od vseh konkretnih oblik dela, je takšna vsepobna ekvivalenca dejansko mogoča.

Pri logični izpeljavi koncepta abstraktnega dela Marx ostaja globoko zadolžen Heglu. Slednji v *II. zvezku Logike o razmerju med materijo in formo* razmišlja na sledeč način: »*Če abstrahiramo od vseh določil, vse forme kakega nekaj, preostane le nedoločena materija. Materija je nekaj sploh abstraktnega. (Materije se ne da videti, čutiti itn. – kar vidimo, čutimo, je neka določena materija, tj. enotnost materije in forme.) Ta abstrakcija, iz katere rezultira materija, pa ni le zunanje odzemanje in odpravljanje forme, temveč se forma, kot se je pokazalo, sama po sebi zvede na to enostavno identiteto.*« Poskušajmo zdaj to spet prevesti v jezik kritike politične ekonomije.

Če torej odmislimo vsako posamično in konkretno človeško delo, je tisto, kar ostane, nedoločeno oziroma abstraktno človeško delo. Abstraktnega človeškega dela, tako kot menjalne vrednosti, ki jo proizvaja, ne moremo videti ali čutiti, tisto, kar vidimo, je vsakič že neko konkretno oziroma opredmeteno človeško delo. Vendar tudi abstraktno človeško delo ni nekaj, do česar bi lahko prišli zgolj prek abstrahiranja, temveč gre med abstraktnim in konkretnim delom za identiteto, ki je vsebovana znotraj vsake posamične blagovne forme. To je zgodovinska specifika in revolucionarnost, ki jo prinaša kapitalizem. Ne v sužnjelastništvu ne v fevdalizmu niso bile mogoče tovrstne miselne abstrakcije, enostavno zato, ker jih realnost ni dopuščala, saj jih ni vsebovala. Kapitalizem pa

dobesedno temelji na družbeni abstrakciji, ki šele omogoča razvito blagovno ekonomijo. Bolonjska reforma z ECTS-sistemom logiko abstrakcije zgolj smiselno širi na univerzo in znotraj nje ruši še zadnje fevdalne ostanke.

Poskušali smo pokazati dvoje. Najprej, da je moment družbene abstrakcije historično specifičen in notranje zvezan z logiko blagovne forme. In v drugem koraku, da je natanko tovrstna abstrakcija, ki izvira iz logike delovanja kapitala, zdaj, s procesom bolonjske reforme, od znotraj začela spreminjati visokošolsko polje. Prav to, da gre za spremembo od znotraj, je še posebej daljnosežno in veliko bolj problematično kot klasične grožnje od zunaj, na katere je univerza načeloma prilagojena. Do zdaj smo lahko govorili o formalni subsumpciji visokošolskega polja pod logiko delovanja kapitala. Rečeno drugače, univerza se je morala prilagoditi kapitalizmu, vendar je od znotraj ohranjala določeno avtonomijo oziroma nespremenjen produkcijski proces. V praksi je to pomenilo predvsem vztrajanje proslulih hierarhij in običajev, ki so obstajali od fevdalizma naprej. Danes je z bolonjsko reformo grožnja avtonomiji univerze drugačna. Tisto, kar se z njo dogaja, je namreč realna subsumpcija kapitala oziroma spreminjanje delovnega procesa samega na način, ki ustreza logiki kapitala. Natanko zato je pomembna in nujno potrebna abstrakcija, ki jo prinaša ECTS-kreditni sistem, saj s tem sam študijski proces postaja analogen običnemu menjalnemu procesu, ki zaznamuje kapitalistično družbo. S tem je znanje dejansko postalo blago.

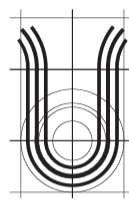
Zdi se, da je univerza danes nekje na sredi poti. Po eni strani v njej še zmeraj vztrajajo stare fevdalne hierarhije in habitusi, po drugi strani pa je z eno nogo že v sistemu poglobljenega sistema znanja, ki ga prinaša bolonjska reforma. Lahko bi bili pesimisti in dejali, da je v položaju, ko ima najslabše obeh svetov, vendar bi bil to defetizem. Namesto tega je v dani situaciji veliko bolj produktivno videti zarez in odprtje polja, ki omogoča politično artikulacijo in kontraofenzivo. Stari sistem še ni povsem odmrli, novi pa je še prešibak, da bi zavladal v polni meri. Ta situacija je tista, ki omogoča gverilski upor znotraj univerzitetnega polja ter artikulacijo novih družbenih form, ki bodo presegle in odpravljale obstoječo dihotomijo stare srednjeveške univerze in nove univerze, ki bo le še dekla kapitala. Zasedba Filozofske fakultete je natančno ta zarez, saj ji je v izredno kratkem času uspelo odpreti intelektualni prostor in kritični analizi podvreči celotno bolonjsko reformo. ☞

Anorganska ekonomija I

piše Anže Dolinar

»[...] in od tod ekonomski paradoks, da se najmočnejše sredstvo za skrajšanje delovnega časa (stroj) sprevrže v najzanesljivejše sredstvo za spreminjanje vsega življenja delavca in njegove družine v delovni čas, razpoložljiv za večanje vrednosti kapitala.«

Marx, *Kapital I.* str. 462

prašanje tehnološkega napredka je v kapitalizmu, tako kot vrsta drugih fenomenov, vezano na vprašanje povečanja produktivnosti. Govorimo seveda o produktivnosti dela in s tem tudi produktivnosti kapitala. Delo je, če na kratko povzamemo, produktivno takrat, ko ustvarja presežno vrednost. Delovna sila bo torej produktivna, ko bo ustvarjala vrednost, večjo od sebe. Za Marxa je stroj sredstvo za neposredno ustvarjanje presežne vrednosti, hkrati pa trdi, da presežna vrednost izhaja zgolj iz variabilnega kapitala, torej kapitala, ki se spremeni v delovno silo. Ravno od tu pa izhaja paradoks, omenjen v zgornjem citatu. Premislek o paradoksalni naravi tehnoeekonomske paradigme, ki sledi, oslanjam se predvsem na delo, ki ga je v svoji analizi poznega kapitalizma v začetku 70-ih opravil Ernest Mandel.

Metodološki minimum

Vprašanje metode je tako pri Mandelu kot na splošno v marksizmu lahko tisto najbolj pereče in kontroveržno. Na tem mestu naj, po sili razmer, zadostuje, da povemo zgolj to, da morajo abstraktni koncepti po eni strani nujno najti svoj ekvivalent v konkretnem, hkrati pa morajo iz te realnosti že sami izhajati. Celota je enotnost abstraktnega in konkretnega.

Mandel izhaja iz shem, ki jih v drugi knjigi *Kapitala* ponuja Marx in ki naj bi bile pokazatelj, kako lahko kapitalizem sploh obstaja. Tam Marx tovarne razdeli na dva oddelka. Prvi oddelk (I.) vsebuje tiste, ki proizvajajo sredstva za produkcijo, drugi (II.) pa proizvaja potrošno robo. Poanta je v tem, da se v kapitalizmu presežna vrednost ustvarja v transferju vrednosti (blaga delovne sile) med oddelkoma, gre torej za neenak razvoj, kar vodi v ciklična protislovja.

Tehnološki višek

Vsak nov razširjen ekonomski cikel v kapitalizmu se začne z novo tehnologijo, novimi stroji in novim načinom proizvodnje, kar je posledica nenehne težnje, da bi se znižala cena produkcije. Obnova fiksnega kapitala (stroji) se kaže kot obnova na višji ravni tehnike, in sicer pod tremi pogoji (Mandel):

1. Vrednost novih strojev predstavlja večji del investiranega kapitala, s čimer je ohranjen zakon večanja organskega sestava kapitala (le-ta predstavlja razmerje med vrednostno in tehnično sestavo kapitala).
2. Novi stroji so kupljeni, če njihova cena ni večja od profita, ki si ga kapitalist obeta.
3. Stroji bodo kupljeni, ne samo če prihranijo delo, ampak tudi ko stroške produkcije zbijajo pod družbeno povprečje.

Obnova fiksnega kapitala pa se dogaja na dva načina. V prvem primeru ne pride do neke bistvene tehnološke revolucije, ki bi zadevala celoten družbeni aparat produkcije. V drugem pa nasprotno pride do bistvene prenove produktivne tehnologije oziroma fiksnega kapitala, torej do tehnološke revolucije. Razlogov za takšno revolucijo je seveda več in jih tu ne predstavljamo. Pomembno je predvsem to, da se poleg industrijske revolucije v zgodovini to zgodi vsaj še dvakrat. Prvič v intervalu med letom 1890 in začetkom druge svetovne vojne, ki ga zaznamuje aplikacija elektrike in motorja z notranjim izgorevanjem. Drugič pa v dolgem valu tretje tehnološke revolucije, ki ga postavljamo v poveljno obdobje in o katerem lahko načeloma govorimo še danes.

Slednjega zaznamuje splošna kontrola nad stroji s pomočjo električnih naprav, nadomeščanje živega dela z mrtvim, avtomatizacija in polavtomatizacija.

Tretja tehnološka revolucija

Mandelov pretres tretje tehnološke revolucije je, v skladu z njegovo metodo, močno vezan na celotno analizo poznega kapitalizma. Po drugi strani pa sta že pojem te revolucije in njegova zastavitev prekompleksna za celotno predstavitev na tem mestu. Ravno zato se zdi bolj smiselno, na podlagi povedanega, reflektirati stanje tehnologije v intervalu med koncem druge svetovne vojne in danes, z bistvenim poudarkom na današnji situaciji.

Dolgi val tretje tehnološke revolucije lahko (še vedno s pomočjo Mandela) razbijemo na dva dela. V prvem tehnologija doživi revolucijo, odpirajo se prostori za nov način produkcije, profitna stopnja raste, prav tako se kapital pospešeno akumulira, pride tudi do samoekspanzije prej negibnega kapitala. Pomembno je dodati, da prej omenjeni I. oddelek stagnira in je tehnično podhranjen, medtem ko odvečni kapital penetrira II. oddelek. Do tu nova tehnologija torej še ni razširjena. Sledi druga faza, kjer se zgodi dejanska transformacija v produktivni tehnologiji. Rast profita je tu upočasnjena.

Informacijsko-komunikacijska tehnologija (ICT) I

Kot poseben gospodarski sektor ICT od leta 1998 naprej, s posebno definicijo, šteje tudi OECD, kar po eni strani omogoča lažje analize na tem področju, po drugi pa lahko seveda daje napačen vtis in predstavo o tem sektorju. Četudi sam začetek ICT-ja postavljamo nekako v leto 1947, ko je izumljen tranzistor, se pravi razmah tega sektorja v resnici začne šele 40 let kasneje, v 90-ih. Podoben trend (časovni zamik splošne vpeljave nove tehnologije) je mimogrede zaznati tudi pri iznajdbi parnega stroja, motorja z notranjim izgorevanjem in elektrifikacijo. V skladu s tem v tej prvi fazi tudi ni zaznati neke povečane produktivnosti dela.

Za analizo mikrociklusa je treba v tem oziru vzeti ZDA, saj so v tehnološkem napredku predhodnice ostalemu svetu. Prvi osebni računalniki in mobilni telefoni se pojavijo v 80-ih in tako v prvi polovici 90-ih let v ZDA zaznamo povečano produktivnost dela v oddelku, ki ICT producira (če spomnimo, I. oddelek po Marxu). Drugo polovico 90-ih let pa zaznamuje ravno nasproten trend, saj se produktivnost poveča v II. oddelku, torej tam, kjer se ICT-tehnologije uporabljajo (komunikacije, radio, televizija, računovodstvo itd.)

Ta trend se seveda nadaljuje (produktivnost ostaja visoka) navkljub tako imenovanemu Dot-com mehurčku, ki je leta 2000 počil in nakazal nevarnost, ki jo predstavlja spekulativni kapital, tisto, kar nekateri imenujejo finančni kapitalizem in kar je na nepremičninskem trgu v končni fazi povzročilo sedanjo krizo.

(ICT) II

Kaj torej pomeni povečana produktivnost v II. oddelku? To pomeni tendenco, da se ICT-tehnologije producirajo kot potrošna roba. Lep pokazatelj je recimo dejstvo, da je imelo leta 1995 v ZDA osebni računalnik 27 % gospodinjstev, 2 leti kasneje pa že 43 %. Ali pa bolj sodobna primerjava – tako Googlov Android Market leta 09 ponuja 2.300 aplikacij, januarja 2012 pa jih je že preko 400.000.

Vidimo torej, da se ne dogaja nič pretirano novega. Gre za transfer presežne vrednosti iz I. v II. oddelek, iz česar lahko sklepamo dvoje. Prvič, da bo izvoz blaga ponovno pridobil na intenzivnosti. V tej luči lahko recimo arabske vstaje razumemo kot odpiranje novih trgov, sploh če se spomnimo, da so to povečini dežele, kamor se je do nedavnega uvažalo predvsem vojaško robo. In drugič, s tem kapitalizem ponovno daje vtis, da je lahko human kapitalizem proste konkurence (populariziranje libertarnih idej). Skromen karakter minimalnega kapitala, potreben, da nekdo vstopi na trg, preprečuje možnost monopolizacije. Preprosto povedano, vstop na trg (ICT) je trenutno lahek (vsi so inovatorji, vsi lahko razvijajo itd.).

Vsega tega bo seveda konec v trenutku, ko se bo ize-ničevanje profitne stopnje v obeh oddelkih končalo. Kapital bo ponovno začel penetrirati I. oddelek in sledila bo ponovna monopolizacija, katere obrise lahko v ICT-sektorju že vidimo. Prej omenjeni Googlov Android Market recimo pokriva kar 67 % celotnega trga aplikacij. Za trg pametnih telefonov, ki se zdijo trenutno vrhunec tehnološkega fetišizma, pa prav tako vemo, da ga obvladujejo 4 globalni akterji (Samsung, Apple, LG, Motorola). ∞

Namesto uvoda

Tretja tehnološka revolucija je, kot omenjeno, kompleksen in večplasten fenomen, katerega oris ni preprosta stvar. Kljub temu je jasno, da je le-ta možen in morda celo nujen s pozicije marksizma. To pa je nadalje oteženo, saj je prevajanje neoliberalnih ekonomskih kategorij kompleksen in naporen, a vseeno potreben proces. Razlog za to je dejstvo, da je prevladujoč ekonomski kategorialni aparat simptom ameriške ideologije, kjer se pod taktirko kapitala staplja znanje, tehnologija, inovacije in spremembe. Z besedami Paula Krugmana lahko rečemo, da je bilo preteklih 30 let v razvoju makroekonomskih teorij nekoristnih in celo škodljivih. Tehnološki moment poznega kapitalizma je eden ključnih za razumevanje protislovij sedanosti. Vsa protislovja in konflikti, ki smo jim v internetnem diskurzu priča, so v končni fazi zvedljivi na protislovje med delom in lastnino, ki težita k temu, da bi sovpadla, hkrati pa jima sile kapitala to preprečujejo. Fenomen *Open culture* je tako unikatno prizorišče tega boja, ki se zastruje (nedavno so npr. omejili nove registracije na spletni strani *library.nu*, kjer so dostopne brezplačne knjige, napoveduje pa se celo ukinitve).

Če pa kdo ob vsem skupaj ostaja skeptičen, se lahko vpraša preprosto, otročje vprašanje. Zakaj ob vsej tehnologiji še nimamo polnoavtomatizirane proizvodnje? Zakaj je paradoks, s katerim smo ta tekst začeli, še vedno prisoten?

Lebes k. Slovence

5. del

napisal Smrkavi Jurij

narisala Ana LaPutana

Odkar so drkajoče opičnjake in opičnjakinje, vse omočene od scaline, švica in smradu, oželi v celice panoptikona, je Fúko večino časa preživelo v svoji majhni, krsti podobni črni sobici v sprednjem delu hiše. Te od takrat vobče ni nihče zpuščal. Po Koroškem po Kranjskem je sluzasti nacionalizem zorel in državno organje norelo, takisto križem kražem severne republike, kar seveda ni ostalo brez občinstva. Poleg očes postavave so tudi očesa zijal frantično švigala za izginulimi 42 udeleženci/kami spontanega karnevala v Drveši vasi. Tako je bilo v čast strahospoštovanje zbujajočemu utripu dežele najvarneje ostati v objemu klavstrofobičnih bivanjskih tvorb, če jih je človek le imel na voljo. Še posebej, če si bil eden tistih, ki je vse skupaj povzročil, in še posebej, če si, kot Fúko, užival v dušechi vročini in pari, ki jo oddaja golo telesje tekom drgnjenja ob pod. Če si v adrenalinskih injekcijah, ki jih podeljujejo kratki – a strastni – vdihni rezkega hladu skozi špranje tesnih soban, našel pomiritev.

Fúko si je dovolilo le eno tako odprtino na zunanji steni svojega mazohističnega zaporčka. Tako je preživljalo svoj prosti čas, osvobojeno hranjenja prebivalcev panoptikona in čiščenja njihovih celic ter prinašanja raznoraznih uslug k organom Georga, Gregorja in Isabelle, ki pa so bili tudi sami precej ustrežljivi.

A zadnje čase jih je čedalje manj čisto videvalo. Zapirali so se v razne mračnjaške sobe, shrambe, naprave, kabine, te, misli, cyberprostore, sode in mini savne. Hiša je postala zibajoča se sobana, po kakršnih rade odmevajo kaplje s puščajočega stropa. Pozdravi grobejši, ljubezen mračnejša. Časi so bili nedvomno manj veseli kot spočetka in Fúko ni čisto dobro vedelo, kaj, razen kapelj, je viselo v zraku, in kaj, razen zamolklih pljuskov, naj bi v bližnji prihodnosti pričakovalo.

Zato se je dosihmal večinoma lenobno kopalo v svojem potu in razčetverjajočih valovih ugodja. Ljubilo je, kako je njegovo dušechi se telo vedno znova vročično udarjalo ob nekaj pedi oddaljene stene, dokler si ni, grabeč se za nedoločene dele sebe, privoščilo pljuča parajoče merice zraka. Za časa enega od teh vrhuncev, med katerim je bil, če se je slučajno kdo spraševal, njegov kurac povsem mlahav, ga je zbudil zvonec. Čeprav so njegova omrtvičena očesa skozi špranjo že pred samim zvenom v zoženi in zamegljeni obliki zapazila vratom bližajočo se figuro, je šele zdaj zares videlo in zaspano-slinasto slišalo.

Prišel – natančneje – v priusu se je bil pripeljal popisovalec prebivalstva in prišla sta – natančneje – počasi sta po stopnicah priložljala Isabella in Georg.

Fúko od tam nedaleč nad vrati slišalo je:

»Dober dan, jaz sem demograf. Vozim priusa.«

»Ooo, pozdravljen, gospod biobiotopolitik!«

Nadalje je slišalo, kako sta se gospod in gospa Korošec predstavila in kultivirano stregla gospodu popisovalcu. Zmeril je širini ramen in dolžino sredincev, gostoto las, rdečino dlesni in žilavost zrkel. Nato je prevohal Isabello, da bi ugotovil, koliko je kaj plodna. Vse je potekalo gladko, dokler ni se ni zataknilo. Zakonca sta biogospodiča na vsak način poskušala prepričati, da sta po nacionalnosti Windischerja. Zvenelo je, kot da bi želela vladnega uradnika prepričati, da sta čefurja ali pa pedra. Nekako ni šlo skozi.

Sledilo je še nekaj blabla, nato so se razšli, Fúkoju pa se je vrtelo v glavi. Splazilo se iz svojih soban in dva dni taval po hiši: »Zakaj kurca windisch? Spet nekaj pripravljajo ti čudaki. A bomo hervarde lovil al kaj?« Srečalo je modrega jazbeca, ki mu je dejal: »Spremenilo si se, Fúko. Ime česa je Fúko? Vedno, ko nekdo spregovori v srednjem spolu, si ti? Zakaj še vedno si, Fúko, in zakaj si še vedno Fúko?« Nato

je prižgal blizu ležečo cigaro. »Prav imaš,« mu je odvrnilo, pojedlo njegove mladičke in dejala: »Od danes naprej bom Slava vojvodine Kranjske!«

To je tudi postala, še dva dni tavela in ponovno srečala jazbeca. »Model jo je u izi zignoriral.« Sprehajala se je med obema panoptikonoma. Gor in dol. Ljudje v celicah so bili nadvse čudni. Nek bradati možak je imel brado. Opazoval je dedka in vnukinjo, kako sta se boleče pretvarjala, da ne vidita eden drugega, medtem ko sta neusmiljeno drkala. Izgledala sta kot dve gomili masti, ki se prek sedmih hamburgerjev pogovarjata o tem, da v bistvu ne marata visokokalorične hrane.

Nato je Slavo vojvodine Kranjske k sebi poklicala Isabella: »Danes me zadnjič vidiš tako.« Ob pomoči njene nežne geste se je pred njo razgrnilo golo telo. Povsod je bilo ivje in povsod tatujki nekih otročjih črnih panterjev. Ko je Slava vojvodine Kranjske prižgala priložnostni joint, se je spraševala: »Kje se konča cigaretni dim in začne sapa!?«

»Naj te ne skrbi,« je dejala.

»Kaj pa onadva?« je vprašala.

»Onadva bosta ostala.«

»Oh, hvala! Ampak ...«

»Tiho bodi,« jo je zapečatil Gregor.

Onadva sta jo odpeljala v operacijsko dvorano. Bila je bolesto privlačna, ko je gledala za njo. In jo tako zadnjič videla. Njen napet Rectus abdominis. Mišičast Triceps brachii ... Nohte na nogi ...

Zbujeni od tega nenadnega dogodka, ki jo je potegnil iz blodenj, polnih zasanjanih voda negotovosti, se ji je posvetilo, kako turbulentno hitro se – v primerjavi s trenutki v klavstrofobičnih sobanah – stvari kar na enkrat dogajajo. Preden se je bila dobro zavedla, so začele misli in dogodki švigati mimo nje. Vrstili so se viharji in nevihte, nešteti spotiki in odkritja. Ozračje je postalo *unheimlich*. Slava vojvodine Kranjske ujetnik paranoje.

Vrata operacijske dvorane so se zaprla. »Windisch. Kakšna zajebancija je to? Tatujki?« Podala se je v svoje tesne sobane, a ni dolgo zdržala. Za njene švigajoče misli tam ni bilo prostora. Začela je stikati po hiši. Šla je na vrt. Zunaj je smrdelo. Znotraj je smrdelo. Vse jo je srbelo. »Kaj drek pizda kurac se dogaja!?«

Nič se ni dogajalo.

»Kaaaj!?!« Kdo bi si ob tej priložnosti prerezal oko. Kdo bi si ga porinil v pizdo.

Nič.

»Jazbec!«

»Kaj že spet?«

»Kaj se dogaja? So ti ljudje, ki sem jih imel za madfakrje, ki znajo človeka osvoboditi nacionalne esence, prevarantje? Mračnjaški naciji, ki se napajajo v nekih smešnih mitskih teorijah?«

»Daa ...« Rignil je in misteriozno nadaljeval. »Poišči njihovo skrivno naci vojsko in našel boš rešiteev!«

»Skrivno vojsko! Že grem!«

»Kretenka,« si je mislil modri jazbec. Imel je nov suknjič.

Slava vojvodine Kranjske je medtem že obrnila hišo. Trgala je tapete, vrtala v strop, kopala v tla. Začela se je prava paranooidna bolanija. S stetoskopom je prehodila vsak kvadratni decimeter hišnate površine. Spustila je rastline iz panoptikona, da ji pomagajo pri iskanju. Te so šele naredili raztur – kot maturantski izlet v trgovini s porcelanom – le bolj počasi in bolj retardirano.

Prišel je jazbec. »Kreten,« si je ponovno mislil.

Utružena od neuspešnega iskanja je Slava vojvodine

Kranjske s čelom na steklu buljila v edino še neodprto celico desnega panoptikona. Čarobni jazbec jo je s svojimi krempljčki praskal po hrbtišču, dokler mu ni prav nalahno prišlo: »Oh!«

Obdobju maničnosti je sledilo obdobje resignacije. Slava vojvodine Kranjske je v kotu zvita v klobčič obrabljeno zibala. Jok. Popolnoma se je suspendirala, kar pomeni, da se je podala v neskončen lebdeči trenutek, ko glasove posrka tišina, ko pljuča zadržijo dih, ko veter vzame zalet ...

Prežeta s tem je, kot da bi iskala izgubljeno lepoto, še vedno buljila v celico z dedkom in vnukinjo. Nista je videla, ko se je z obrazom naslonila na steklo, zaprepačena zbog lastne nestabilnosti in lepljivosti. Tam, sredi inverznega panoptikona, je žarel kapital in ji prijetno grel obraz. Življenje je hlapelo iz nje. Substanca iz tal – vse, kar ni bilo pritrjeno, je počasi začelo plavati po zraku.

Na drugi strani stekla sta se vnukinja in dedek stiskala kot še nikoli. Kako sta se bala središča ... Kot da bi želelo prodreti v srčiko njune eksistence. Kapital jima je bil tako (želim si, da bi lahko pokazal z rokami) tuj. Fuj. S strastnimi objemi sta se poskušala pred njim zapreti.

Slava vojvodine Kranjske se je spraševala, kako sladek mora biti stisk anusa sedemletne deklice okrog hropečega starega kurca. Začutila je otopelo vznemirjenje. Noro! Kaj šele mora ob tem doživljati dekletce! Mično, kot le kaj, se je zibala nizdol centra dedkove seksualnosti.

»Ubogi tisti, ki še niso bili razsrediščeni,« si je mislila Slava vojvodine Kranjske in naprej opazovala spretno-nerodno telesce, ki je drhtelo. Drhtelo. Kako čutno. Nekoč tuj soj kapitala je deloval čedalje manj strašljivo, nekaj domačega se je naselilo vanj, ko sta ga sprejela v njuno celico. Grel je strastne podobe. Ko je s svojo slastjo božala otrdelega dedka, je deklica izgledala kot ženska, ko je nerodno razjahala, kot otročaj pri igri. Menda je to tisto, kar je vse skupaj delalo prekipavočje erotično. Ta navidezna odsotnost zavedanja o tem, kakšnih čarobnih stvari je človek del, če ne celo gibalo. Kot da ne bi bilo nič, je dekletce zapustilo stičišče, skočilo v prisrčen ritmično-gimnastični pozdrav ter brezskrbno odplesalo po prostoru.

Dedku se je od čarobnih tekočin, ki jih je pretakal njegov organizem, med tem skoraj ustavilo srce. Evforično omotičen in rahlo tresoč se od presežka vsega je zrl za hladno nezavedajočim se sladostrastjem, ki je v kotu bralo Zmaja Dirndajja. Oh! Poglej! Lužica sperme se ji je nabrala pod ritko. Malce se je presedla. Ta topla, pomirjena, cimetova domačnost se je grela v soju celico prežemajočega kapitala.

»Koji kurac!« se je zadril iz operacijske dvorane vihrajoči Gregor. Vse je padlo na tla. Čarobni čas suspenza je stekel z obraza Slave vojvodine Kranjske, vrnila se je kri in z njo občutenja. Otopelost je zamenjala nekakšna hektična prestrašenost. Zataknilo se ji je v grlu, lovila je zrak. Gregor in Georg sta hodila in razpizdena zaznavala pokletno razdejajanje. Potem se je Slava vojvodine Kranjske zadrila:

»Pejta v pizdo! Spizdita!«

Pobrala je najbližji predmet in ga zalučala Gregorju v glavo. Na žalost je šlo za copato enega od slinastih ujetnikov.

»Aargh! Kaj si ti malo noro, Fúko!?!« Ozrl se je po razmesarjeni kleti, polni počasi plazajočih se umazanih človečnjakov in človečnjakinj. Premeril je luknje v tleh in zidu, čudne vreznine vsepovsod in smrad po urinu. Pobral je Slavo vojvodine Kranjske s tal:

»Oj! Kaj je s tabo!?!« jo je stresel. »Zber se! Tri dni nas ni, pa se ti že skisajo možgani in začneš delat pizdarije.« Odvrgetel jo je na tla.

»Georg, ajde, dajva ta mrčes strpat v celice.«

Naložila sta inverzni panoptikon z ljudmi(lo) in kapital je noro zažarel. V celicah je začelo brenčati. Kot večje so se ujetniki dezorientirano zaletavali ob stene svojih svetov. V paniki so se pred tujim sijajem zatekli eden k drugemu, se spojili v orkanu perverzij in priklicali kapital k sebi. Nato so mirno zaspali, gibalo njihovega mikrosveta pa je v skupnem seštevku žarelo še bolj kot prej. Kljub temu so delovali pomirjeno.

Slava vojvodine Kranjske je zaprepadena in mlahava sedela na drugi strani vitrin. Gregor in Georg sta jo pograbila in odvlekla: »Ajde, gremo, ti ubogi idiot!«

Naenkrat je poskočila in odrinila svoja bolničarja: »Ne, vi jebeni me že ne boste! Kurba.« Počila je Gregorja po glavi ... »Temu se je čist strgalo,« je kričal Georg. »Kakšni kurčevi naciji!? Kje ti vidiš kake nacije!? Edini naciji tukaj so tamle v panoptikonu živeče rastlinice! Kaj, pizda ...« Slava vojvodine kranjske ga je grizla za ledja. »Drž ga, drž ga, da mu dam jebeno injekcijo!« Krčevito se je upirala, ko je Gregor tiščal njeno trdo bučo ob tla. Nato je spokojno zaspala.

She woke up being caressed by a huge dildo.

»Misliš, da je to, da mi trije ližete pičko, transgresivno? Misliš, da je transgresivno, če me daviš in režeš žile, medtem ko me nabijaš v kipečo rit? Se ti zdi, da je na delu transgresija, ko vnukinja pleše po dedku? Ko se cedijo drek, slina, sperma, švic. A, Fúko?«

Nekaj podobnega Isabelli se je zapeljivo prestopalo nad njim, ležečim na tleh. Na glavi je imelo prsni vsadek. Namesto vsake od rok dva prelepa dilda, po vzoru krunkenbergove amputacije.

»Ti nimaš pojma,« je dejalo posmehljivo in jo pobožalo po trebuhu. »Si iskalo skrivno vojsko? Si iskalo praporje, naše mračne skrivnosti? In jih nisi našlo? Hah! Kakšno presenečenje!« Sprehodilo se je okrog njega, božajoč ga. »Naj te razsvetlim.«

Georg in Gregor sta v zrak igrivo vrgla kupček konfetov.

»Vse to obstaja, le ti si preveč neumno, da bi zadeve našlo.«

Slava vojvodine Kranjske je omotična ležala na tleh. Razmišljala je o otroštvu in se spraševala: »Kaj mi je bilo tega treba? Kaj?«

»Kaj? Kaj? Kaj! Se vsi sprašujejo,« je vzkliknila Isabel. Teatralno mahajoč in vrteč se po prostoru je z zanosom spregovorila:

»Fúko, srčika naše prihodnosti, naš zagon! Buditelj upanja, prizanesi nam na tej svetli točki obup. Vstani! Razumi! Spreglej! Danes moraš. Veliko si že prebrodil – prebrodi še zadnjo močvaro in verjeli bomo, da še obstaja nada – haha! Hija! Nobene nacionalne esence ni, ki bi jo lahko iztisnili iz človeka, nobene spolne identitete, ki bi odtekla, ko je človek obrnjen na glavo. Kapital ni nič drugega kot odnos med temi patetičnimi rastlinami, ki brenčijo v svojem čebelnjaku. Skraj nič!«

Slava vojvodine Kranjske se je zazrla v plešočega kiborga.

(NE) Pozabi na čarovnijo!

V svoje roke moramo vzeti POGOJE in INSTITUCIJE, ki proizvajajo IDENTITETE in jih začeti proizvajati na DRUGAČEN način.

Razpustiti moramo binarna ~~razmerja~~ normativna razmerja ~~in stanje~~

in izvati impulz, ki nas sli, da bi podobe reducirali na nek stabilen, končni pomen.

Too bo stanje TRASGRESIJE

Too bo izkušnja LIMITE.

Ne emancipacija – osvobajanje.

Ne nokoč v prihodnosti – ZDAJ!

Zvok – Tehne – ?

piše Andrej Tomažin

ilustracija Jana Božič

It's not just enough to hear it, you got to feel it,

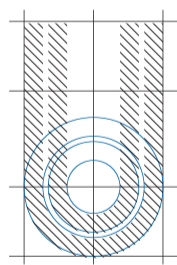
I take a dangerous proximity to the speakers.

I tend to plug my ears. It's not loudness,

yes it is about loudness,

but it's also about this quality.

(Yvonne Iles Douglas, Kingston, 20. junij 04)

stanovitelj gibanja, ali raje utemeljitelj izraza *arte povera*, Germano Celant je trdil, da se označevalca »uboga življenja« in »uboga umetnost« ne nanašata na popolnoma nič. Predstavljata sama sebe, je rekel. Ubogi so v smislu politične in glasbene zgodovine, v oddaljenosti od različnih zgodovinskih tokov in kontinuiranih povezav. Popularna glasba je, po besedah

Ekkeharda Ehlersa in Björna Gottsteina, že dolgo tega pobegnila iz evro(po)centrične arogance v favele in ostale getoizirane predele megalopolisev, najsi bo to *shantytown*, indijski *basti*, čilski *asentamiento(s)* ali turški *gecekondu*. Po njunih besedah je v teh predelih sveta moč uzreti udejanjenje termina *postekonomsko glasba*, kjer je tržna vrednost glasbe praktično nič, saj je kupna moč prebivalstva, kakorkoli jo gledamo, nična.

Vpliv slumovske glasbe na telo je povsem enak tistemu v evropskih mestih, materialne vibracije se še zmeraj nahajajo v mediju zračnih molekul, le finančna situacija je – vsaj v idealiziranem pogledu dveh teoretikov – povzročila nastanek drugačnih utopij (*u-topos*: kraj, ki ga ni; nekraj) v oddaljenem in »tretjem« svetu, daleč od evropskih mest, ki pa ravno tako – po idejah knjige *Planet of Slums* Mika Davisa – kot neevropska niso »varna« pred nastankom revnih in nevarnih četrti. Ko v prostorih velikih geografskih oddaljenosti zmanjka prostorov za »odlaganje smeti«, se takšne četrti preselijo in prilepijo na obrobja velikih mest.

V glasbenih dvoranah omenjenih geografskih širin, napolnjenih z materializmom basa, hlače vibrirajo z nizkofrekvenčno linijo, interni organi pa »odmevajo« z na-

tančno uglašeno melodijo. Zvočni signal poleg senzorične manipulacije – neodvisno od resničnostne vrednosti poslanega – sproža tudi resnične, nesnovne transformacije. Pri raziskovanju pristnosti glasu Osame bin Ladna (ko je bil še živ, sedaj njegovih naslednikov) se, denimo, takšne spremembe v učinku pričakovanja in anksioznosti pojavljajo v polju ekologije strahu.

Kako torej zvočni sistemi (zapolnjeni z zvočnimi telesi, tehnologijami in akustičnimi vibracijami v ritmu) postanejo območja boja med plesom in nasiljem, med veseljem in strahom? Kako se vzpostavlja (po Goodmanu) ta laboratorij afektnega inženiringa?

Jamajška *dancehall* kultura v knjigi Juliene Henriquesa *Sonic Bodies* (2011) služi kot osnovni primer vzpostavljanja povezave med tehnologijo – zvočnim sistemom, zvočnimi telesi – DJ-ji in obiskovalci ter zvočnimi afekti. Če Bojanu Anđelkoviću – obelodanjen v torkovih nočnih oddajah na RŠ in v magistrski nalogi – visoko tehnificirana sodobna plesna glasba (techno) predstavlja tehnologijo, ki ne ve, kaj je organizem, ne ve, kaj je označevalec, in ne ve, kaj je subjektivacija – v tehnokulturi ni pravih zvezdnikov, ni zgodovine in ni lastnine – in so tako plesoči ljudje zgolj ujeti v večni sedanjik rejv dispozitiva, je na drugi strani jamajška *dancehall* in *reggae* scena, širše tudi celotna evropska bass scena z dubstepom na čelu, kompleksneje prevezana s tehnologijo in subjektivacijami takšne in drugačne vrste. Slab *selectah* (odbiralec) je v *downtownu* Kingstona hitro opozorjen na svoje slabo delo. »*Fing shandy*« je izraz za met mešanice piva in soka (pri nas je to – iz nem. – radler) proti odru, s katerim je sukač plat kaj kmalu postavljen na realna tla, na drugi strani pa je – tega ne smemo pozabiti – tudi visoko tehnificirana sodobna plesna glasba odvisna od tehničnih spretnosti odbiralca.

Poglejmo konkretnije. Čeravno dandanašnja softverska orodja DJ-ju omogočajo ogromno količino avtomatizacije, tako *beat matching* kot vizualni prikaz avdia obenem, je popolna avtomatizacija v končni fazi vseeno nedosegljiva. Že izdelan miks ni izdelan v realnem času, avtomatiziran (denimo pri *Traktorju* t. i. *auto mode cruise control*)

Kako zvočni sistemi postanejo območja boja med plesom in nasiljem, med veseljem in strahom? Kako se vzpostavlja ta laboratorij afektnega inženiringa?

miks pa potrebuje ogromno predpriprav, od izbiranja točk vstopanja in izstopanja pesmi do same selekcije. Najbližje popolni avtomatizaciji je randomizacija, vendar je tudi tu bolj kot kaj drugega važen izbor glasbe. DJ Squeeze v precej transcendentalni in popreproščeni logiki obnovi povedano, ko pravi, da so pesmi orodja, s katerimi v ljudeh vzbudiš »ritem življenja«. Pravzaprav je izbor zaporedja pesmi tisti, s katerim se oblikuje določen *groove* tako množice kot odbiralca in z njim tehnologije. Na konkretnem primeru se nam tako prikazuje Deleuzovo prepričanje, ki izhaja iz Dettienovega, da je tehnologija neločljivo povezana s subjektom in družbo, obenem pa tudi Stieglerjevo, ki s pomočjo Leroi-Gourhana glavno antropološko vprašanje postavi med polji socialnega in tehnološkega.

Groove je v grobem rečeno ujemanje, ki je podobno ujemanju v živem orkestru med basom in bobnom, v smislu selekcije pa se *groove* prenese na ujemanje ritmov prejšnje in naslednje pesmi, je nekakšna rdeča nit, brez katere je lahko set neuravnotežen in slab. A vendar lahko tudi drugačen, v iskanju disjunkcij in rizomatskih povezav ustvarjen set, kakršne suče DJ Rupture, poslušalčevo telo prepozna kot povezljiv in ga inkorporira v lasten in družben *groove*, ki ga tedaj ta miks ustvarja. DJ Squeeze pravi, da je *groove* nekaj, kar se pojavlja na tržnici, na cesti in da je *nekaj*, česar ne razumemo popolnoma, vemo pa, da obstaja. Trditev, v fukojevski maniri malega števila vseh možnih izjav, obelodanja obstoj transcendentalnega stroja *groova*, nekakšne sive cone med njegovo tehnološko produkcijo in uporabnikovim sprejemanjem, jo malodane polaga v roke genialnemu sukaču plat, ki s svojo *unikatno intuicijo* in *dobrim izborom* poslušalce popelje v »magični svet.« Če je povezava z drogami očitna – tako na ravni šamanskih ritualov kot abstraktnih zvez – jo bomo zapisali tudi mi. Sintetične droge in njihov vpliv na subjektiviranje so podobne povezavi med glasbo in plesalcem/poslušalcem. Vendar se zdi, da je siva cona, ki je pri drogah razjasnjena (vplivanje na določene hormone itn.), pri glasbi vedno znova zavita v vode mistike, prirejena za potrebe vsakršne želje in zaradi tega tudi (hoteno) nerazjasnjena.

Sam priznavam, da v luči povedanega ne nudim konkretnih odgovorov, menim pa, da je potrebna konkretnejša obdelava vplivov glasbe na telo, vplivov frekvenčnega bojišča na sodelujoče, najsi ti nosijo vloge vojakov – plesalcev – ali poveljujočih častnikov – sukačev plat. Obenem pa je potrebno vpisovanje glasbe v že izdelane miselne sisteme ne samo dobro premisliti, temveč tudi kritično pretrresti.

Iz povedanega misel bifurkira. *Groove* je tesno zvezan s pojmom ponavljanja. *Groove* obstaja v kulturi. Trikotnik *groove* – kultura – ponavljanje se abstraktno navezuje na 17. in 18. stoletje evropskega razsvetljenstva in njegove želje po teritorializaciji kulture skozi označevalca naroda in identitete. Ponavljanje v kulturi predstavlja pozicijo, s pomočjo katere vsaka (kultura) obdrži kontinuiranost lastne identitete; čeravno se notranje diferencira, mora temeljna identiteta ostajati enaka. Aplikacija repetitivnosti v takšnem smislu je preprosta. Izguba *groove* pomeni najmanj izgubo identitete, ta pa se poleg samega vnašanja pesmi v miks navezuje tudi na sociogeografske posebnosti, denimo na obstoj *dancehalla* na Jamajki, *techna* v Detroitu, v povezovanju določene zvrsti z določenimi klubi in teritoriji, kar nenazadnje pripelje do razlike med milijemem in teritorijem, med živalskimi označitvami in človeškimi ogradami itd.

Če si raziskovanje teritorija pustimo za kakšnega od prihodnjih tekstov, nas repetitivna kaj kmalu pripelje k Heglu. Hegeljska tradicija pa označevalcu ponavljanja postavlja negativno konotacijo.

Črnska kultura, v hegeljski zgodovinski shemi, opisani v *Die Vernunft in der Gesichte (Um v zgodovini)*, je postavljena na točko, kjer je zaporedje dogodkov sestavljeno zgolj iz naključij in presenečenj. V Afriki, po Heglovo kajpak, ni zgodovine (*Geschichtslosigkeit*), ni subjektivitete, temveč zgolj skupek subjektov, ki uničujejo drug drugega, ni zavesti o sebi itn. Črnska kultura – kot označevallec, ustvarjen v Evropi, nadgrajen z *razliko* med evropsko kulturo in seboj – dojemata ponavljanje kot kroženje stvari, evropska zavest pa naj bi jo dojemala ne zgolj kot kroženje, temveč kot kopičenje in rast. V *rewindu*, navdušenju množice nad komadom, se kaže *cut* (rez) kot vedno dosegljiv dogodek, vedno pri-ročen začetek, cilj – kot ga iznajdemo – pa je postavljen nekam v prihodnost. Črnska kultura, ki je v času tega teksta ne gre več brati z označevalcem črnska, temveč v *drugačnosti* od evropske, je *cut* spremenila v pokri-

tje (teritorija), spomnimo se samo prekvalifikacije gramofona hiphoperjev za uporabo proizvajanja trenutnega zvoka namesto zgolj predvajanja že izgotovljenih nosilcev zvoka.

Eshunov *futurhythmachine* na tem mestu izstopi iz črnske kulture in se v soevoluciji človeka in stroja skozi ritem posveti mikroskopskim dogajanjem v glasbi in zunaj nje. Ritem postane prostor, vmesnik in rezultat te soevolucije. Ritem je notranji vzgib *groove*, je izmenjavanje zvoka in *cutov*. Če pogledamo afriške ritme, njihov vzporedni tek predstavlja poliritmijo, njihovo narativno ponavljanje (ki ga je moč razširiti tudi na polje literature) pa teži k izključitvi mnenja, da obstaja znotraj ponavljanega označevalca poleg dejstva, da se *določena stvar* ponavlja, še kak drug pomen.

Ne glede na to, ali označujemo miks kot postmodernističen trop in rez kot modernističen – ki v bistvu predpostavlja prvega – je njuna uporaba z novimi tehnologijami mnogo bolj kompleksna kot kdajkoli prej. Rez omogoča prekinitev toka zvočnega označevalca, miks pa dovoljuje njegovo umeščanje v drugačne kontekste, v drugačne pesmi itn. Če k temu dodamo še remiks, ki v Manovicjevi tezi postane glavni operativni mehanizem ter glavna kulturna in estetska paradigma sodobne družbe, lahko jasno vzremo vpetost tehnologije sodobne elektronske glasbe v širših družbenih kontekstih.

Slab selectah je v downtownu

Kingstona hitro opozorjen na svoje slabo delo. »Fing shandy« je izraz za met mešanice piva in soka proti odru, s katerim je sukač plat kaj kmalu postavljen na realna tla, na drugi strani pa je tudi visoko tehnicirana sodobna plesna glasba odvisna od tehničnih spretnosti odbiralca.

Nove tehnologije spreminjajo tudi podobo sukača plošč. Koncept saksofonista Anthonyja Braxtona *znojni faktor* (ali po Kimu Casconeu *teater gibov*) – s katerim opiše dodatno vrednost glasbe, ob kateri gledalec vidi izvajalca v polnem napadu, s katerega teče znoj in je na splošno precej aktiven – se je na področju didžejanja ob prihodu novejših tehnologij spremenil. Mirno sedeč človek za računalnikom ustvarja glasbo, na katero poslušalci pred njim frenetično poskakujejo, te uporabnike zvoka pa takšen dogodek po Casconu približuje (tudi znotraj popularne plesne elektronike) studijskim voajerjem, opazovalcem direktnega procesa produkcije. Čas med izdelavo in izvedbo je minimaliziran, konkretno: ni več distribucije in vmesnih medijev, direktna povezava zvočnega sistema pa neposredno poveže kreativnost producenta z ušesnimi in telesnimi zaznavami poslušalcev.

V nasprotju s povedanim si ne moremo predstavljati sukača *dancehalla* v Kingstonu, ki za računalnikom premika miško in spreminja ukaze na zaslonu. Sukač namreč dela s telesnimi in socio-kulturnimi tresljaji publike, zato si mora zaslužiti njihovo spoštovanje, njihovo željo po sodelovanju, nancyjevski *methexis*, kjer z lučmi osvetljeni DJ ni nihče drug kot množica pod njim.

Od tu naprej sta odprti dve poti. Gib telesa brez lastnega kodiranja ne pomeni ničesar, ravno tako kot na začetku omenjena uboga umetnost in ubogo življenje. Koncepti se povezujejo v primeru finančnih nezmožnosti prebivalcev getov, ki si ne morejo privoščiti drage opreme ali dragih zvočnih sistemov – kot so jih mogoče za razliko od njih počasi gradili in dodelovali njihovi očetje – vendar lahko na svojem prenosnem računalniku dobijo vse potrebno za distribucijo glasbe. P2P-prenos odpre izbor globalnemu marketingu brez denarja, obenem pa omogoči tudi prenos (piratsko obdelanih) profesionalnih programov za miksanje in drugačno manipulacijo z zvokom.

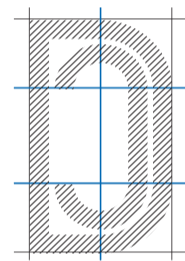
Ekkehard Ehlers in Björn Gottstein govorita o prostori, kjer je ekonomska vrednost glasbe pravzaprav nič, obenem pa se ne ozirata dovolj podrobno na socio-ekonomsko stanje teh teritorijev in njihovo osnovanje, njihovo identiteto in zaprtost vase. Če gib in življenje in umetnost ne pomenijo ničesar več, v sebi ne nosijo več nikakršne možnosti subjektivacije in zgodovine. Materializacija basa z množičnostjo *iPhonov* in ostalih majhnih (in obenem prenosnih) zvočnih sistemov izginja v visokih frekvencah slabih in majhnih zvočnikov, izginja v kulturi *treblea* (cviljenja) in, se zdi, prepušča nizke vibracije zapostavljenim delom sveta z nezadovoljnim prebivalstvom. ∞

Tuje telo

piše *Kaja Kraner*

ilustracija *Eva Mlinar*

Gnus je najverjetneje prvi avtomatičen odziv gledalca, ki se odloči vstopiti v videoinstalacijo *Corps étranger* (*Tuje telo*) iz leta 1994, oblikovano kot zatemnjeni valj, na stene in tla katerega je (zraven zvoka) projicirana posneta telesna notranjost libanonsko-francoske umetnice Mone Hatoum. Gnus ali pač neka preiskovalna radovednost. V vsakem primeru telo in um gledalca zavzameta »obrambno pozicijo« in to sluzasto, brbotajočo notranjost, ki kot da živi neko povsem lastno življenje, bodisi odrineta v stran ali pa se ji, s trdno vzpostavljeno distanco, objektivizirajoče približata.

Daljinsko vodena kirurška kamera in endoskopske fotografije v instalaciji, dopolnjeni z zvokom umetničnega dihanja in bitja srca, Hatoumovi omogočajo, da po svojem telesu potuje kot po pokrajini. Bližnji posnetki ovojnice telesa, ki se skorajda brez (vidnih) kulturnih razločevalnih referenc. Nekaj, kar bi bilo torej zlahka zelo (intimno) naše, v gledalcu kljub vsemu izzove občutek radikalne tujosti. Vendarle pa v tem primeru ne gre za enostavno »potujitev« telesa s pomočjo tehnološkega vmesnika, saj je tujost predvsem rezultat sprevrnjenih meja med telesno zunanostjo in notranostjo. Če je torej lahko fiksirana in zamejena podoba telesne zunanosti objekt lepote, občudovanja, sploh pa discipliniranja, telesni notranjosti ostaja označevanje njenega nasprotja prek občutka gnusa, klavstrofobične bližine, nepredvidljivosti in neobvladljivosti.

Gnus in raziskovalna vnema sta torej dva možna odziva na problematičnost (pretirano telesno) telesnega in v tem kontekstu se lahko zdi sodobno izpostavljanje obsoletnosti, zastarelosti telesa predvsem kot poskus odprave nepredvidljivih čustev, ki jih telesno pogosto sproža. Iz postavke o zastarelosti telesa pa izhaja tudi raznolika umetniška produkcija avstralskega performerja Stelarca, ki je – če govorimo o relaciji tehnologije (ki jo bomo na tem mestu mislili v razširjenem smislu), umetnosti in telesa – vsekakor neobidljiva referenca. Umetnik tezo o zastarelosti telesa v svojih delih prek tehnološkega nadgrajevanja in posodabljanja telesa utrjuje in presega. Telo v njegovih performansih tako ne nastopa več kot subjekt izjavljanja ali objekt – material, temveč kot predmet raziskave, katerega delovanje je le redko v polni meri predmet njegovega lastnega nadzora. Če je umetnik od 80-ih let naprej telo, ki ga je nadgrajeval s protetično tretjo roko (projekt *Third Hand*), še nadzoroval s svojim telesom, je bilo gibanje telesa v performansu *Split body: voltage in/voltage out*, ki ga je leta 1996 izvedel tudi v galeriji Kapelica, v veliki meri določeno zunaj njegovega telesa. Umetnik je torej uprizarjal lasten razcep (in interakcijo) na dveh nivojih, med realnostjo in virtualno realnostjo, v katero je vstopal prek podatkovne čelade in rokavice, ter samim seboj in zunanostjo/drugim, ki je zapovedoval gibanje »ožičenim« delom telesa. Občutek neomejenosti telesa znotraj virtualne resničnosti, ki nam s pomočjo vmesnikov omogoča »potopitev«

telesa v imaginarno 3D-realnost (vključno z grafično reprezentacijo naših telesnih delov), je namreč trčil ob realna tla ravno prek zunanjega nadzora. V performansu gre na izkustveni mikroravni tudi za razcep v tako poimenovani taktilni vid, pri čemer se občutka »videti« in »čutiti« telesni del ne prekrivata več popolnoma. V nekem pogledu se podobna situacija dogaja tudi pri pojavu fantomskega uda, ki zelo pogosto nastopi ob amputaciji gibljivih telesnih okončin ali celo odstranitvi notranjega organa. Osebe po operaciji namreč še par tednov ali celo do dveh let čutijo odstranjeni ud, kljub temu da je njegova odstranitev vidna. Omenjeni medicinski fenomen nekateri teoretiki jemljejo kot dokaz za obstoj mentalne telesne podobe, ravno tako pa tudi kot potrditev, da čutna zaznava telesa ni nikoli v popolnosti skladna z anatomijo. Razcep, ki ga izkušnja telesa v virtualni resničnosti vnese v doživljanje našega materialnega telesa, nihanje med poudarjeno prisotnostjo in nenadno izgubo nam torej izpostavi in ozavešči, da je ta že od vedno tukaj. Če torej poskušamo misliti relacijo telesa in podobe je – kot izpostavlja avtor zaenkrat še edinega teoretičnega poskusa znanosti o podobi, umetnostni zgodovinar Hans Belting, v knjigi *Antropologija podobe* – treba vpeljati še tretji element: medij. Podobe namreč v nobenem primeru niso plavajoče, breztelesne entitete, tudi če govorimo o notranjih podobah (tj. sanjskih, fantazijskih), te namreč zasedajo naše telo.

Telo – podoba – medij

Na tem mestu je treba posebej izpostaviti, da je (notranja) podoba v vsakem primeru več kot zgolj produkt zaznave, torej kot zgolj mentalni prevod izkušnje sveta v skladu z nevronske strukturo možganov. Zraven tega, da je prilagojena »logiki« zaznavnega aparata, se namreč nujno prilagodi tudi kulturni produkciji podob nekega časa. Ker torej mišljenje v vsakem primeru poteka v podobah, je to tudi predpogoj, da se šele vzpostavi praksa fizičnega upodabljanja v družbenem prostoru, ki so jo prakticirale vse kulture. Če nekoliko poenostavimo in za trenutek zanemarimo notranje podobe, je torej medij vsak nosilec podobe, ki ni telo, četudi se ga da opredeliti kot simbolni, virtualni model telesa.

Medij prvenstveno omogoča prevajanje notranjih podob navzven, pri čemer pa se izvorna notranja podoba vnovič prilagodi logiki (zunanjega) medija. Hkrati pa ta deluje tudi povratno, tako da se kot pozunanjena notranjost vpiše v našo telesno zaznavo in postaja del osebnega ali kolektivnega spomina. Medij, ki je bil vedno močno odvisen od zgodovinskih in tehničnih pogojev, je torej predpogoj, da podoba postane zaznavna za druge, istočasno pa lahko postane vključena v družbene prakse. Če se osredotočimo na relacijo podobe in telesa, ta omogoča zavzetje distance do lastnega telesa skozi pogled. V vsakem primeru pa je upodobljeno telo kot projekcija dejanskega telesa, predvsem s svojo trajnostjo in ploskovitostjo, ki jo v veliki meri narekuje medij, že umetno telo.

Ena bolj zanimivih družbenih praks uporabe podobe je prav gotovo kult mrtvih, na podlagi katerega se zgledno izpostavi tudi arhetip podobe. V kultu mrtvih mrtvi namreč zamenja svoje izgubljeno telo s podobo, prek njenega zastopništva pa lahko ostane (simbolno) med živimi. Tako se torej vzpostavi menjava med smrtjo in podobo, hkrati pa se izpostavi nihanje med prisotnostjo podobe in odsotnostjo (ki jo podoba nadomešča). Ta razcep v zaznavo telesa prek medija pa omogoči tudi vzpostavitev zavesti, da lahko naše lastno telo uporabljamo kot medij za kreacijo notranjih (mentalnih) podob. Tukaj pa se tudi izriše razcep uma in telesa v neki zelo primarni obliki, ki se v modernosti zaostri vse do poskusa raztelesitve in virtualizacije telesa.

Moderni način gotovosti in telesne vidljivosti se vzpostavi na podlagi vpeljave razcepa med zaznavajočim subjektom in zaznanim objektom. Ta pa izhaja iz predpostavke, da se naravni objekti/fenomeni prenavajajo, da skrivajo svoje pravo bistvo za spektakelskostjo videza, ki nagovarja telesne čute. Novoveški filozof René Descartes tako vpelje princip simulacije: prek uvedbe fiktivne figure univerzalnega varljivca, ki vara filozofove čute, sistematično postavlja pod vprašaj vse, kar zaznava, vključno z njegovim lastnim telesom. Preostanek, za katerega filozof meni, da je s strani varljivca ostal čudežno nedotaknjen, je njegov razteleseni um, cogito. Ko se, če se osredotočimo na moderno vidljivost telesa, Descartes poskuša dokopati do njegovega delovanja (in postavi telo kot objekt raziskovanja), znova izhaja iz vpeljave fiktivnega, umetnega sveta, ki pojasnjuje »pravega«. Delovanje telesa namreč pojasni na podlagi njegove primerjave z delovanjem fiktivnega avtomata, na las podobnega realnim ljudem. Telo se v tem primeru izkaže kot avtomat, ki ga poganjajo »zakoni narave«. Gre torej za (znanstveno) redukcijo živega telesa na operacionalnost, za njegovo mehanizacijo, v tem procesu pa še za poglobljanje njegove ločitve z umom. Samorazumevanje subjekta od tukaj naprej poteka prek vpeljave umetnega, sploh pa izhaja iz predpostavke o njegovi (metafizični) ločenosti od sveta. To ločenost (kot nasprotje pretočno-

Odpiranje perspektiv

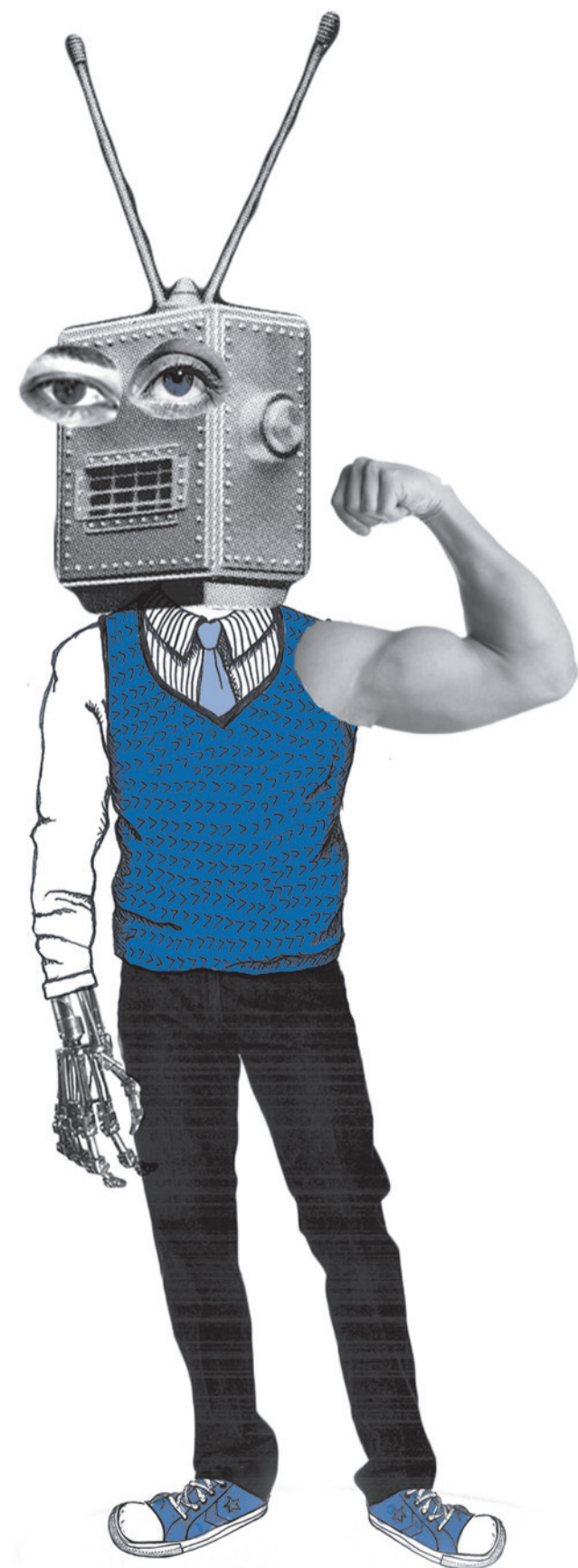
Performans Transmittance #2

piše Simona Jerala

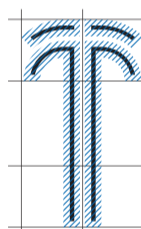
sti in hibridnosti) pa je, ker gre pač za simulacijo, treba vedno znova obsesivno obnavljati. Sploh v primeru ločevanja subjekta kot humanega in naravnega in njegovih produktov; nehumanega in umetnega.

Podoba – telo – realnost

Ko torej sodobni teoretiki poudarjajo, da naš »realni« svet vse bolj konstruirajo, spreminjajo in nadzorujejo elektronske tehnologije informacijske dobe, ki se zažirajo tudi v izkušnjo materialnega telesa, ga virtualizirajo, pogosto to pojasnjujejo ravno na podlagi »evolucije« podob (ki je pravzaprav v veliki meri skladna s tehnološko evolucijo medijev). Klasične umetniške podobe (slika, kip, fotografija), ki temeljijo na principu reprezentacije, najenostavneje povedano na predstavi ali posnetku realnosti, so tako nadomestile računalniško sintetizirane/generirane podobe, temelječe na principu simulacije, pri čemer naj bi bila vez z realnostjo minimalna oziroma naj bi bilo v končnem stadiju nemogoče razločevati med realnostjo in njeno simulacijo. Vendar spremenljivost, manipulativnost telesne izkušnje, ki jo tako očitno izpostavljajo novomedijske podobe, bolj kot karkoli drugega nakazuje, da pravzaprav nikoli nismo dostopali do kakršnekoli »realnosti« telesa pred popačenjem le-te s strani njegovih »posnetkov«. ∞

Na začetku je dilema – iti na predstavo ali jo spremljati prek svojega laptopa iz poljubne, omrežene lokacije? Logika pasivneža pred zaslonom je tokrat namreč obrnjen; gledalci pred računalniki lahko sodelujejo pri samem poteku predstave, medtem ko publika v prostoru, kjer se show dogaja, te možnosti nima. Po drugi strani pa izstop iz anonimne diode jaz – računalnik prinaša mnoge prednosti, kot so širše vidno polje, poljubna usmerjenost pogleda, interakcija z občinstvom in performerji, kratka, več dražljajev. Tisti, ki so hoteli doživeti oboje, so tja prišli kar z laptopom, jo vsake toliko pobrisali iz dvorane in, sedeč na zunanjih stopnicah, navigirali predstavo ...

Transmittance #2 se je dogodil 13. decembra v Galeriji 001 Kulturnega centra Tobačna v Ljubljani. Tri ure trajajoči performans je kompleksen preplet tehnologije, teles ter on-line in off-line prisotnega občinstva.

Fizično navzoče občinstvo ima kaj videti: pomemben del prostora pred njim zavzema miza z laptopi, mešalko, ojačevalci, kabli in njihovimi upravljavci. Možak poleg njih, ki upravlja s kamero, uperjeno proti odru, in dvema majhnima zaslonoma, je povezan s projekcijo na odru. Iz stropa visi še ena kamera, medtem ko majhno premično kamero vsake toliko v roke

Gledalci se lahko v klepetalnici pogovarjajo med sabo in s performerji. Ker se to sodelovanje dogaja na nivoju tekstualnega, ki od on-line publike ne zahteva nobenih performativnih sposobnosti, je možnost sodelovanja odprta za vsakega z osnovami računalniške pismenosti.

vzame ena izmed plesalk. V drugem vogalu violinistka, priklopljena na ojačevalec. Glasba v živo. Elektronski soundi izpod prstov Luke Prinčiča napolnjujejo prostor. Performerji – dva moška in dve ženski – izvajajo. Kaj izvajajo? Tisto, kar se izpisuje na projekcijskem platnu št. 2 in se spreminja na vsakih ducat minut. Naloge jim po predloženem meniju narekujejo on-line gledalci iz bolj ali manj udobnih domačih naslanjačev, ki »predstavo« spremljajo prek svojih računalnikov. Ti gledalci se lahko v klepetalnici pogovarjajo med sabo in (prek moderatorja) s performerji. Ker se to sodelovanje dogaja na nivoju tekstualnega, ki od on-line publike ne zahteva nobenih performativnih sposobnosti, je možnost sodelovanja odprta za vsakega z osnovami računalniške pismenosti.

Za mizo z elektronsko opremo je ves čas performans opaziti predvsem eno: popolno zbranost in osredotočenost. Vsak upravlja s svojimi gumbki, tako da so gib, tekst,

video, zvok in svetloba povezani, kot da ne bi šlo za živo improvizacijo. Medtem na odru ves čas poteka prevpraševanje telesa, tehnologije, sramu in družbenega spola. Eden izmed performerjev, denimo, dobi nalogo zapeti popularno pesem. Sprva besede sramežljivo šepeta v mikrofona, ob čemer sram izraža tudi prek negotovih gibov, a oči občinstva še raje počivajo na izrazitejšem plesu preostalih nastopajočih. Nato postane njegov glas s pomočjo Prinčičevih tehnoloških prijemov vse glasnejši in dodelan, da naposled vse dogajanje pritegne nase. Plesalci – performerji se tudi nenehno preoblačijo, s čimer pokažejo, kako lahko različne preobleke vplivajo na percepcijo družbenega spola. Za njihovimi telesi in na njih se vrstijo različne projekcije – med drugim takšne, ki v sodobnem internetnem jeziku nakazujejo vdor tehnologije v človekovo telo in čustvovanje: *downloading my feelings/systemize me/desire for sharing/load me/leave my files alone*.

Živa struktura performansa pred našimi očmi se kot organska gmota vali od enega poglavja k drugemu. Rezi, ki jih narekuje priklopljeno občinstvo, ne vplivajo na kontinuiteto izvajanja. Izvajalci tudi niso šli v razsekavanje narave performans kot takega, saj je močan element performans navzoč ves čas. Bolj gre za idejo odpiranja možnih prostorov vizualne umetnosti, glasbe, uporabe prostega programa, odprtih standardov (*open source*) in prostokodnih programov.

Projekt Transmittance, ki sta ga zasnovala Maja Delak in Luka Prinčič, sestoji iz umetniške skupine performerjev,

Širše gledano je podoben interes po razširitvi umetniškega prostora s pomočjo interneta uporabil mednarodno uveljavljen umetnik Stelarc. Slednji si je dal v projektu Ear on arm v roko operativno vstaviti uho z miniaturnim mikrofonom, ki se je lahko priklopilo na brezžični internet.

vizualnih umetnikov, glasbenikov in programerjev (poleg njihju so tokrat sodelovali še Nataša Živkovič, Loup Abramovič, Boštjan Božič, Matija Ferlin, Jakob Leben, Maja Šorli in Jelena Ždrale), ki skupaj raziskujejo možnosti predvajanja, prenosa v živo in teleprezence. Tokratni performans je bil rezultat njunega enoletnega raziskovanja in sodelovanja z različnimi lokalnimi umetniki, ki je hkrati lokalno, globalno, omreženo in predvajano, hkrati pa skuša s kritičnim in družbeno ozaveščenim umetniškim jezikom prevpraševati telo, jaz in družbo, pri tem pa odpirati nedualistične perspektive.

Če dotični performans poskuša na novo premisliti pojem spektakularnosti in spektakla, načinov gledanja in videja ter vlogo občinstva kot zunanjih spektatorjev, mu to zagotovo uspe. Umetniška dvojica Prinčič-Delak si posebno pozornost zasluži že zato, ker v našem sodobnoscenskem umetniškem prostoru ubira povsem svojevrstno izrazno smer. Širše gledano je podoben interes po razširitvi umetniškega prostora s pomočjo interneta uporabil mednarodno uveljavljen umetnik Stelarc. Slednji si je dal v projektu Ear on arm v roko operativno vstaviti uho z miniaturnim mikrofonom, ki se je lahko priklopilo na brezžični internet. Ko se je umetnik gibal po različnih krajih, so ljudje iz vsepovsod prek interneta lahko slišali zvoke, ki jih je zaznavalo njegovo vsajeno uho. Gre potemtakem performativna umetnost v smer žepnih knjig in mobilnih telefonov in jo bomo lahko kmalu nosili s sabo tako rekoč v žepu? ∞

Več na spodnjih povezavah:

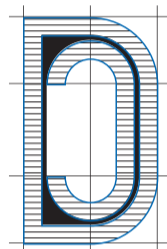
<http://transmittance.si>

<http://transmittance.si/blog>

Čefurji z atomskimi bombami v žepih

piše Barbara Smajila

Ena tehnologija, lepo prosim, še ne prinese pomladi. Tudi arabske ne. Ob hvalospevih sodobnim pridobitvam namreč velikokrat pozabljam, da je za revolucijo potrebnega še vse kaj drugega kot to, da ima nekdo pameten telefon ali pač internet.

Digitalna utopija, se temu reče semipoznavalsko, lahko pa tudi tehnološki determinizem. Semipoznavalec ima ob tem v mislih (zgrešen) pristop k preučevanju digitalnih tehnologij, ki slednjim pripisuje večjo in pomembnejšo vlogo v družbeni ureditvi, kot jo le-te dejansko imajo. Takšno deterministično mišljenje riše mitske podobe tehnologije z magičnimi sposobnostmi in zavaja z nikoli izpolnjenimi obljubami o zlati dobi demokracije, ki da jo bo prinesel splet.

Mislili smo tako, da nam bodo moderne tehnologije in z njimi spletno novinarstvo prinesli svetlo prihodnost, ker imajo vse, kar morajo imeti (takojšnjost, brezplačnost, odzivnost ...), in nimajo vsega tistega, česar ne smejo imeti (časovnih in prostorskih omejitev, visokih produkcijskih stroškov ...). A nekje se je zataknilo. Spletni mediji so ostali zreducirani na podaljške znotraj tradicionalnih časopisnih in televizijskih medijskih hiš, kjer se ob pomankanju vizije lastnikov in odgovornih urednikov borijo ne le za obstoj, ampak tudi identiteto. Namesto da bi izkoristili svoje praktično neomejene potenciale, ostajajo le dopolnila »primarnemu« mediju ali celo promocijska orodja zanj in se zadovoljijo z reproduciranjem vsebin ter prepisovanjem sporočil tiskovnih agencij. Vodstvom medijskih hiš se zdi preprosto nepotrebno, da bi spletni novinarji ustvarjali lastne, originalne zgodbe, saj to zahteva dodaten čas, predvsem pa denar, in čemu le, če to itak počne že omenjeni primarni medij, vsebine pa nato preprosto objavi še splet. Namesto da bi se vsi »stari« mediji bali spletnega novinarstva kot najostrejše konkurence, se tako spletno novinarstvo boji lastne sence in se sprašuje, ali se sploh sme prištevati v družbo velikih.

Jasno je, in tisti ptički na vejah so že hripavi od ponavljanja, da ima spletno novinarstvo izjemen potencial – od tega, da lahko novinarstvo ponese na povsem novo raven, do tega, da bi lahko povežalo in aktiviralo ljudi na povsem nov način. V nekem idealiziranem smislu je prav spletno novinarstvo najbližje idealni predstavi novinarstva, saj združuje formate, odpravlja omejitve, omogoča interakcijo. Vse tisto, česar velikim okornim etabliranim medijem ne uspe. In vendar spletno novinarstvo v družbi časopisnega in televizijskega ostaja manjvredno. Gnilo jajce. Čefur.

Zakaj takšno odklanjanje? Odgovor zahteva predhodno pojasnilo, kaj se sploh dogaja v novinarski skupnosti. Novinarstvo namreč za nič hudega slutečega zunanje opazovalca obstaja kot homogena celota, novinarji, kakršnekoli vrste že, pač opravljajo svojo funkcijo in polnijo strani ali minute v bolj ali manj relevantnimi novicami iz domačih in tujih logov. In mi – jim verjamemo. Njihova avtoriteta se vzpostavlja s tem, da si prisvajajo moč interpretacije in marginalizirajo drugačne variacije istega dogodka. Legitimirajo se, skratka, skozi lastno pripovedovanje, skozi diskurz, ki si ga delijo, in skozi kolektivni spomin. So, kot temu pravi Barbie Zelizer, interpretativna skupnost, v kateri kot dokaz članstva najbolj od vsega velja prepoznanje s strani drugih. Novinar je novinar, če ga kot takšnega vidi drug novinar. Če ga ne, (p)ostane – čefur.

In čefurji vedno obstajajo. Tako v družbi kot, nenazadnje, v novinarski skupnosti. Vlogo čefurja zavzame tisti, ki v danem trenutku ni še povsem trdno v sedlu in ki ga

drugi gledajo z (vsaj) kančkom sumničavosti. V času, ko so kraljevali časopisi, so bili takšni nebodigatreba televizijski novinarji, danes pa so to spletni novinarji. Ključno pri vsaki skupnosti, in tako tudi pri tej, je to, da se trudi ostati takšna, kot je, in da skuša odstraniti disruptivne elemente, ki motijo njeno harmonijo. Novinarji morajo tako, če hočejo ohraniti koherentno sliko samih sebe, svoje avtoritete in pomena svojega dela, vzdrževati kolektivne interpretacije tega, kar počnejo, ter svoj diskurz in naracije. Povsem jasno je, da so spletni novinarji v tem smislu moteč element, saj je njihova realnost povsem drugačna: od drugačne uredniške strukture do drugačnega načina dela in spremenjenih odnosov z viri in občinstvom. V hrupnem spletnem okolju, kjer se za to, da se jih sliši, borijo skupaj s PR-strokovnjaki, oglaševalci, celo viri in člani občinstva, postaja vse težje ločevati med novinarskimi in nenovinarskimi vsebinami. V okolju, kjer vsak lahko objavi tako informacijo kot mnenje, se majo sami temelji novinarstva: kaj je sploh smisel in funkcija (spletnih) novinarjev in kakšna je njihova identiteta.

Evo, pa imamo recept za krizo identitete. Ni seveda nujno, da se le-ta zgodi, ampak predpogoji vsekakor so. In stvar očitno deluje, ker je več raziskav po svetu, nekaj pa tudi pri nas, pokazalo, da se spletni novinarji v odnosu do svojih bolj etabliranih kolegov s televizije in časopisa počutijo manjvredni, nepomembni, podcenjeni, nespoštovani in kar je še teh pojmov, ki definirajo občutke manjšin. Čefurjev.

Zakaj je to pomembno? Če izhajamo iz ideje novinarstva kot četrte veje oblasti in dejstva, da je novinarstvo bistveno za obstoj demokratične družbe, k temu pa prištejemo še dejstvo, da vse več ljudi črpa informacije s spleta oziroma prek spletnega novinarstva, je identiteta spletnih novinarjev hudičevo resna reč. Če so to ljudje, ki nas zalagajo z informacijami in interpretacijami, pomembnimi za odločanje o tem, v kakšnem svetu/sistemu živimo oziroma hočemo živeti, potem vsekakor pričakujemo in tudi zahtevamo, da so to samostojni, samozavestni, spoštovani in cenjeni ljudje, ki se ne preizprašujejo vsak dan, ali imajo pravico biti za tisto mizo v tistem uredništvu.

V nekem idealiziranem smislu je prav spletno novinarstvo najbližje idealni predstavi novinarstva, saj združuje formate, odpravlja omejitve, omogoča interakcijo. Vse tisto, česar velikim okornim etabliranim medijem ne uspe. In vendar spletno novinarstvo v družbi časopisnega in televizijskega ostaja manjvredno. Gnilo jajce. Čefur.

Po drugi strani je vizija četrte veje oblasti tako zastarel in utopičen pojem, da mu le še malokdo verjame. V zadnjem stoletju jo je posilila agresivnejša komercialna paradigma, ki pred premišljeno podajanje informacij postavlja fatamorgano svobode izbire v stilu supermarketa in uredniško politiko bralcem-damo-kar-hočejo, kar je spet še posebej očitno na spletu. Prav v tej gonji zalaganja bralcev z vsem, kar bi si sploh lahko zaželeli, pa se, paradoksalno, izgubi raznolikost med različnimi mediji. Novinarji so zreducirani na tipkarske stroje, ki morajo zagotoviti čim več klikov, na ubogljive postreščke po eni strani lastnikov in po drugi strani muhastega občinstva, na raven fizičnih delavcev, ne pa načitanih intelektualcev in, nenazadnje, mezdni delavcev, ki so pripravljene napisati karkoli, ker jih je strah, da sicer ne bodo dobili naslednjega honorarja. Zdaj naj mi pa nekdo pove, kakšna je lahko demokracija, če na njenih okopih stojijo takšni vojaki.

Vprašajte Google, mogoče ve on. ∞

Radio Simplon, kdo bo tebe ljubil?!

Kot je dosihmal že vobče znano, so frekvence Radia Simplon za časa praznikov najmočnejše. Često se takrat dogodi, da na večer, ali pa že prej, studijci zalomastijo po ulicah, povsem izlakoteni tako pijače kot jed-ače. Sobane njihovih želja jim takrat vsaj začasno ložirajo izpolnjujoče tvarine. To je veselo, da se kadi, in poslušalci se prav tako vesele in židano šillijo ušesa, ko iz opojnega tranzistorja zašumi:

Drp deb dabi dupi dap. Dobrodošli na valovih predboži*ne matineje. Dabi drep. Nihče ne ve, kaj se bo zgodilo, ko se zgodi, nihče ne ve, kaj se zgodilo je. Dab dap. Drep. Tehnik je polil mešalko, mešalka je zagorela, tehnik je scal, bilo mu je vroče, se je zbal, se na vrat na nos pobral, prav nič smelo kričal, se spotaknil, opustil zavest in zaspal. Na žalost so arhivi Radia Simplon toplino požara sprejeli mrtvo hladno in ohranili svojo pozicijo, a zavoljo tega nekoliko premešali kemijsko strukturo*, ki je pretežno razpadla na vodo in CO₂. Na srečo so strokovnjaki, znanstveniki in zanesenjaki iz Društva za rekonstrukcijo etruščanskih kleti uspeli rešiti nekaj ogljičnih ostankov, iz katerih smo lahko s pomočjo !!najnovejše tehnologije!! branja razbrali nekoč prožen in z močefitom zamazan, zdaj pa star in krhek program tistega usodnega večera dabadep drip deb:

1. Skriti kot (sarma, riba brez okusa, kučnanovanje)
2. Uredništvo (9 gag, nova cifra)
3. Okupirana FF (try to troll, get trolled instead, morbidnost na vrhuncu)
4. Thai Inn (par perčkov, vračanje božičnega vzdušja, vun met #1)
5. Prešerc (smrdljivi štanti, medica, Frks)
6. Daktari (ful pera, intenzivno prepričevanje, zakaj smo kul in kaj vse naj zgodovina od nas še pričakuje, vun met #2)
7. Menza pri koritu (start daaa deddy dance!!! vun met #3)
8. Orto bar (Tanz machen – rauchen!!! vun met 4#)
9. Channel zero (tanz orgija, vun met 5# jasno dati vedeti, da nam gre to na kurac in da hočemo na after ...) Po potrebi dretje na ljudi, ki so na višjih pozicijah (denimo na balkonu): »Poščij se name, ajde, če si upaš, pošcij se name!«
10. Studio Simplon (srečati Godniča – Godnič noče pit s studijci, ker je preveč pijan, še viskija)
11. Le Petit (angleški zajtrk in priprava na komo)

Pizdarija je bla! Debi dabi dar da dub dep di!

Novice (v primeru tehničnih težav):

Pri Sv. Marku niže Ptuja sta se dne 21. t. m. zgodili dve nesreči. Jako pridno in ljubeznivo deklco, 13-letno Ivano Lah iz Sobetinc, je strela ubila. — Pozno v noči prišel je, kakor po navadi, kmet Janez Plohi iz Borovca pijan domov, padel je v studenec in se ubil. Mož je rad veliko pil.

Neverna samomorilka. 16-letna dekla Jos. Gorlitsch se je vrgla iz okna v II. nadstropju hiše na Dunaju ter padla na 72-letno staro. Samomorilka se je pobila smrtno, staro pa je nevarno pohabila ter bo brzkone tudi umrla. Dekle se je balo kazni radi tatvine.

*Urejena kemična enačba gorenja celuloze: $C_6H_{10}O_5 + 6O_2 \rightarrow 6CO_2 + 5H_2O$

Klasične novičke so kategorično impotentne

Če želimo, da v našem skupnem miselnem/kulturnem prostoru zrastejo novi skupki konotacij, metafor, moramo tvoriti nove kategorije, ki zaradi svoje zastavitve odpirajo širša polja vednosti. Novice, razvrščene po tem, katera vprašanja odpirajo, in ne po geografskih območjih, zahtevnosti, resnosti ali čem drugem.

*Novičke, neki mam za vas ...
Kaj maš za nas?
Mitralsko!*

Prekerizacija

Negotova delovna razmerja so značilna za čas krize, ko podjetja režejo stroške. Prinašajo manj pravic in več izkoriščanja. Manj svobode in več discipline. Manjše plače in večje profite.

V Indiani so aktivisti, delavci in sindikati 5. januarja organizirali protestni shod proti nameri republikanskih poslancev, da sprejmejo sklep, prepovedujoč določbe v kolektivnih pogodbah znotraj zasebnega sektorja, ki bi od delavcev zahtevale plačevanje prispevkov za sindikalno organiziranje. Demokratke so istočasno zapustile prostore skupščine in s tem onemogočile sklepčno glasovanje. Uspešna uvedba nove zakonodaje bi dolgoročno najverjetneje pomenila znižanje delavskih plač in oslabilo pogajalsko pozicijo prekeriata. Žal so bili podobni ukrepi že sprejeti v zveznih državah Maine, Michigan, Missouri, kjer bodo »privabljali nove investicije in delovna mesta.«

Zimbabvejska oblast se je postavila na stran kapitala in prepovedala uvoz second-hand spodnjega perila, s katerim so si iznajdljivejši prebivalci olajšali finančno breme preživetja. Sami ali združeni v zadrage so kupovali velike količine poceni robe ali pa jih celo prejeli v obliki donacij in jo prodajali. Ti visokokonkurenčni izdelki so začeli spodkopavati domači tekstilni trg in proizvodnjo, nižati profite in ogrožati delovna mesta, zato je morala država ukrepati.

Forma upora

Način upora je pomembno vprašanje, saj lahko določi izid. Pri uporu gre na eni strani za kopičenje moči, ki lahko deluje kot vzvod, na drugi strani pa že za produkcijo novih načinov delovanja, izobraževanja in soočanja s težavami, zaradi katerih protestiramo. Ravno zato so zelo učinkovite zasedbe univerz, saj hkrati blokirajo učni proces in odpirajo prostor za ustvarjanje novega. Moč in pozornost gradijo tudi druge postavitev gibanj, recimo take, ki blokirajo promet ali internetne povezave.

Študentje iz Istanbula so decembra zasedli Starbucks, zgrajen na kampusu univerze Bosphorus. Upor in odpiranje javnega prostora so začeli na podlagi zahtev po »čisti, zdravi in poceni hrani na kampusu,« ki je poniknila skupaj z bivšo menzo, na mestu katere je pred

kratkim zrasla franšiza multinacionalne megakavarne. Ker rektorat amorfne skupine aktivistov ni jemal za legitimen glas, so pripravili zasedbo, ki jo je vodstvo poskušalo diskreditirati z obtožbami o nasilništvu. Grozili so s policijsko preiskavo, medtem pa so se zasedbeniki in zasedbenice organizirali v vsakodnevne skupščine. Ob vsebinskih delavnicah, neposredno povezanih z zasedbo, so organizirali še glasbene delavnice, večere poezije in pripravili nastope profesorjev, ki so prišli predavat v podporo gibanju. V srčiki korporativizma so odprli prostor, ki je osvobojen kapitalistične temporalnosti. Epilog še ni znan.

Na visoki teološki šoli v mestu Ungaran v Indoneziji se je 6. decembra odvila mednarodna marksistična konferenca. Naslovili so jo Družbene transformacije v perspektivi politike in tehnologije. Svoje poglede so podali Adam Booth, angleški politični ekonomist, Jesus S. Anam iz lokalne maoistične organizacije in rektor šole, pater Domingus.

»Delojemalcik« so odgovorili na proteste delavcev, združenih v Sindikat mesne industrije Nove Zelandije, ki so bili organizirani zaradi obljubljenega 20-odstotnega znižanja plač. Pred novoletnimi prazniki so jih najprej za en teden poslali domov, nato pa so jim onemogočili protest na delovnem mestu, tako da so jih zaklenili iz obratov. Oslabljen pogajalska pozicija najverjetneje pomeni znižanje letnega prihodka delavcev za 8.000–9.000 dolarjev in ukinitvev nekaterih dodatkov.

Na Fakulteti za družbene vede je v torek, 3. januarja, znova potekal Antifa seminar. Spomnimo: Antifa seminar predstavlja alternativno obliko izobraževanja. Posveča se tistim vsebinam, ki jih institucionalni režim izobraževanja prezre – sodobnim oblikam fašizma. Antifa seminar – že četrti to šolsko leto – z naslovom Sovraštvo na zidovih se je tako posvečal pojavu bolj ali manj eksplisitnih neofašističnih in neorasističnih simbolov na urbanih ali celo malo manj urbanih površinah. V uvodu seminarja sta svoji analizi predstavila Mitja Velikonja, redni profesor na FDV, ki, mimogrede, o tozadavni tematiki pripravlja tudi obširnejšo študijo, in Srđan Šušnica, podiplomski študent FDV, potem pa je sledila diskusija. Medtem ko se je Šušnica osredotočil na problem nacionalizma v povojni Bosni in Hercegovini, se je Velikonja fokusiral na domače okolje, izpostavil pa predvsem porast neofašističnega street arta v zadnjih letih, ki gre z roko v roki z nacionalističnim in patriotskim diskurzom slovenskega in evropskega medijskega in političnega mainstreama. Poleg tega Velikonja izpostavlja razliko med bolj ekskluzivnim ali manifestnim fašizmom, ki posega po znanih fašističnih frazah in simbolih, in bolj inkluzivnim ali latentnim fašizmom, ki svoj izključevalni diskurz zavija tudi v privajene demokratične in levičarske izraze – podobno kakor obstoječi dominantni diskurzi, bi še lahko dodali.

Kompozicija protestov

Odnos med različnimi identitetami in uporom je zelo zapletena zadeva. Čeprav je boj za pravice na podlagi gejevtva, študentstva, črnstva, kmetstva ali delavstva lahko emancipatorjen, ga je treba misliti vzporedno in transformativno, preden se različni interesi začnejo ovirati. V luči diktature finančnega kapitalizma, ki pušča posledice tako na njivah kot na univerzah in v gostilnah, je zavedanje o skupni usodi podrejenih znotraj določene ekonomije še kako pomembno. Najzanimivejši so torej protesti, kjer se različne skupine med seboj podprejo, stopijo skupaj in se ognejo izigravanju, ki pravice enim prinaša le na račun drugih.

Nekaj lokalnih sindikatov, med njimi policijski in gasilski, je v pismu županu podprlo gibanje Occupy Baltimore in pozvalo oblasti, naj se brzdajo pri odzivih na proteste. S tem so predvsem želeli opozoriti na represivno delovanje aparatov države v nekaterih drugih zveznih državah.

Na tisoče ultraortodoksnih judovskih moških je na silvestrski večer stopilo na ulice in protestiralo proti »religioznemu preganjanju«, ki naj bi se vršilo nad njimi. To je vzniknilo po tem, ko je največja televizijska postaja iz Izraela Channel 2 objavila posnetek ultravernikov, ki so v mestu Beit Shemesh pretepli osemletno deklico, potem ko so jo na njeni poti v šolo več dni zmerjali in močili s slino. Šolarica naj ne bi nosila dovolj spodobnih oblačil. V odziv na protest je prišlo »do vsedržavne ogorčenja« s strani sekularistov in predvsem sekularistk, ki tako nadaljujejo boj za večjo enakopravnost. Lani so se borile proti spolni segregaciji na avtobusih, ki vozijo med konservativnimi skupnostmi.

Dostopno javno šolstvo

Dostopno javno šolstvo je, sodeč po uporih, na vseh koncih sveta na udaru. Študente in druge delavce na univerzah v kot postavljajo zakonodajni ukrepi vlad, ki v imenu konkurenčnosti in gospodarske rasti otežujejo pogoje produkcije in širjenja osvobajajočega znanja.

Policisti so napadli študente na kampusih edinih dveh javnih univerz v Togu, Uni Lomé in Uni Kara, zaradi česar so ju začasno zaprli. Študentje so se v upor organizirali zaradi novih smernic »finančne pomoči«, ki so bile sprejete konec novembra. Vlada je izplačila denarne pomoči za študij omejila na študente in študentke, ki se imajo za »briljantne« ali »izjemne«. Študentje so se pred »posredovanjem« policije organizirali v skupščine, katerih se je udeležilo nekaj tisoč ljudi. Nato so enega od njih ustrelili v roko.

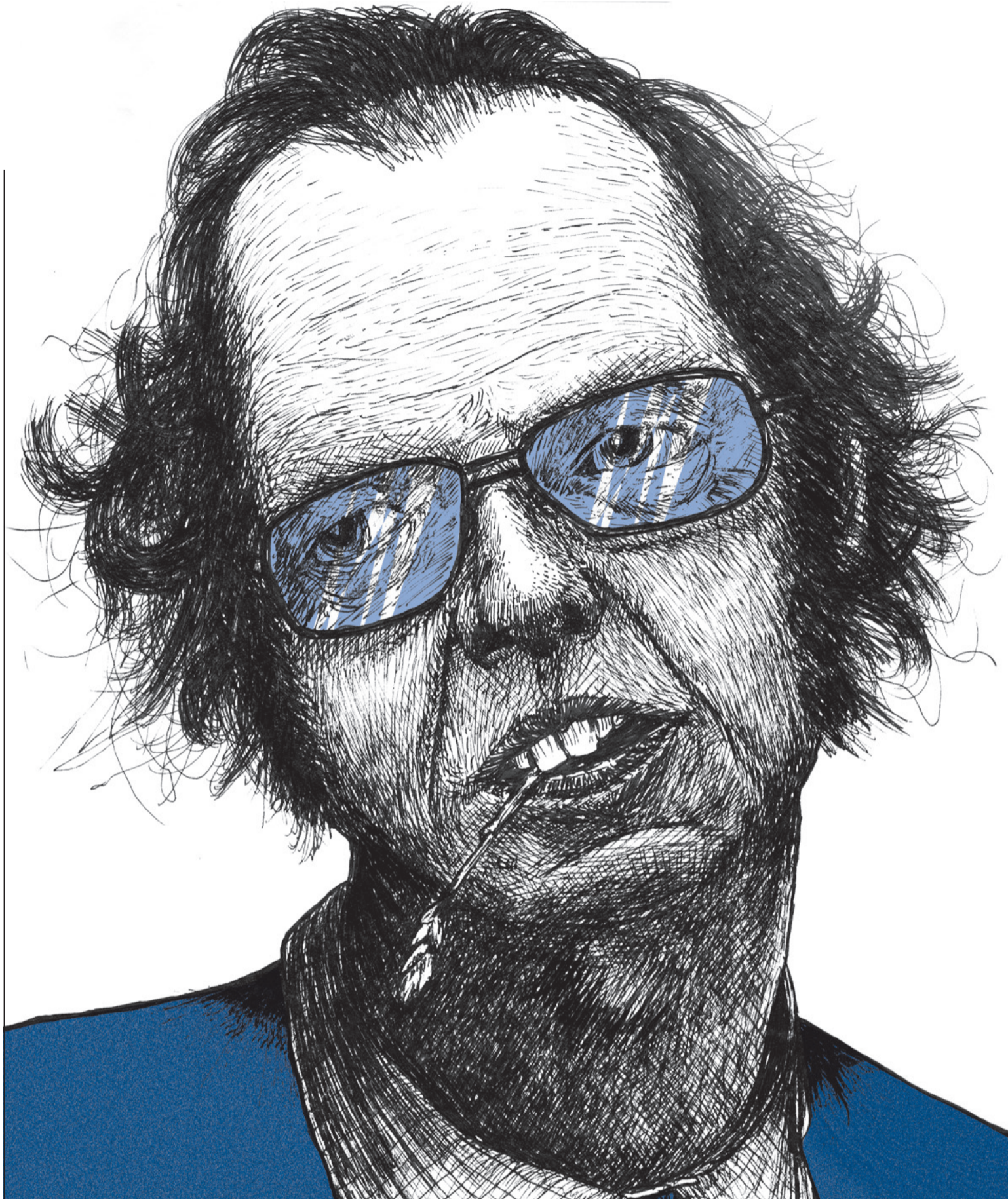
Čedalje več javnih šol v ZDA je outsourcanih tako imenovanim »online charter šolam«, nekakšnim javno-privatnim partnerstvom, ki so v kratkem času postale najhitreje rastoč sektor »izobraževalne industrije«. Obvladuje ga 5 velikih podjetij, ki so po navedbah magazina The Nation od leta 2010 naprej stopnjevala »massive but quiet campaign to push policie in state legislatures that benefit 'education-technology companies.« ∞

Uboge novičke – zakaj nihče vas ne razume?

Neoliberalizem v tranziciji

sprašuje Rok Kogej, DPU
riše Aljaž Košir - Fejzo

Dr. Joachim Becker je profesor ekonomije na dunajski univerzi, kjer predava razvojno ekonomiko, politično ekonomijo in teorije države. Ob priložnosti njegovega predavanja o krizi in financiaciji v vzhodni Evropi, ki je v okviru letošnjega ciklusa predavanj Delavsko-punkerske univerze potekalo decembra na Filozofski fakulteti, smo se z njim pogovarjali o trenutni ideološki konjunkturi, genealogiji neoliberalizma v naši regiji, financiaciji kot enemu izmed njegovih ključnih vidikov in obetih za progresivno prihodnost Evropske unije. Te teme sicer trenutno predstavljajo tudi ključne točke njegovega akademskega in publicističnega programa.

Rok: Preden pričnemo z analizo trenutne finančne in gospodarske krize ter njenih specifično evropskih izvorov in izrazov, bi želel, da rečeva še nekaj besed o spremljajoči ideološki konjunkturi. V mislih imam zbir idej, ki jih John Quiggin učinkovito povzema z izrazom »zombi ekonomika«, saj vztrajajo kot vodilo akademske in politično-ekonomske prakse, pa čeprav bi jih morala trenutna kriza še dokončno diskreditirati. Zakaj mislite, da tem idejam uspeva ohranjati utvaro svoje veljavnosti in privilegiran institucionalni položaj še štiri leta po izbruhu krize globalnega politično-ekonomskega sistema, ki so ga ideološko utemeljevale? In ali je mogoče končno zaznati razpoke v njihovi hegemoniji, ki bi naznanjale vsaj blage spremembe, če že ne radikalni prelom s trenutno ideološko konjunkturo?

Joachim: Strinjam se, da so neoliberalne ideje izgubile svojo verodostojnost, vendar še zmeraj vztrajajo kot tista doktrina, na kateri temeljijo vse gospodarske politike. V javnih razpravah se ekonomistom iz osrednje šole ekonomske misli pogosto postavlja vprašanje, zakaj v večini niso uspeli predvideti prihajajoče krize. Zadovoljivega odgovora na to vprašanje jim ne uspe ponuditi. Pod grožnjo takšnih izzivov ekonomisti poskušajo zapreti ekonomsko polje še na bolj omejujoče načine kot doslej.

V Evropi in ZDA neoliberalni koncepti še zmeraj služijo interesom, vsaj tistim kratkoročnim, mogočnim predstavnikom kapitala. Vendar konstelacija interesov ni v vseh državah enaka.

Prevladujoči krogi anglosaksonskih držav s še posebej razraslimi finančnimi sektorji so tako sovražni do predlogov o strožjem nadzoru finančnega sektorja, na primer hedge skladov, medtem ko so nekatere vlade celinske Evrope v tem pogledu bolj odprte. Nemška vlada in nemško gospodarstvo sta še posebej sovražna do proticikličnih fiskalnih politik, saj so te v nasprotju z izvozno usmeritvijo in neomerkanilizmom nemškega kapitala. Prevladujoči gospodarski interesi se v znatnem obsegu zrcalijo tudi v konceptualni usmeritvi ključnih institucionalnih oblikovalcev gospodarskih politik in možganskih trustov. V Franciji je gospodarski svet bolj razdeljen, opozicijske sile pa bolj militantne. To se je prevedlo tudi glede na druge evropske države v bolj odprto razpravo o politikah, potrebnih v boju zoper krizo.

Vendar je prelome s pravovernostjo mogoče zaznati v nekaterih delih polperiferije. V Latinski Ameriki tako prihaja do oživljanja in krepitev kritičnih tradicij ekonomske misli. Neoliberalne politike so se diskreditirale z neuspehi reševanja kriz, ki so si sledile v času preteklega desetletja. Politično razmerje sil se je nagnilo v bolj progresivno smer, odzivi na trenutno globalno krizo pa so se zato razlikovali od tistih v Evropi ali ZDA. Brazilska vlada, na primer, je uvedla (sicer blag) nadzor nad mednarodnim tokom kapitala, uporabila bančni sektor v javni lasti za namene spodbudne povpraševanja in nadaljevala z ekspanzivnimi mezdinimi politikami. Kitajska vlada je pričela

z agresivnimi proticikličnimi fiskalnimi politikami z znatnim poudarkom na »zelenih« naložbah. Za dele polperiferije bi trenutna kriza tako lahko predstavljala okno priložnosti za vpeljavo bolj progresivnih politik.

Rok: Če se premaknemo k temam, ki bolj neposredno zadevajo vaše akademsko delo. Večina literature o neoliberalizmu se osredotoča na njegove zahodnoevropske in severnoameriške intelektualne in politično-ekonomske izvore, medtem ko je neoliberalizem v vzhodni Evropi, na primer, viden bolj kot uvožen pojav. Je v tem pogledu kaj resnice ali ga moramo razširiti z upoštevanjem notranjih dejavnikov, kot so razredni interesi in struktura nekdanjih (nominalno) socialističnih režimov? In če bi lahko na kratko očrtali najbolj značilne odklone vzhodnoevropske tranzicije k neoliberalizmu v primerjavi s tem, kako je bil ta isti (ali vsaj analogni) rezultat običajno dosežen v zahodnem delu evropske celine.

Joachim: Ne smemo pozabiti, da ima trenutni val neoliberalnih politik za svoje zgodovinsko izhodišče vojaške diktature latinskoameriške južne cone (Argentina, Čile, Urugvaj). Medtem ko so ekonomski svetovalci v Čilu prihajali iz Chicaga (znameniti »chicaški dečki«), pa so imeli možganski trusti, ki so v Argentini zagovarjali neoliberalne politike, domače korenine in bili tesno povezani z argentinskimi poslovnimi skupinami. Tako v Čilu kot Argentini so bile po dejavnosti razpršene poslovne skupine

z velikimi finančnimi potrebami tiste, ki so z implementacijo neoliberalnih politik še največ pridobile. Majhna in srednje velika proizvodna podjetja, usmerjena na domači trg, so bila tako potisnjena na politično obrobje, prizadela pa jih je tudi kombinacija precenjenih domačih valut in nagle liberalizacije zunanje trgovine.

Gospodarsko rast je v tem času gnala z zadolževanjem podprta potrošnja držav južne cone. Privatizacija sistemov socialne varnosti in javne infrastrukture je za grupos económicos odprla nova polja izkoriščanja. Vendar je bil ta model odvisen od stalnih pritokov kapitala in fiksnega menjalnega razmerja. Prvič se je sesul v zgodnjih 80-ih letih, ko so se mednarodne obrestne mere naglo povzpеле, menjalnega razmerja pa ni bilo mogoče več ohranjati. Temu neuspehu navkljub je bil model financiranja neoliberalizma v več latinskoameriških državah uporabljen tudi v 90-ih letih, vendar se je ponovno iztekel v hude krize. Zadnja od njih je vodila do temeljitih sprememb široko po Latinski Ameriki, čeprav so se neoliberalne politike, kot so privatizacija sistemov socialne varnosti in javne infrastrukture ter ukinitve pravic delavcev, izkazale za precej trdožive. Delom srednjega razreda pa se še zmeraj toži po časih neobrzanega neoliberalizma, saj jih povezujejo s poceni dostopom do uvoženih proizvodov. Iz smeri Južne Amerike proti vzhodni Evropi je v času tranzicije v kapitalizem stekel prenos političnih tehnologij. José Piñera, na primer, ki je med vojaško diktaturo v Čilu služil kot minister

Progresivni načini izhoda iz krize, ki bi izhajali iz okvirov EU in MDS, bi vključevali ekspanzivne mezdne in fiskalne politike v državah z velikim plačilnobilančnim presežkom, kot je Nemčija, industrijske politike na periferije, bolj progresivno obdavčitev ter vsaj delno socializacijo in prevzem nadzora nad finančnim sektorjem.

za delo in minister za rudarstvo, je bil nekajkrat povabljen, da bi imel na Slovaškem serijo nastopov v podporo privatizaciji pokojninskega sistema. Kot v Latinski Ameriki lahko neoliberalne politike tudi v vzhodni Evropi povežemo s tako tujimi kot domačimi gospodarskimi interesnimi skupinami, na obeh koncih pa so nastale tudi po dejavnosti razpršene finančne skupine. Na Slovaškem, na primer, sta se kot najbolj vidni finančni skupini pojavili Penta in J & T. Vseskozi sta bili povezani z vladajočo politiko, še posebej neoliberalnimi desnimi strankami. Zanju so bile še posebej dobičkonosne privatizacijske politike slovaških desnih vlad. V primeru večjih kosov javne infrastrukture sta se povezali s tujimi podjetji, v manjše projekte pa sta se podali sami. Penta, na primer, se je še posebej posvetila privatizaciji slovaškega javnega zdravstva in poskušala pridobiti nadzor nad celotno verigo zdravstvenih storitev – od bolnišnic do zdravstvenega zavarovanja. Pri tem so ji z nudenjem konceptualnega okvira za njej prijazne zdravstvene politike pomagali tudi neoliberalni možganski trusti.

Zdi se mi, da so imele domače interesne skupine v vzhodni Evropi bolj kot pa v Latinski Ameriki vlogo podrejenega partnerja tujim interesnim skupinam. V času državnega socializma buržoazija ni obstajala in se je pojavila šele med tranzicijo v kapitalizem. Domači kapital je bil v vzhodni Evropi v slabšem položaju kot pa v Latinski Ameriki. Vendar pa so bili zato sindikati in organizirana politična levica šibkejši v vzhodni kot pa zahodni Evropi in Latinski Ameriki. Krivdo za to razliko pripisujem politični atomizaciji množic pod državnim socializmom. Običajno šibko delavsko gibanje je vpeljavalo neoliberalnih politik v vzhodni Evropi precej olajšalo. Slovenija je izjema v tej regiji, saj je njeno sindikalno gibanje eno izmed najmočnejših v celotni Evropi, njena tranzicija v kapitalizem pa je imela zato bolj neokorporativistične kot pa neoliberalne značilnosti.

V zahodni Evropi je bil neoliberalizem najprej vpeljan v anglosaksonskih državah, kjer je bil finančni sektor najmočnejši, socialna država pa zaradi svoje liberalne oblike najšibkejša. V državah celinske Evrope je bila vpeljava neoliberalnih politik težja. Socialna država in javni sektor sta bila bolj utrjena. Velik del prebivalstva teh držav ima kapitalizem britanskega in ameriškega tipa za model, ki mu ne gre slediti. Desničarski politiki ponekod zagovarjajo nekatere izmed elementov vzhodnoevropskega neo-

Programi pomoči Evropske unije in Mednarodnega denarnega sklada, namenjeni Grčiji, Irski in Portugalski, so pogojeni z vpeljavo temeljitih in daljnosežnih neoliberalnih politik. Periferne države območja evra so soočene z izbiro med vpeljavo radikaliziranega neoliberalizma in izhodom iz območja evra.

liberalizma, na primer enotno davčno stopnjo, vendar takšne predloge le redko pričaka širše odobravanje. Zaradi institucionalnega odpora je bila vpeljava neoliberalnih politik v večini zahodne Evrope precej bolj postopna in delna kot pa v večini vzhodne Evrope.

Mogočni gospodarski interesi in desne

vlade izrabljajo trenutno krizo kot pretvezo za vpeljavo bolj radikalnih neoliberalnih politik še v zahodni Evropi. Programi pomoči Evropske unije in Mednarodnega denarnega sklada, namenjeni Grčiji, Irski in Portugalski, so pogojeni z vpeljavo temeljitih in daljnosežnih neoliberalnih politik. Periferne države območja evra so soočene z izbiro med vpeljavo radikaliziranega neoliberalizma in izhodom iz območja evra. Članstvo v območju evra in obljuba o finančni stabilnosti sta se doslej izkazala za učinkovito orodje discipliniranja. Evropske vlade pod vodstvom Nemčije si prizadevajo za institucionalizacijo neoliberalnih politik, ki so podobne paketom proračunske vzdržnosti EU in MDS, na primer skozi strožji Pakt stabilnosti in rasti. Evropeizirane politike proračunske vzdržnosti bodo najverjetneje pripeljale do rezultatov, ki si jih evroliberalni politiki ne želijo doživeti: nov krog gospodarske recesije in finančne krize ter morda tudi razpad EU. Zmaga nemške neoliberalne agende bi nemški kapital zagotovo predstavila kot »zmagovalca« nove Evrope, vendar bi se takšna zmaga verjetno kmalu izkazala za Pirovo.

Rok: V svojih delih, na primer v predavanju, ki ste ga na to temo imeli v okviru letošnjega ciklusa predavanj Delavsko-punkerske univerze, se pogosto ukvarjate s procesom financiranja. Bi lahko našim bralcem pojasnili, kako je ta proces vpleten v širšo politično-ekonomsko mrežo neoliberalizma, kako se je institucionaliziral v okviru Evropske unije, se manifestiral v vzhodni Evropi ter vplival na potek in globino izrazov trenutne finančne in gospodarske krize v tej regiji?

Joachim: Pod zelo široko opredelitvijo imamo financiralizacijo lahko za način gospodarskega razvoja, ki si za temelj postavlja finančni sektor. To je običajno posledica strukturne stagnacije proizvodnih sektorjev. V takšni konstelaciji kapital išče visoko likvidne in zelo fleksibilne oblike naložb ter zdi se, da finančne naložbe te zahteve izpolnjujejo. Financiralizacija sicer premore več oblik. Prvič, lahko jo predstavlja rast finančnih trgov. V tem primeru je gonilo akumulacije inflacija cen finančnega premoženja. Vlade so omogočile rast finančnih trgov na različne načine, od liberalizacije finančnih trgov do privatizacije pokojninskih sistemov. S privatizacijo pokojninskih sistemov se v finančne trge proti njihovi volji vključijo tudi delavci. To jih naredi ranljive za finančne krize, ki so drugi obraz financiralizacije. Cene premoženja pod pogoji proizvodne stagnacije namreč ne morejo rasti v nedogled. Na določeni točki gromozanskega razmika med cenami premoženja in dobički ni več mogoče spregledati ter baloni počijo.

Drugič, financiralizacija lahko temelji tudi na visokih obrestnih merah. Če so obrestne mere posojil precej višje od tistih depozitov, imajo lahko banke velike dobičke. Takšno konstelacijo je moč ustvariti s specifično finančno regulacijo. Vlade lahko spodbudijo zasebno zadolževanje. Ponudijo lahko, na primer, spodbude za nepremičninska posojila pod pretvezo spodbujanja zasebne lastnine nepremičnin. Mnoge vlade so se v bližnji preteklosti oprijele prav te taktike. Ta druga oblika financiralizacije je zelo pomembna v vzhodni Evropi, vendar ji v predkriznem času ni bila tuja niti inflacija premoženja. A ta je bila v vzhodni Evropi omejena predvsem na en trg: nepremičnine. Na trgu nepremičnin glavno vlogo v tej regiji običajno igra domači kapital, medtem ko v bančnem sektorju prevladujejo tuje banke (izjema je Slovenija).

Zgodovinska novost zadnjega vala financiralizacije se skriva predvsem v njeni vključitvi delavcev in nižjih srednjih razredov. V financiralizaciji so bili potisnjeni predvsem na dva načina. Prvič, pokojninski sistemi so bili privatizirani. Drugič, nepremičninska in potrošniška posojila so pridobila na pomenu v luči stagnacije in celo padanja realnih mezd. Na Madžarskem, v jugovzhodni Evropi in Baltskih državah je bila

večina teh posojil denominiranih v tuji valuti, v evrih ali švicarskih frankih. Obrestne mere so bile nižje za tuje valute, kar jih je naredilo priljubljene za posojilojemalce iz vzhodne Evrope. Ti posojilojemalci so običajno podcenili tveganje spremembe menjalnih tečajev, da bi jih o tem tveganju osvestili, pa ni bilo v interesu bank.

Nagla rast posojil v vzhodnoevropskih državah se je delno napajala z zunanjim zadolževanjem. Razlike v obrestnih merah glede na zahodno Evropo so poskrbele, da se je bankam takšno zadolževanje kratkoročno splačalo, tveganje sprememb menjalnih tečajev pa so preložili na svoje stranke. Vendar so bile na koncu tako banke kot njihove stranke ranljive na devalvacije in depreciacije valut. Devalvacija domače valute, na primer, je pomenila težave za zadolženi srednji razred, saj so se njihovi dolгови, denominirani v tuji valuti, zato podražili. Problemi dolžnikov pa na koncu vedno pripeljejo do problemov upnikov (bank), zato je bilo ohranjanje precejšenega menjalnega razmerja ključni cilj gospodarskih politik na Madžarskem, v jugovzhodni Evropi (Bolgarija, Hrvaška, Romunija, Srbija) in Baltskih državah. Precenjeni menjalni tečaji so povzročili zakrnitev industrijskega razvoja. V predkriznih letih so zato nastali gromozanski trgovinski in plačilnobilančni primanjkljaji, ki jih je bilo treba kriti z zunanjim zadolževanjem.

Trenutna kriza je povzročila propad modelov rasti, ki so temeljili na zunanjem zadolževanju. Kriza je bila še posebej globoka v državah s šibkim industrijskim sektorjem in visokim zunanjim dolgom. V Latviji, nekoč zglednem primeru vpeljave neoliberalnih politik, je BDP v času krize upadel za več kot 20 %. V primerjavi s temi državami je bila kriza na Češkem in Poljskem, ki imata sorazmerno močan industrijski sektor in nizek zunanji dolg, blaga. Odzivi na krizo so se prav tako razlikovali. Medtem ko je poljska vlada kar nekaj časa uveljavljala ekspanzivne fiskalne politike, so se države z visokim zunanjim dolgom odločile za ostre politike proračunske vzdržnosti, ponekod s spodbudo programov EU in MDS (Latvija, Madžarska in Romunija), drugod pa brez eksplicitno prisotne roke mednarodnih institucij (Hrvaška).

Glavni cilj politik proračunske vzdržnosti je bil preprečiti devalvacijo valut. Evropska komisija je pri tem vztrajala še bolj dogmatično kot pa MDS. Zahodnoevropske banke nočejo devalvacije valut, saj bi to pomenilo razvrednotenje njihovega premoženja v državah s temi valutami in gromozanske probleme z zunanjim dolgom, iz zgoraj predstavljenih razlogov pa enako velja tudi za srednje razrede. Vlade so se zato odločile za pot, evfemistično poimenovano »interna devalvacija«, ki pa je v resnici pomenila reze v mezdah in pokojninah ter zelo restriktivno proračunsko politiko. BDP je padel, brezposelnost zrasla, trgovinska menjava in plačilna bilanca pa sta se izboljšali. To je bilo predvsem zaradi drastičnega upada domačega povpraševanja. Občasno je prišlo tudi do rahlega okrevanja izvoza. V primeru Latvije je prišlo do znatne rasti izvoza lesnih izdelkov, ki pa ima za posledico hitro izrčipavanje virov. Proizvodna struktura se ni izboljšala, temveč še naprej propadala. Recesija je breme dolgov še otežila. Strukturni problemi se tako niso rešili, temveč zgolj še poglobili.

Rok: V trenutnih razpravah o prihodnosti EU je moč slišati glasove, ki jih ni strah zagovarjati tistega, kar je bilo vsaj zadnjih dvajset let umaknjeno s političnega dnevnega reda: tranzicijo od kapitalizma k družbeno in ekološko bolj vzdržnemu politično-ekonomskemu sistemu. Na straneh revije International Viewpoint, na primer, se je pričela odmevna razprava, v kateri eno stran zastopa Michael Husson, drugo pa Costas Lapavitsas. Medtem ko Husson predlaga EU kot institucionalno izhodišče progresivne politične strategije, Lapavitsas zanika njen progresivni potencial in predlaga umik v okvire

nacionalnih držav. Se strinjate s katerim od teh dveh stališč? In kaj mislite, da je v okviru vaše preferirane politične strategije ustrezen pristop za majhne države, kot sta Avstrija in Slovenija? **Joachim:** Na abstraktni ravni si je zagotovo mogoče zamisliti progresivne načine izhoda iz krize, ki bi izhajali iz okvirov EU in MDS. Vključevali bi ekspanzivne mezdne in fiskalne politike v državah z velikim plačilnobilančnim presežkom, kot je Nemčija, industrijske politike na periferije (pomembna točka, ki jo Michael Husson spregleda), bolj progresivno obdavčitev ter vsaj delno socializacijo in prevzem nadzora nad finančnim sektorjem. Vendar Husson skrajno podcenjuje politične ovire, ki bi se na pot progresivnih politik lahko postavile na ravni EU. Institucije EU so precej bolj učinkovite kot pa nacionalne zavarovane pred pritiski prebivalstva, zato je mobilizacija družbenih protislovij omejena na nacionalne države.

Posebnost institucij EU je tudi, da je njihovo notranje razmerje sil nagnjeno v korist izvršilne veje oblasti, parlamente pa potiska čedalje bolj ob stran. Institucionalna ureditev nudi mogočnim (poslovnim) lobijem privilegiran dostop do središč, kjer se sprejemajo odločitve. V zadnjih letih je EU svojim članicam znatno zmanjšala prostor za oblikovanje politik, v to smer pa grejo tudi trenutne težnje, ki nacionalnim parlamentom želijo odvzeti pristojnost odločanja na tako ključnih področjih, kot so fiskalne politike. Fiskalna pravila, ki jih tako zagreto zagovarja nemška vlada, tako znatno omejujejo proračunske možnosti nacionalnih parlamentov. Mislim, da je bistvenega pomena preprečiti to dedemokratizacijo politike ter si prizadevati za bolj demokratični nadzor nad sprejemanjem političnih odločitev in ohranitev nacionalnih političnih prostorov za progresivne politike, to pa bi moral biti tudi ključni element prizadevanj v majhnih državah, kot sta Avstrija in Slovenija.

Druga stvar, ki jo Husson podcenjuje, je neenakost gospodarskega razvoja v EU. S tem vprašanjem se sploh ne ukvarja, kljub temu da je osrednji element trenutne krize. Za razliko od Hussona postavi Costas Lapavitsas razkorak med centrom in periferijo v srce svoje analize. Trdi, da bi moral biti izhod perifernih držav iz območja evra temelj leve alternative politikam proračunske vzdržnosti. Vendar on podcenjuje kratkoročne posledice izhoda iz območja evra. V zadnji številki revije Socialist Register tako piše, da bi bila v tem primeru »najpomembnejša skrb, kako preprečiti, da bi se monetarni pretres pretvoril v bančno krizo.« Vendar argentinska izkušnja ukinitve valutnega odbora in devalvacija pesa izpred desetih let priča, da izhod iz rigidnega monetarnega režima nujno pripelje do splošnega finančnega pretresa. Ko depreciacija valute postane dejanska možnost, ljudje pričnejo prazniti svoje račune v tisti državi in umikati svoj denar drugam. Zato verjetno ne bi bilo treba vpeljati zgolj nadzora nad kapitalom in mejami, temveč tudi ljudem omejiti dvige gotovine z njihovih računov. Slednje bi imelo nedvomno znatne posledice tako na proizvodni sektor kot na vsakdanje življenje v tisti državi (in do obojega je v Argentini tudi prišlo). Pričakoval bi tudi, da bi bila spodbuda, ki bi jo devalvacija ponudila proizvodnim sektorjem, manjša kot pa v Argentini ali Urugvaju, saj je odvisnost od uvoza precej močnejša v južni Evropi kot pa v latinskoameriški južni coni. Izhod iz območja evra z vezavo menjalnega tečaja in ponovno vpeljavo nacionalne valute je morda politično nujen, vendar precej težji, kot pa si Lapavitsas misli.

Če strnem, se strinjam se z Lapavitsasom, ko pravi, da so politični pogoji tako heterogeni, da bi se široko po območju evra in EU leve alternative izrazile na precej različne načine. Vprašanje članstva v območju evra je precej bolj nujno na periferiji kot pa v centru. Ni treba nasloviti zgolj razrednih neenakosti, temveč tudi neenakost vzorca evropskega gospodarskega razvoja. ☺

Kam so feministke šle?

BeFem – Beograd, 3.–4. december 2011

piše *Simona Jerala*

linorez/lesorez (Adam in Eva) *Martyna Maryna Rzepecka*

Medtem ko sem v večernih urah nekje v osrčju starega dela Beograda imena ulic na svojem zemljevidu primerjala s tistimi, ki so v cirilici krasila pročelja obrabljenih stanovanjskih fasad, sta mi v pomoč priskočila dva mimoidoča mlajša moška. Navdušena nad mojim slovenskim poreklom sta se mi ponudila za spremstvo na poti do pravega križišča. »Kaj pa delaš v Beogradu?« – »Prišla sem na feministični festival.« – »Na ... kaj je to feministični?« V nejeveri, da še ni slišal za feminizem, ponovim besedo še bolj razločno. Fant zraven mene malce napne možgane, nato pa izjavi: »Aha, ali potem ne maraš moških?« – No pa smo tam, pomislim, pri najbolj pogostem klišeju. »Ne, ne gre za to,« začnem ... »Kam pa greš zdaj?« »V klub, poln feministk,« odvrnem. Zasvetijo se mu oči. Same ženske.

»Uau, greva s tabo!« V glavi se mi že odvrti prizor, na kakšen hladen tuš bi oba mladeniča naletela, če bi se s svojimi žejnimi pogledi pojavila na vratih. Vljudno, kot se le da, ju na pravem križišču odslovim, pojasnjujoč, da to ne bo pravi naslov za njiju, in zavijem v temno uličico.

Nekaj ur pred tem se je namreč na neki drugi zakotni lokaciji pričel BeFem, festival feministične kulture in akcije, ki si prizadeva promovirati feministične ideje in politike ter spodbuja ženske, da sodelujejo in prispevajo pri re/konstrukciji realnosti. Kot nadaljevanje dosedanjega feminističnega gibanja v srbskem prostoru festival odpira nove prostore za akcijo skozi dialog in iniciative feministk iz različnih družbenih okolij.

Sam začetek festivala je v soboto, 3. decembra, otvorila okrogla miza Next-Yu feminizmi, kjer smo se sestale predstavnice feminističnih/lezbičnih/queer festivalov iz držav bivše Jugoslavije.

Če personificiram, so za isto mizo sedle *Vox Feminae* iz Zagreba, *PitchWise* iz Sarajeva, *FemiNiš* iz Niša, *Act Women* iz Beograda, *Umetnost radi akcije* iz Novega Sada in *Rdeče zore* iz Ljubljane. Na srečo sta organizatorki BeFema, Jelena Višnjić in Christina Wassholm, poskrbeli, da so se vsi ti festivali uspeli med sabo spoznati že večer prej, kjer smo spregovorile o skupnih problemih in že povsem resno načele debato o ključnih vprašanjih – o festivalizaciji feminizma, o novih feminističnih praksah in strategijah, o političnih usmeritvah, o pomembnosti posameznih festivalov za njihovo družbeno-kulturno okolje, o financiranju, o odnosu med novo in prejšnjo generacijo feministk itn. Po vsej verjetnosti je ravno zato pogovor na okrogli mizi, ki mu je v alternativnem centru na obrežju Donave – KC Grad z zanimanjem prisluhnilo kakšnih trideset žensk, tako gladko potekal.

Eden ključnih poudarkov te diskusije je bila strategija financiranja festivalov, kjer je, kot se zdi, najbolj dodelan načrt podala ekipa *Vox Feminae*. Njihova predstavnica Gabrijela Ivanov je pojasnila njihov plan za vnaprej: »Delamo na tem, da postavimo platformo na samozadostnem principu, kjer bi nudili storitve in prostor za družbene mreže, kampanje in videoklipe umetnic, podjetnic in vseh družbenih skupin, ki delajo kaj koristnega, ne glede na spol. Osnovali bi nekakšno družbeno odgovorno podjetje.« S tem bi obenem pomagali ženskim ustvarjalkam pri vstopu na trg dela, hkrati pa bi se – kot servis – financiral njihov festival. Ob tem je izpostavila underground naravo vseh prisotnih feminističnih festivalov in prizadevanja *Vox Feminae* po privabljanju širše, mainstream publike, saj »festival ne prikazuje problemov, ki se tičejo samo LGBT-skupnosti ali samo žensk, temveč so to super stvari, ki se dogajajo in se jih je treba zavedati, so del širše kulture in sploh niso problemi.«

Ker so vsem naštetim festivalom težave z denarjem vsakokratna skrb, smo se strinjale, da bi bilo zelo koristno razmisliti o podobnih modelih samofinanciranja, ki bi nenazadnje tudi izboljšali dosedanje delovne pogoje povečini prostovoljnega delovanja organizatork/jev. S tem pa smo že pri D. I. Y. politiki naših festivalov, ki ni »random« odločitev, ampak zavestna izbira.

Pri *Act Women*, ki kot feministično-umetniška skupina deluje že deset let, so poudarile, da poskušajo premakniti različne meje – tako pri donatorjih (*Mama Cash* denimo ne podpira glasbene produkcije) kot v izobraževalnih ustanovah in pri vključevanju umetnic. K sodelovanju namreč ne vabijo le feminističnih umetnic, ampak nudijo prostor vsem ustvarjalkam, ki so se (kot predpogoj) pripravljene naučiti ustreznega – feminističnega izražanja. Za razliko od njihove ciljne publike pa je predstavnica iz Novega Sada poudarila, da je *Umetnost radi akcije* predvsem lezbični festival, ki poleg lezbijk vključuje tudi lezbične umetnice, ne nujno feministke.

Glede pomembnosti obstoja naših festivalov so bile *PitchWise* mnenja, da je feministična umetnost v Bosni nekoliko izgubljena, medtem ko se *FemiNiš* zavedajo pomembnosti tega, da lo-

kalnim umetnicam nudijo prostor, kjer lahko pokažejo svoje delo. Za slovensko okolje sem izpostavila pomembnost obstoja prostorov in dogodkov, s katerimi se lahko identificirajo posamezniki s queer/trans/homoseksualno/bi/feministično identiteto. Dosedanja obiskavnost festivala Rdeče zore kaže na to, da vsekakor obstaja potreba po takšnih dogodkih, vendar je enotedenski festival ne more potegniti za celo leto, zato po novem pripravljamo tudi tekoče dogodke, s čimer bomo vzpostavili kontinuiteto festivala.

Naj povemo, da *Rdeče zore* v tem festivalskem krogu uživajo velik ugled, saj so med njimi najstarejše (spomladi se bo odvila že trinajsta edicija festivala). Na vprašanje švedske feministke, katero feministično vprašanje je pri nas trenutno najbolj pomembno, sem odgovorila, da (na žalost) obstoj feminizma pri nas še zdaleč ni samoumeven in splošno zaželen pojav, zato moramo vedno znova (tudi s festivalom) poudarjati njegovo prisotnost in pomembnost ter odgovarjati na prepogosto zastavljeno vprašanje: zakaj sploh rabimo feminizem?

Prav ta mlada dama se mi je kasneje predstavila kot sourednica švedske feministične revije *Bang*, ki jo je s svojo ekipo na festivalu predstavila prihodnji dan (ker je *BeFem* financiral švedski inštitut, je bilo med gosti kar nekaj Švedin). Poleg tega, da opravlja uredniškega dela, je tudi aktivistka za pravice migrantov, saj je tudi sama prišla na Švedsko iz Irana kot politična migrantka. Pojasnila mi je, da njihova, po videzu zelo privlačna in vsebinsko kakovostna, revija letos praznuje že dvajsetletnico (!) izhajanja ter da jo financira švedsko ministrstvo za kulturo, kar njihovi ekipi (uredništvo in grafična obdelava je izključno v ženskih rokah) omogoča redno zaposlitev. Z nemalo zavidanja se sprašujem, katera vlada pri nas bo imela tako razsvetljene prioritete.

Od bolj obiskanih dogodkov gre izpostaviti še predavanje o prostituciji radikalne marksistične feministke Kajse Ekis Ekman,

Pojasnila mi je, da njihova, po videzu zelo privlačna in vsebinsko kakovostna, revija letos praznuje že dvajsetletnico (!) izhajanja ter da jo financira švedsko ministrstvo za kulturo, kar njihovi ekipi (uredništvo in grafična obdelava je izključno v ženskih rokah) omogoča redno zaposlitev. Z nemalo zavidanja se sprašujem, katera vlada pri nas bo imela tako razsvetljene prioritete.

švedske novinarke in pisateljice, ki je leta 2010 izdala knjigo *Being and the commodity*. V knjigi opisuje prostitucijo in nadomestno materinstvo iz svoje feministične perspektive. Na omenjenem predavanju je predstavila svoje stališče, da je ženska v prostituciji na vsak način žrtev in da je nujna popolna odprava prostitucije, čemur je nasprotovalo

mного poslušalk in poslušalcev. Nekateri med njimi so na predavanje prišli tudi iz bolj oddaljenih koncev Srbije, da bi kot predstavniki društev, ki nudijo pomoč prostitutkam, izrazili svoje izkušnje. Ker se je razprava po predavanju vnela v buren besedni prepir, pri čemer najglasnejši del občinstva ni pokazal nobene tolerance do stališča govornice, sem se počasi začela plaziti proti vratom. Občinstvo pa je vseeno v mnogočem imelo prav in edino pravilno je, da se je oglasilo in nasprotovalo prenekaterim posplošitvam nastopajoče: prostitucije v Srbiji namreč res ne gre enačiti s tisto v Amsterdamu, prav tako legalizacija in dekriminizacija nista »eno in isto«, saj imata različne učinke na življenje prostitutk. Problematično je tudi vsako prostitutko enačiti z žrtvijo, razen če smo potem tudi mi vsi žrtve svoje lastne volje v primeru »napačnih« odločitev. V drugem prostoru se je medtem že začela projekcija dveh umetniških videov *Art Decade Machine* in *Telling Lies* srbske avtorice Jovane Dimitrijević, ki se trenutno ukvarja z »bolanim« *bodyartom*. Njen vizualni projekt je intriganten ne le zaradi gole umetniške upodobitve, marveč zaradi osebne odnosa do materiala. Avtorica namreč skozi samopripoved lastnega telesa upodobi družbeno kritiko lepote operacije, za katero se je sama odločila pred leti.

Posrečen je bil tudi performans Biljane Stanković. Občinstvu je predvajala transkript predstave, ki je hkrati (ob sodelovanju občinstva) že potekala. Med tem postmodernim principom v duhu slike v sliki je tudi ona podala osebno izpoved o svoji paranoji pred mrazom, izvirajoči v zgodnjem otroštvu, ki se je kasneje poenotila s strahom pred osamljenostjo.

Zvrstile so se še filmske projekcije, delavnica feminizma, separativistična delavnica urejanja nohtov, predavanje o motnjah hranjenja in koncerti. A kaj bi vse to pomenilo brez druženja z udeleženkami, najsibo ob sprehodih ob dolgem nabrežju Donave ali v klubu, skoraj pretesnem za toliko prižganih feminističnih cigaret (iz česar ne sledi, da vsaka feministka kadi). Da, Beograd je za dva dni zadihal v feminističnem zagonu – tudi fant za štantom, polnim pomivalnih gobic, ki je nama s kolegico veselo mahal s paketom viled, se je moral sprijazniti z najinimi zbadljivimi pogledi. Nato pa so se imetnice nenavadno počesanih frizur zopet razpršile po nekdanjem skupnem ozemlju.

Zakaj sta torej feminizem in feministični festival postavljeni na obrobje družbe in v mestno kulturo »undergrounda«? In to kljub temu da (si) je v uradni zgodovini zdaj vendarle (pri)dobila vsaj nekaj prostora. Zakaj toliko deklet (!) svojim vrstnicam obtožujejo postavljajo eno in isto vprašanje: pa zakaj si feministka? In zakaj je tako težko financirati feministično kulturo in festivale? Mar niso vsa ta vprašanja povezana? Seveda, feminizma ne rabimo več. Zgodovinski spomin in kritično mišljenje nista bila nikoli najljubša gostja oblasti in tudi ne njenih podložnikov, zato ju je res nekoliko težje gojiti, kot z napol zaprtimi očmi hoditi po svetu. ∞

Več info na spodnjih povezavah

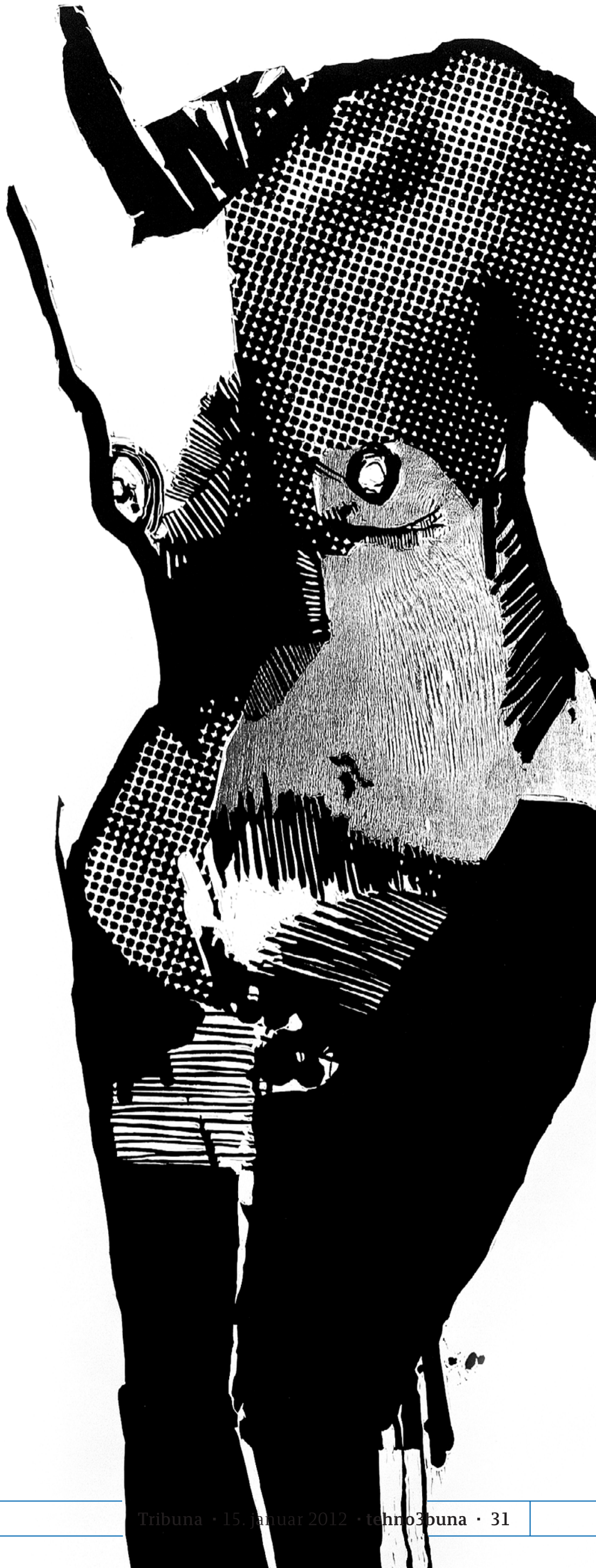
www.befem.org

www.pitchwise.fondacijacure.org

www.voxfeminae.net

www.rdecezore.org

<http://n-l-o.org/category/aktuelnosti/festival>
Facebook: FemiNiš:: Festival ženskog aktivizma i umetnosti

ТЕННО

